İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 63 OCAK 96 80.000.TL (KDV DAHİL) ISSN 1300 - 4158

İÇİNDEKİLER

Sayfa	Yazı	Yazar
1	İnsani Gerçekçilik	NİHAT ATEŞ
2	İyi Bir Felsefe Eğitiminin Ön Koşulları	AFŞAR TİMUÇİN
3	Çıban ve Başı (Şiir)	HASAN HÜSEYİN GÜNDÜZALP
4	Felsefe ve Deontoloji	ATAKAN ALTINÖRS
6	Modernizm, Postmodernizm ve Sol	MUSTAFA BAYRAM MISIR
12	Zaman Yolculuğu (Şiir)	SİNAN KUTLU
13	Komün Devrimi - Komün Şiiri (II)	ERDOĞAN ALKAN
20	Divan Edebiyatı	YUSUF ÇOTUKSÖKEN
22	Sevdalı Bir Şair (Şiir)	İSMET ALICI
23	Duyarlılığa Giriş Şiirleri: "Cec Ettim Hasretini"	FEVZİ GÜMÜŞ
24	Suskunun Ayak Sesleri: "Ay Soloları"	ŞEREF BİLSEL
25	Düşünce Özgürlüğü Üzerine	KAAN ARSLANOĞLU
28	Biz Hangi (Kültür-Sanat-) Fikir Mirasını İnkar Ediyoruz	NEZİH GENÇLER
30	Özgürlük (Şiir)	GÜN ALTAY
31	Kooperatifleşme Sürecinde Kurumlaşma-Siyasi Ahlak-Yabancılaşma Arasındaki İlinti	İBRAHİM DEMİRCAN
35	Bir Tas Sıcak Süt Gibi (Şiir)	HÜSEYİN YILDIZ
36	Sinemanın Yüzüncü Yılında Sirk Sineması	SEDAT YILMAZ
37	Plastik Kova (Şiir)	SÜEN ÇANKAYA
38	Aşk... Yeni İnsanın Dili (I)	BERRİN TAŞ
40	Afşar Timuçin'e Afşar Timuçin'le Merhaba	MEHMET BAŞARAN
41	Sen Şimdi (Şiir)	FARUK BAL
42	Sevdalınız Komünisttir	NAZİF KAYA
43	Sevgide Katkı	AYŞE GÜZEL
44	Bir Varmış Bir Yok Muymuş?	SEVAL ESASLI
45	Toroslardan Duran Geçti	ABDULLAH ŞANAL
46	Tiyatro Din Değildir	HÜSEYİN HİLMİ BULUNMAZ
47	Türküleri Yakanlar	LÜTFİYE AYDIN
48	Düet (Şiir)	YUDUM İŞBECER
49	Direnişteki İpragaz İşçileriyle Söyleşi	GÜREL SÜRÜCÜ
50	Şiir	MUSTAFA TABAK
51	Aydın Öztürkle Söyleşi	NİHAT ATEŞ
55	Yusuf Ziya Bahadınlı İle Söyleşi	YILMAZ ELMAS
56	Fısılda Rüzgarlara Tanırım Nefesini (Şiir)	VAHDETTİN YILMAZ
57	Valla Sizin İşiniz Zor (Öykü)	ÇETİN DİNÇER
59	Ateşe Verdim (Şiir)	MEHMET AYDIN
60	Yıldız Güncesi	CENGİZ GÜNDOĞDU
64	Şiirler	HÜSNİYE AYHAN

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
NİHAT ATEŞ
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik Bölümü

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Yay-Sat

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp Muhittin Çoban. Piramit İşhanı. Kat 1. Atilla Altıkat Köprüsü yanı
Konya Temsilciliği Kazım OĞUZ Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37 - 38678 Berrin TAŞ adına 800.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 100 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 11 37 - 314 99 17

İnsani Gerçekçilik

Yağmurlu bir akşam. Dostların şiir toplantısı var. Şiirler okunacak. Şiirler dinleyeceğim. Yağmur ne kadar güzel yağıyor, diyorum içimden. Tabii diyorum yine, yağmur yağacak, yağmalı. Ama bu kadar güzeli, havadaki asit artıklarının, kirin, pasın arasından süzülerek nasıl düşüyor yüzüme. İçimi açıyorum yağmura. Yürüyorum.

Toplantıya giriyorum. Dostlar şiirlerini okuyorlar. Göneniyorum. Sonra sorulara geliyor sıra, söz de dönüp dolaşıp "toplumcu-gerçekçiliğe". Hepsi toplumcu gerçekçi olduğunu söylüyor. Aylardır düşünüp durduğum soru patlıyor beynimde: Yöntem ilke olarak konabilir mi?

Sanırım bugün Türkiye sanatında "burjuva estetik kavramları" dışında kendini "toplumcu-gerçekçi" olarak tanımlayanlar bunu bir ilke sorunu haline getiriyor. Öyle ki İnsancıl'ın 1995 Nisan sayısında Fettah Köleli şunları söylüyor: "(...) eğer burjuvadan yanaysa sanatçı bireyci-yanılsamacı olup, verili sömürü ve baskı sisteminin ömrünün uzatılması için sanat ve edebiyat cephesinden omuz vereceksin, onun estetik taburu olacaksın. Ya da toplumcu gerçekçiliği seçerek bütün pisliklerin kaynağı olan özel mülkiyet dünyasının köktenci bir tarzda karşısına dikileceksin." Bireyciysen burjuvasın, toplumcu-gerçekçiysen "sosyalist sanatçı". Bir sanat yöntemi, bir ilke sorununa yükseltiliyor. Kendisini bugün yaşanan sistem karşısında -kapitalizm- emekten, insandan yana olarak tanımlayan sanatçıların birçoğu "yöntemi" bir ilke sorunu haline getirerek bilimsel estetik kavramları gerçek kapsamlarından kaydırıp sadece "tanım" derkesinde anlama kolaycılığında boğuluyorlar. Kendine "toplumcu-gerçekçiyim" diyen hangi toplumcu gerçekçiliği anladığını açımlamak zorundadır. Partinost ilkesinden, Brecht toplumcu-gerçekçiliğine, oradan Lukacs'ın anladığı toplumcu gerçekçiliğene, oradan Frankfurt okulu "toplumcu- gerçekçiliğe" uzanan bir dizi toplumcu gerçekçilik teorileri arasındaki teorik sorunları en azından incelemek zorundadır. Bir şiirde iki kere işçi bir kere sınıf demekle "toplumcu-gerçekçi" olunamayacağı gibi içinde tırnağına kadar yaşayan gerçek insanların olduğu bir romanı işçi sınıfının sorunlarını ele alıp çözüm önermiyor diye bireyci burjuva romanı olarak tanımlamak da o derece olanaksızdır. Bugün 60'larda ve 70'lerde en bağıran "toplumcu-gerçekçi" şiirleri, romanları, tiyatroları yazan bazı yazarların halleri ortadadır.

Bugünün sanatçısı herşeyden önce gerçekçi olmak zorundadır. Emekten yana, sınıftan yana sanat yapan sanatçıyla, burjuva kanallarında ütopyasız kulaç atan sanatçıların arasındaki en büyük fark ne birincilerin kendilerini "ilkece" toplumcu gerçekçi olarak tanımlamaları, ne de ikincilerin "sanat sanat için"dirden kaynaklanan burjuva estetik kuramları doğrultusunda bireyci olarak tanımlamalarıdır. Aradaki fark, günümüz tekelci-sermayesinin, "yeni dünya düzeni"nin çarkları arasında ezilen, sömürülen insana yaklaşım noktasındadır. İnsandan yana olan sanatçı, insanın sorunlarını "gerçekçi" bir yöntemle sanatında yansıtarak insanlara işte sen busun demesiyle, burjuva estetik kuramları çerçevesinde sanat anlayışını oluşturmuş sanatçılardan ayrılır. Öbürleri ise yapay insan sorunları yaratarak insanı sistemden kaynaklanan insani sorunlarına sanat adına yabancılaştırır, sömürülenin gücünü kırar. Kısacası sanatçı kendini toplumcu-gerçekçi olarak tanımlamakla, insani sorunlara yaklaşımı sorunsalında kendini garantiye alamaz. Kendimi böyle tanımlarım ve sorunlara yaklaşımım doğru olur diyemez. Böyle derse ilke ve yöntemi birbirine karıştırıyor demektir ki bu da yukarda değindiğimiz gibi sığ bir "tanımlama" noktasında boğulur.

İnsani Gerçekçilik

İnsan binlerce yılda kavramlaştırmayı öğrendi. Her farklı gördüğü nesneye farklı adlar taktı önce. Sonra nesneler arasında ortaklıklar kurup nesneleri adlandırmaya daha da ilerleyerek olguları soyutlayarak kavramlaştırma düzeyine ulaştı.

İnsan kavramlaştırmayı öğrendiği an yaşamaya başladı; daha doğrusu içinde bulunduğu dünyayı anlama ve bu dünyaya bir anlam katma çabası işine girişti. Çok zor ve çileli bir işti bu insan için. Giderek kattığı her anlam için bedeller ödemeye -ben her kavramlaştırmayı aynı zamanda dünyaya bir anlam katmak olarak görüyorum- başladı. Her bulduğu yeni kavram egemenlerin altını oymaktı çünkü. Egemenler de boş durmadı. Astı, kesti kanlar akıttı; bu bir türlü akıl erdiremediği etkinliğe yanıt verdi. "Kendi egemenliğini sağlamlaştıracak kavramlar oluşturma." Düşünürlerini, yazarlarını bunun için görevlendirdi. Siz de kavramlar üretin. Üretin ki şu benim altımı oyan kavramları yabancılaştırıp, bilinçleri dumura uğratabileyim. Onların düşünürleri, yazarları işlerini çok iyi yaptılar ve yapmaktalar.

"İnsani gerçekçilik" işte tam bu "kavram savaşları"ndan doğdu diyorum. İnsan kafasına taktığı sorunu çözmek için ilk önce "eyledi". Eyleme geçti. Eylem kafasındaki sorunun-sorunların-kavramsal ipucunu sundu. Spartaküs köleliğe başkaldırarak isyan kavramını; bir ağacın altında oturan Newton kafasına düşen elmanın yanıtını bulmak için düşüne düşüne evine kadar yürüyerek, Marx artı- değer kavramını bularak, "insanlık sözlüğünün" sayfalarını yazdılar. Bulunan her kavram egemenlerin korkulu rüyası oldu. Çünkü dünyayı anlamlandırma çabası kendi karanlıklarını yırtıyordu.

Her kavramın tarihi, oluştuğu dönemin tarihi, sürdürdüğü yolculuk insanın tarihi oldu aynı zamanda. Yerçekimi dedi, devlet dedi, tümevarım dedi, tümdengelim dedi, artı değer dedi, emperyalizm dedi; dünyayı egemenlere karşı ezilen insanın yanında yer alarak savundu.

İnsani gerçekçilik Anadolu'da da yaptı yolculuğunu. Yunus, Pir Sultan, Nesimi, Hallac-ı Mansur ve Bedrettin. Eylemleriyle hep hayatı kavramlaştırdılar. Düşündüler. Düşünerek ezilenin yanında yer aldılar. Ezilenin yanında yer alarak insanlığın büyük sözlüğüne yeni kavramlar eklediler. Bedeller ödediler.

İnsani gerçekçilik bu.

İnsani gerçekçilik günümüzde de sürdürüyor yolculuğunu. Tarihinden bugüne kadar geçtiği yollardan ne daha çileli ne de daha az bedelsiz. Her insanlık durumu ancak insani çizgisini izleyerek anlamlandırabilir ve insanlığın büyük sözlüğünde "yaşanan insan gerçekliğinin tahlili" anlamında bir yöntem olarak yerini alabilir.

Hayır diyenler çıkacaktır. Tartışalım diyorum. İnsanı ve dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasında egemenlerin altını biraz daha oyacak bu kavramı tartışalım diyorum.

Dışardaki yağmura kavuşuyorum yeniden. Neden bu kadar güzel. Yüzümü öpüyor. Spartaküs, Galileo, Marx, Hallac-ı Mansur, Pir Sultan, faili meçhul kurbanları, kayıplar, Sıvas, Çorum, Maraş kırımları, Tan matbaası kırımı, Gazi Kırımı... Bedeller saymakla bitmez elbet. İnsanın güzel geleceğine yağıyor bu yağmur. Ondan bu kadar güzel.

Nihat ATEŞ

İyi Bir Felsefe Eğitiminin Önkoşulları

Afşar TİMUÇİN

Üst düzey hayvanlarının yavrularına uyguladıkları eğitimi gerçek anlamda eğitim saymazsak, gerçek anlamda eğitimin yalnızca insan için sözkonusu olduğunu söyleyebiliriz. İnsan eğitilebilen tek varlıktır ya da tek hayvan türüdür. Başka hayvanların bireyleri kendi önceki deneylerinden ve başkalarının, bu arada kendilerinden öncekilerin deneylerinden yararlanamazlar. Bir sirkte iki köpek topluluğunun balonlara kafa atarak maç yapmaları kazanılmış yoğun deneyimlerin sonucu değildir, basit ya da iğreti bir öykünme olgusudur, sık sık yinelenmedikçe yokolup gideceği gibi başka öykünmelerin gerçekleştirilmesine de katkıda bulunmaz. Yani bir öykünme için çalışmaya baştan başlamak gerekir.

İnsan tüm beden yapısıyla ve tüm fizyolojik ve ruhsal işlevleriyle eğitime uyarlı bir varlıktır. Doğayla yaşamsal alışveriş içinde kurulmuş ya da oluşmuş olan beynimizin ve başparmağımızın gücü bizi eğitilebilir kılan etkenlerin başında gelir. Bir önceki biçimimiz olan maymun dallarda sallanırken kuyruğuyla ve elleriyle övünedursun, biz başparmağımızla hemen her şeyi istediğimiz gibi tutabilme yeteneğine sahibiz. Bu durum bizi doğa içinde ayrıcalı kılarken yaratıcı düzeye de yükseltmektedir. Yaratıcı gücümüzün en büyük kaynağı elbette beynimizdir. İnsan yalnızca verileri alan bir varlık değil, olasılıklar arasından olacağı gören ve geleceği kuran bir varlıktır. Yaratıcılığın temel anlamı bu dönüşme ve dönüştürme yatkınlığında ya da bu yaratma yatkınlığında kendini ortaya koymaktadır.

Evet, insan eğitilebilen bir varlıktır, daha doğrusu kendini eğitebilen bir varlıktır. Eğitimin dıştan gerçekleştirilen bir dönüştürme etkinliği olduğunu düşünmek yanlış olur. Eğitimin şu ince noktası her zaman gözümüzden kaçıyor: gerçekte kimseyi eğitemeyiz, ancak birilerinin kendilerini eğitmesine yardımcı olabiliriz. Bu çerçevede felsefe eğitimini de kişiye felsefi bilgiler vermek yerine kişiyi felsefi bilgiler edinme çabasında yalnız bırakmamak olarak düşünebiliriz. İyi bir eğitim göstermeye değil buldurmaya dayanır. İyi bir felsefe eğitimi de kişiye felsefi bilgi donanımına ulaşma yolunda yardımcı yöntemler geliştirebilecek bir eğitim olabilir ancak.

"Gel bana felsefe öğret" diyebilen bir kişinin felsefe öğrenmek gibi bir kaygısı olmadığını rahatça söyleyebiliriz. Felsefe eğitimi yoğun bir yöntem arayışı ve sorunların sağlıklı bir biçimde tartışılması temeli üzerine kurulmalıdır. Ancak bunun her şeyden önce, bugün felsefe bölümlerinde uygulandığını sandığım öğretim anlayışının tersi bir yönde, tarihsel çerçevede gerçekleştirilmesi gerekir. Felsefi bilgi tarihsel bilgidir, tüm felsefi bilgiler tarih boyunca birbiri içinden çıkarak gelmişlerdir. Marx'ı Hegel'siz, Hegel'i Kant'sız, Kant'ı Leibniz'siz, Leibniz'i Descartes'sız, Descartes'ı Platon'suz kavrayamayız. Bu çerçevede felsefeye başlayacak kişiye önerilecek temel yöntem tarihsel araştırma yöntemi olmalıdır.

İyi bir felsefe eğitimi gelişmiş bir kültür temeli üzerine kurulabilir ancak. Üniversiteler ve yüksek okullar özel meslek eğitimi veren kurumlardır. Felsefe de özel bir meslek dalı olarak bu kurumlarda öğretilebilir ancak. Kültür ilkokullarda, ortaokullarda ve liselerde verilecektir. Bilimin, sanatın, felsefenin ve siyasetin gerçekliğe uygun temel kavramlarına ya da ilksel bilgisine azdan çoğa doğru bu basamaklardan geçerek ulaşılacaktır. Bilim, sanat, felsefe ve siyaset, birbiriyle sürekli etkileşen bu dört alan, bütün bir gerçekliğin temel anlatımını ortaya koyarlar. İnsanı bilmek bu dört alanda insanlık tarihinin gelişimini ve

bu gelişim içinde sağlanan kavramsal zenginliği görmek ve edinmek demektir. Sağlıklı bilinç ancak böylesi bir çaba içinde oluşabilir.

Bizim ilkokullarımızda, ortaokullarımızda ve liselerimizde verilen eğitimin kişiyi gerçekliğe uyarlı bir bilince yani sağlıklı bir bilince ulaştırması olası değildir. Liseyi bitirmiş bir delikanlı ya da bir genç kız tam anlamında bozuk bir bilinçle bir meslek sahibi adayı olarak üniversitenin kapısına gelir. Bu kapıyı açabilmek için bir takım yalan yanlış ezber bilgiler edinmiştir, bu durumda ona gerçekliğin temel bilgisine ulaşmış bir kişi diyemezsiniz. Onda ne ortak bilinç adına bir tutarlılık ve yetkinlik ne de ayrı bilinç adına bir renklilik bulabilirsiniz. Bu kişi yazık ki sağlıklı bir biçimde çocukluğunu ve erginliğini yaşayıp yetişkinliğe adım atmış kişilikli bir insan adayı görünümünde değildir. Onun zihni felsefede de başka alanlarda da ancak bir takım teknik ilişkileri kavrayabilecek düzeydedir.

Böyle bir kişiye felsefe eğitimi yaptırmak, daha doğrusu böyle bir kişinin felsefede kendini eğitmesine yardımcı olmak bir mucizeyi gerçekleştirmek olacaktır. On sekiz yirmi yaşlarında bir insan bireyinin bütün bilincini kazımak ve onu yeni baştan oluşturmak düşüncesi ancak bilim-kurgu filimlerine yaraşır bir düşüncedir. Gene de bozulmuş bir bilinci felsefenin aydınlatıcı ve düzenleyici gücüyle arındırmak belli ölçülerde de olsa olasıdır. Bozuk bilinç sahibi kişi kafasında giderilemez şemalar ya da inanç kalıpları oluşturmuş kişidir. Onun için düşünmek kafasındaki bir düşünce kalıbını dışlaştırmaktır. Felsefe eğiticisine burada çok büyük bir iş düşmektedir: bozulmuş ya da yabancılaşmış bilinci boş katışıklarından arındırmak.

Felsefe bölümleri edebiyat fakülteleri içinde iğreti bölümlerdir. Edebiyat sanatın bir bölümüdür, felsefe edebiyatın bir bölümü değildir. Felsefe bölümlerinin edebiyat fakültelerine bağlanmış olmasındaki saçmalık kimseyi tedirgin etmemektedir. Felsefe bölümlerinin öğreticileri sorunlarını edebiyatın sorunlarıyla bir tutmak zorundadırlar bu durumda. Oysa felsefe apayrı bir bilgi alanıdır, onun kendi yöntemlerini tam tamına bağımsız bir biçimde ortaya koymuş olan felsefe fakültelerinde öğretilmesi ya da okutulması gerekir. Edebiyat uzmanıyla felsefe uzmanını yanyana getirecek tek koşul her ikisinin kültür adamı olarak insanlığın çeşitli sorunlarına ortak bir gözle bakıyor olmaları olabilir ancak.

Öte yandan filozof ya da en azından felsefe araştırmacısı yetiştirmeyi amaçlayan kurumla felsefe öğretmeni yetiştirmeyi amaçlayan kurumun aynı olması da akla yatkın değildir. Felsefe öğretmenleri felsefe fakültelerinde yetiştirilirken filozof ya da felsefe araştırmacısı yetiştirmek için kitlesel eğitim yaptırmak diye bir sorunu olmayan felsefe enstitüleri kurulmalı ve bu alanda çalışmak isteyen gençler bugün hemen her fakültede yapıldığı gibi engellenmek yerine alabildiğine özendirilmelidir. Kitlesel eğitim yaptırmakla yükümlü bir felsefe adamının filozof ya da felsefe araştırmacısı yetiştirmeye vakit ve güç ayıramayacağı kesindir.

Çıban ve Başı

I.
Hep içine doğuran
şuncacık yüreği
karıncalardan daha dişi,
baldıranlı bir hüzne gebe koyup gittin...

Kim demiş hüzünler kardeştir diye
Doğurduklarım doğurduklarımı döllüyor işte...
Bittikçe, gittikçe büyüyor gebeliğim...

II.
Hergün mutlak bir kez
karşımda şenleşip, yanakları al al oluyor
Güneş
Bakıyorum da, gözüne gözüne
çatıp kaşını, bakma diyemiyor,
adsız utanmalarda, beyaz bulutlarla
kapatıyor suçukmuş yüzünü
Yüzü tıpkı sen..
Gözü...
Gözü her can dönmeyesicem her can...
Dönme...
Baştutmaz bir çıbana
kızgın şiş olur dönmen... dönme...
Ne kadar ölüme benzese de gidişin,
her canlı gözlü
yüzünlü Güneş bıraktın bana...
Sana nasıl dön derim ki
iyi ki terketmişsin beni......
yoksa, kıytırıktan da olsa
şairden yana
bir dişi gedik kalacaktı
şiir yüzünün hüzün tarihi...
Nasıl unuturum seni
nasıl dön derim sana
mümkün mü batırmak kızgın bir şişi
baş tutmaz bir çıbana.
Kara gül karaçalıda aşı
ben çıban sense başı...
Nasıl dön derim sana
irin kol geziyor
iki bir yanımda...
Dönme... baldıranına bandığım
dönme

Hasan Hüseyin GÜNDÜZALP

Felsefe ve Deontoloji

Atakan ALTINÖRS

"Tıbbi deontoloji" terimiyle işaret edilen bir bilgi dalının incelediği sorunları konu edinen yazılarla daha sık karşılaşıyoruz son yıllarda. Bu olgu bir yanıyla, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi -ve ilgi çekebilecek her tür konuya yer vermeleri- sonucunda sokaktaki insanın tıbbi uygulama sorunları üzerine daha çok fikir yürütmeye başlamasıyla; bir yanıyla ise, bir felsefe disiplini olan etiğin ve etik problemlerin dünyada ve ülkemizde daha çok tartışılır olmasıyla bağlantılı. Yazının girişinde üzerinde durulması gereken asıl olgu ise, bu bilgisel etkinliğe gönderme yapacağı sanılarak önerilen türkçe karşılıkların yanıltıcılığı. "Tıp hukuku"(!?), "tıp mesleği ahlakı"(!?) gibi adlandırmalara, konunun uzmanı olan kişilerin yazdığı kitaplarda -hatta ikisine birden aynı kitapta rastlanabiliyor. Örneğin bir kitapta "Deontoloji görev bilim, mesleki davranış ve meslek ahlakı anlamına gelmektedir(1)" denirken bir diğerinde aynen alıntılanmış bu ilk tümceden sonra "Her mesleğin bir deontolojisi olduğuna göre, tıbbın da bir deontolojisi vardır ve Tıbbi Deontoloji olarak adlandırılır(2)" gibi bir uslamlama da eklenmiş. "Tıbbi Deontoloji (tıp hukuku, tıp mesleği ahlakı), tarih boyunca değişik aşamalar geçirmiştir(3)" yine bu kitapta yazarın verdiği bilgilerden biri.

Deontolojiye felsefenin ışığında bakabilmeyi önemsememin iki nedeni var. Bunlardan ilki, felsefe bilgisinin ayrımları görebilme keskinliğine erişmede bir kişi olarak araştırmacıya katacakları. Çünkü gereken ayrımların yapılmaması sonucunda verimsiz döngülere girilebiliyor. Açık bir örnekte, yazar, deontolojinin "'-loji"sini kimi yerde bilim, kimi yerde ahlak ile karşılıyor(4). Kavramsal ayrımların gözden kaçırılması, deontolojinin tıbbi uygulamaların hukuksal sorunlarını inceleyen bir disiplin olarak sınırlanabileceği biçiminde bir savın öne sürüldüğü izlenimini uyandırıyor. Deontoloji böyle daraltıldığında, bir yasa ya da yönergeye bağlanamayacak normlar onun konusu dışına itilmektedir. Oysa, bu tür normlar da deontoloji dersleri içinde yer alıyor.

"Deontoloji" eski yunanca iki sözcükten oluşan bir terimdir. İlk sözcük δεντ- isim gövdesinden türemiş "'yapılması gereken"' anlamına gelen τό δεον yalın durumunun genetif hali olan του δεοντος sözcüğüdür. İkincisi δ λόγος şözcüğü olup geniş anlamından dar anlamına doğru sıralandığında "... hakkında söylenen söz", " bılgisi", bilgisi", "bilim'" olarak karşılanabilir. Bu demektir ki, deontoloji "yapılması gerekenin bilgisi", "ödevin bilgisi" anlamına gelmektedir.

Felsefe ile deontoloji arasındaki bağlantının önemini konunun uzmanlarından birisi şöyle dile getirmektedir: "Deontoloji deyimi, Deontos (=görev, vazife) ve Logos (=bilim) gibi iki yunanca sözcükten oluşmasına rağmen, eski yunan tababetinde mesela Hippokrat (MÖ 460-377) ve Aristoteles (MÖ 384-322) devirlerinde kullanılmayıp bunun yerine Ethikon ve Ethos deyimleri kullanılmıştır. Deontoloji deyimi ilk kez Jeremy, Bentham (1748-1832) tarafından ingilizce olarak yazılan ve ölümünden sonra 1834'te yayınlanan Deontology or the Science of Morality adını taşıyan eserinde kullanılmıştır. Eğer hekim aynı zamanda filozofsa Tanrı'ya yaklaşır düşüncesinin hakim olduğu eski yunan kültür çevresinde mesela Aristoteles'in; filozofların meslek deontolojisinden bahsederken 'To ethikon tes philosophias" deyimini kullanması, eski yunanlılarda deontoloji yerine Ethik, Ethos deyimlerinin geçerli olduğunu göstermektedır(5)" Yine bir başka uzman -üstelik 'tıbbi etik" terimini de kulanarak- şunları aktarıyor: "Tıp etkinliğindeki değer sorunlarının önemli boyutlar kazandığı çağımızda, ilgili konular "kural koyucu" (normatif) olarak bilinen değişik alanlarda ele alınmaktadır: Yaptırımlı kuralların söz konusu olduğu hukuki; tıpla, hekimlikle ilgili metinlerin, yazılı "mevzuatın" incelendiği deontoloji; sorunların değerlerimize ve ilgili ilkelere göre daha çok kavramsal düzeyde tartışıldığı ahlaki değer felsefesi ya da etik. Öte yandan, tedavi edici ya da iyileştirici (klinik) hekimlikte doğuştan bozuklukların düzeltilmesi, ilerlemiş kanser hastalarına ruhsal destek, hastalarda yeni ilaçların denenmesi gibi durumlarda yaşanan değer sorunlarının ne ölçüde önemli olursa olsunlar, bunların alışılagelmiş tıbbi etik sorunları ile çok temel bir ortaklığı vardır: Bu ilke olarak, bilinen hasta-hekim ilişkileri çevresinde yaşanıyor olmalarıdır (6)" Ancak burada, katılmadığımız birkaç noktayı da belirtmemiz gerekiyor. Birincisi, değer felsefesi, etik ve ahlak dikkatle birbirinden ayrılması gereken şeyler. Değer felsefesi ve etik iki ayrı felsefe disiplinidir; ahlak ise ahlaklar çoğulluğuyla düşünüldüğünde çeşitli tarihsel kesitlerde bir toplulukta yaygın olan ve "yapılmalı-yapılmamalı" yüklemiyle biten değer yargılarıyla dile getirilen inançlardır (7) İkincisi ise, etik normatif midir değil midir tartışması, etik tarihinde felsefecilerin üzerine yazıp çizdiği bir konudur ve ülkemizde bu konuda yazılmış kitaplar vardır.(8)

Son alıntıdaki *normatiflik* saptamasının, deontoloji için uygun bir niteleme olduğu görülüyor. Felsefi bilginin deontoloji konularında ne işe yarayacağı sorusuna verilen cevabın ikinci temellendirmesi de bu nitelemeden yola çıkarak yapılacak. Çünkü normlar, etik ilişkilerde - tıpkı ahlak ya da değer yargıları gibi - kullanılan ezbere değerlendirme gereçleridir ("... eylem ... normdan kaynaklanıyor" dendiğinde, bir eylemin üç adımı olan değerlendirme, yaşantı ve yapma'dan ilkinin bılgisizce gerçekleştirildiği söylenmektedir). Oysa etik ilişkiler, ezbere yapılan değerlendirmelerle ki bunlar da aslında değer biçme ya da *değer atfetmedir*. - değer harcamadan yürütülmesi olanaklı olmayan ilişkilerdir. Etik ilişkiler ancak etik bilgisiyle yapılan doğru değerlendirmelerle kurulabilecek ilişkilerdir. Bu bilgiler olmadan bir eylemin üçüncü aşaması olan yapma rastlantılar dışında gerekeni yapma olamaz. Deontoloji bilgisini hastalarıyla ilişkilerini düzenleme amacıyla edinmiş hekim, salt normatif bir bilgi alanı içinde kalma, dolayısıyla doğru

değerlendirmeler yapamama ve sonrasında ise *gerekeni yapamama* durumuna düşebilir. Etimolojisinden çıkan sonuçla düşünüldüğünde bu durum, yapılması gerekenlerin gösterilemediği bir deontoloji(!) çelişkisidir.

Genel olarak "norm" kavramını bir yana bırakıp problemimizi yeterince aydınlatacağını düşündüğümüzden deontolojik normları kaynakları açısından çözümlemekle yetineceğiz. Bunlar üç başlık altında toplanabilir ;

1. Mesleki gelenekten kaynaklanan normlar: Büyük tıp bilginlerince tıp deontolojisi literatürüne katılmış gereklilik bildiren ilkelerdir. Çoğunu kimin dile getirdiği zamanla unutulmuş ve böyleleri anonimleşmiştir. Kimi yazarlar, bazı ahlak ilkelerini de bu normlar arasında anmaktadır (örneğin "hekim sarhoş olup kendisini teşhir etmemelidir" ilkesi).

Buna Hippokrat Aforizmaları'ndan "hekim, verdiği ilacı kendisi hazırlamamalıdır"(9) ilkesi örnek verilebilir. Bu ilkeler, hekimin a) yaşadığı toplulukla, b) hastalarıyla, c) meslektaşlarıyla, d) kendisiyle olan ilişkilerini düzenlemeye yöneliktir.

2. Hukuksal dayanakları olan normlar: Yasalarda dile getirilmiş ve çiğnenmesi halinde ceza uygulanmasını gerektiren ilkelerdir; bunlar, tıbbi deontoloji nizamnamelerinden ve tıp adamını bağlayan yasa maddelerinden çıkarılmıştır. Bunların yasalara geçmeden önceki kaynakları a) ahlak, b) otoritelerin insan ve değer anlayışları olabilir. İlk tip normlara göre daha özel ilişkileri düzenlemeye, hekim-hasta ve hekim-meslektaş ilişkilerine yöneliktir. Uyulmadıkları durumda kişiye yaşatacağı vicdani ve mesleki çatışmalar dışında yaptırımlarla, yasalarca belirlenen ceza uygulamalarıyla güvence altına alınmıştır.

Örneğin, 3 Ocak 1960 tarihli Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'nin 12. maddesinin b bendinde "birbirlerine, muayene ve tedavi için hasta göndermeleri mukabilinde ücret alıp vermeleri caiz değildir"(10) denmektedir.

3. Ahlak kaynaklı normlar: İnsan gruplarına göreli olan morallerin "...iyidir ...kötüdür" biçimindeki belirlemelerine dayanan normlardır. Bu ilkeler, hekimin bir kişi olarak yaşadığı topluluğun ahlakını benimsemesi ölçüsünde güçlüdür. Bu normlar ahlaksal yargılarda doğrudan bulunmadıklarında bile kolayca türetilebilirler. Örneğin "Ötenazi uygulayan doktor ahlaksızdır" türünde bir değer yargısı yaygın olmasa bile, kolaylıkla "Allah'ın verdiği canı yine o alabilir" ahlak ilkesinden çıkarılabilir.

Bu normların yanısıra, "pratik ilkeler" denebilecek ölçütler de kullanır tıp adamı. Bir hekim, mesleğini icra ettiği yıllar içinde deneme-yanılma- düzeltme yöntemiyle bazı alışkanlıklar edinir. Bu normlar gerekmedikçe dile gelmezler ve bilinç düzeyine çıkarılmazlar; hekimin dünya görüşüyle ve kişiliğiyle ilişkilidir. Bunlara "Hastalara yüz vermek iyi değildir" ilkesi örnek verilebilir. Mantıksal açıdan bu ilkeler tek tek olgulardan tümevarım yoluyla türetilmiştir ve olasılıklıdır; şöyle şöyle davranılması durumunda işlerin yolunda gideceği yönünde bir sayıltı taşırlar. Bunlardan başka bir arada yaşamanın koşullarından olan görgü kuralları ya da protokol ilkelerinden söz edilebilir: temiz giyinmek, dakik olmak vs.

Felsefe bilgisiyle desteklenmemiş deontoloji dersleri, hekim adayının hukuksal normların bilgisini kazanıp bunlarla mesleğini sürdürmesinin etik açıdan yeterli olacağı örtük savını taşımaktadır. Zira ahlaksal kökenli normların belirleniminde davranıp davranmamak hekimin bir kişi olarak yaşadığı topluluğun ahlakına karşı tutumuyla ilgilidir. Otoritelerin düşünceleri ise hekimin mesleki yaşamında genel kılavuz olmak dışında belirleyici bir nitelık taşımazlar. Oysa yasanın yapma dediğini yapmayı gerektirecek durumlar tasarlamak, dünya tarihindeki ve sanat yapıtlarındaki örnekler ışığında pek zor değil. Böyle eylemlerde bulunabilmesi için hekimin "özgür" bir kışi olması gerekir. Özgür kişilerin yetişmesi, felsefe ve etik dersleri verilen bir eğitim etkinliğiyle sağlanabilir. Etik tarihindeki bir düşünür, Kant, pratik aklın temel yasasını şöyle dile getirir: "Öyle iste ki, senin istemenin ilkesi, hep aynı zamanda genel bir yasa koymanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin(11)". Böylece içerikli eylem ilkelerinin (şunu yap/bunu yapma tipindeki buyrukların) sınırlılığı aşılabilir. Bir kişinin yaşamı boyunca kuracağı ilişkilerdeki her tek duruma uygun ilkenin konulması olanaksızdır. Çeşitli ilişkilerde kişilerin yapılması gerekeni kendilerinin bulması gerekir. Çünkü her ilişki tekliğinde benzerlerinden ayrı bir durumdur. Bir durumun bilgisi - raslantılar dışında ancak doğru değerlendirmeler yapmakla üretilebilir. Doğru değerlendirmeler yapabilmenin koşulu ise değerler konusunda ve insanın değeri hakkında bir aydınlanmadır; aydınlanmayı sağlayacak değer ve etik eğitimidir(12). Sonrasında bu bilgiyi kullanıp kullanmamak bir hekimin kişi olarak olanaklarına bağlıdır. Böyle bir eğitim almadan doğru değerlendirmeler yapmak olanaksızdır demeyeceğim; hekimlik mesleğinde böyle kişiler görüyoruz. Fakat, deontoloji(*) eğitimi öncesinde etik bilgisi kazandırılmış hekim adayları arasından daha fazla kişinin gelecekte "özgür" eylemlerde bulunacağı da varsayılabilir.

"Onur" üzerine edilen hekimlik yemini, kişilerin "onur"un ne olduğu üzerine kafa yormaya başlamasıyla anlam kazanır: Kendi kendisiyle karşılaşarak yaşamayı başarabilen kişilerin.

Deontoloji eğitimi, felsefeden uzak bir yerde sürdürüldüğünde, bir *norm dağı* tasarımı sunmaktan öteye geçmeyecektir. Çağımızda hâlâ felsefeye ve etiğe, özellikle de hekimlik mesleğinde ihtiyacımız var.

(*)Yapmaya çalıştığımız ayrımlar düşünüldüğünde bu eğitim programı önerdiğimiz etik konunun dışında- a-)tıp tarihi, b-)deontolojik düşünceler tarihi, c-)hukuk ve deontoloji, d-)güncel tıbbi uygulama sorunları gibi konu başlıklarına bölünecektir.

Dipnotlar:

1-ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N.,Tıbbi Deontoloji, 1983, İstanbul, s.21

2-ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, Tıp Tarihi ve Deontoloji Dersleri, Bursa, 1994, s.1

3-A.g.e.,s146

4-A.g.e.,s144

5-Bkz. Dipnot 1, s.V

6-ÖRS, Yaman, Bilim-Teknik, Tübitak, sayı 324, s.57

7-KUÇURADI, Ionnna, Uludağ Konuşmaları, Ankara, 1995

8-TEPE, Harun, Etik ve Metaetik, Ankara, 1992

9-UZLUK, F.N., Hippokrate'ın Aphorismaları, Ankara, 1992

10-Bkz. dipnot 1, s.225

11-KANT, Immanuel, Pratik Aklın Eleştirisi, Ankara, 1994, s.35

12-Ionnna Kuçuradi'nin "İnsan ve Değerleri" ve "Etik" isimli kitaplarına bakılabilir.

Modernizm, Postmodernizm ve Sol

Mustafa Bayram MISIR

Hiç umut yok mu?

Tüm modernizm-postmodernizm tartışması Nazım'ın bu sorusuna ilişkindir. Lenin'in emperyalizm teorisi, kapitalizmin üst aşaması olarak emperyalizmin "içten içe çürüyen bir kapitalizm" olduğunun altını çizer. Bu, bir "nihai çöküş" vurgusundan çok, "ya sosyalizm ya barbarlık" çağrısıdır. Kapitalizm, bir toplumsal sistem (üretim tarzı) olarak bağrından çıkan tek devrimci sınıf tarafından yadsınana dek barbarlığa doğru yükselişini sürdürecektir.

Ernest Mandel, günümüz kapitalizmini bu doğrultuda bir geç kapitalizm olarak nitelendirdi. Jameson da Mandel'den ödünç aldığı bu üretim tarzı çözümlemesinin üstüne "geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak postmodernizm" teorisini, bir kültürel teori olarak inşa etmeye çalıştı. Jameson, çok çeşitli postmodernizm teorilerinin en ehven-i şer'inin kuramcısı olarak, "postmodern" diye adlandırılan durumun da neo-marksizan çerçeve içinde teorileştirilebileceğine inanmaktadır. (Kellner: 1993: 246) Bu iyi niyetli neo-marksist de dolaylı olarak dahil, ne yazık, tüm postmodern düşünürlerin ortaya attığı soru ve sorunlar nihayetinde insanlığın evrensel kurtuluş ütopyasının reddine, tarihin sonuna, kapitalizmin ebediliğine varmaktadır.

Sorun, ne modernlik ne de postmodernliktir; tüm bu laf kalabalığının göbeğinde marksizm vardır. Çünkü marksizm, insanlığa kurtuluş ütopyası sunar. Bu, tekelci sermaye için "akıl almaz" bir şeydi; bu yüzden onun uşakları, modernlik üzerine tartışma bahanesi ile zaten dünyanın da akıl almaz olduğunu keşfettiler. Postmodernizm, hiçbir şey değilse bile, en azından budur. Madan Sarup'un haklı olarak üstüne bastığı gibi: "Modernliğe ve postmodernliğe ilişkin ihtilafın ideolojik mücadele bağlamında görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu tartışma örtük olarak marksizmin dengesi ve geçerliliği üzerinedir."(Sarup: 1995: 217)

Modernizm İçin Bir Çerçeve

Modern, modernizm, modernlik ve devamla postmodern, postmodernizm, postmodernlik üzerine her düşünen "ayrı" bir çerçeve sunuyor. Bu altı kelime kuramcılarının sözlüğünde çoğu kez aynı anlamı maalesef temsil etmiyorlar. Yine de bir çerçeve çizmek olanaklı; marksist bir çerçeve

Modern üzerine düşünenlerden biri, Raymond Williams, az sonra aktaracağım uzun paragrafta görüleceği gibi, postmodern perspektifin bize sunduğu tarih okumasından rahatsızdır. "'Modern' sözcüğü 16. yüzyılın sonlarına doğru, 'şimdi' sözcüğü ile eşanlamlı kullanılarak ortaya çıkar, her şey bir yana ortaçağ ve kadim zamanlardan ileriye doğru giden bir dönemi ayırt eder. Oysa çok hızlı bir biçimde 'modern'deki 'şimdi'ye yapılan atıf, 'hemen şimdi' ya da hatta 'o sırada'ya çevrilir ve uzunca bir süredir de, hep geçmişe dönüp, orada bulduğu 'çağdaşlığı', bugün var olup olmamasıyla kıyaslamak için kullanılıyor. Bütün bir kültür akımı ve anının başlığı olarak 'modernizm', o halde, 1950'lerden beri, genel bir terim olarak retrospektif(geçmişe dönük) olmuştur ve bu yüzden de, 'modern' hatta 'mutlak modern' sözcüklerinin, diyelim 1980 ve 1940 arasındaki geçerli olan anlamının ve uyarlamalarının önünü tıkamıştır. Biz hala alışkanlık gereği 'modern' sözcüğünü bir ya da yarım yüzyıllık dünyadan söz ederken kullanıyoruz. En a-

zından İngilizcede (Fransız kullanımı sözcüğün başta kazandığı anlamın bir bölümünü hala korumaktadır) 'avant-garde'ın, olaydan yetmiş yıl sonra hem dadaizm için hem de birkaç gün önce gittiğimiz marjinal bir oyun için ayırt edilmeksizin kullanıldığına dikkat edersek, bizim ölümcül derecede **ayrı** çağımızı adsız ya da kimlik belirsizliği içinde bırakan, bu hem bilerek hem de farkında olmadan yapılan karışıklık, entellektüel bir sorun olmaktan çok, ideolojik bir perspektif haline gelir. Onun bakış açısıyla bize kalan tek şey postmodern olmaktır."(Williams: 1992:54) Devamla Williams modernizm kapsamına alınan avantgarde akımların bir dökümünü yapar. Williams'ın tarih okuması rahatsız edici değildir. Herhangi bir sanat sözlüğünde de modernizm, 1880'lerde başlayan ve 20. yüzyıl ortalarına kadar süren, geleneksel Avrupa kültüründen bir dizi kopuşu içeren, fütürizm, kübizm, gerçeküstücülük, konstrüktivizm, dadaizm vb. gibi çeşitli sanat dallarında açığa çıkmış öncü sanat akımlarının tümüne verilen addır, diye tanımlanacaktır. Söz konusu olan kültürel bir dönemleştirme olduğunda, sorun üzerinde anlaşılamaz değil: modernist bir sanat ürününün özellikleri açığa serilebilir. Modernizmin estetik öz-bilinçlilik, eş zamanlılık, bitişiklik, montaj, paradoks, çiftanlamlılık, belirsizlik ve insansızlaştırma gibi tekniklerle sanat ürününü oluşturduğu görülür. Böyle bir teknisist bakış, postmodern retrospektif tarih için sorunludur. Çünkü aynı teknikler mantıksal sonucuna vardırılarak postmodern sanat ürününün oluşturulma sürecinde de kullanılır. Örneğin, "Modern romancılar, anlatıyı dağınık biçimde kesintiye uğratmak için, onu çoklu perspektiflerden hareketle ifade eder, nesnelerin güçsüz 'karakterler'in bilinç altındaki ya da düşüncelerindeki gücünü açığa vurur ve birleştirici montaj mantığıyla bütünü inşa ederler - bunlar, potansiyel olarak eleştirel bir tarzda, bireysel öznelliğin parçalanışını aydınlatmaya hizmet ettikleri sürece."(Lunn: 1995: 339) Bütün bunlar postmodern romancılar için de, fazlası saklı tutularak, söylenebilir. Dilimizin altındaki baklayı çıkaralım: kültürel olarak bile, modern ile postmodern olan arasında, mimari dışta tutulacak olursa, belirgin bir kopuş ("devrim") bulunmaz. Postmodern, modernin tarihsel ve mantıksal uzantısıdır sadece.

Yine de sorun, postmodern zamanlar edebiyatı açığa çıktıktan ve bu denli yaygınlaştıktan sonra, bu kadar kolay geçiştirilebilecek gibi değil. Modern zamanlardan söz ediliyor ve postmodernlere göre modern zamanlar kötüydü. Tarihi modernlik ve postmodernlik olarak okumaya katkıda bulunan modernlik yanlısı düşünürlere göre ise modernlik iyiydi. İlk kanatta yer alanlar, yeterince Türkçeye de çevriliyorlar: Lyotard, Baudrillard vd. İkinci kanattakiler ise, daha evvelden de meşhurdular: Habermas, Berman vd. İki kanat olur da, ortayolcular olmaz mı? İstemediğimiz kadar ve bu ortayolcuları genelde neomarksistler oluşturuyor. İşte kargaşa, bu kanatların hepsinin ayrı bir tarih okumasına sahip olmalarından kaynaklanıyor.

Lyotard'a göre modernizm, aydınlanmanın büyük anlatısıdır; bilimperver bir despotluktur. "Bilim her zaman anlatılarla çatışma içinde olmuş, bilim ölçütü tarafından yargılanan anlatıların çoğunluğu masal olarak çıkmıştır. Ancak bilim, kendisini yararlı düzenlilikleri koymakla sınırlandırmadığı ölçüde ve hakikati aradıkça, kendi oyununun kurallarını meşrulaştırmakla yükümlü kılınmıştır. Bilim böylece kendi konumuna bağlı olarak bir meşruluk söylemi üretmekte, bu söylem felsefe olarak adlandırılmaktadır. Modern terimini, kendisini bu tür Tinin diyalektiğini anlamının hermeneutiği, ussal ya da çalışan öznenin özgürleşimi ya da zenginliğin yaratımı gibi temel anlatılara açık başvurularda bulunan bir meta söyleme gönderme yaparak meşrulaştıran herhangi bir bilimi belirlemek üzere kullanacağım. Sözgelimi bir önermenin doğruluk değeri ile alıcısı ve göndereni arasındaki uzlaşımın kuralı, eğer ussal zihinler arasındaki mümkün bir oybirliği çerçevesinde tutulmuşsa, kabul edilebilir olarak sunulabilir. Bu, bilgi kahramanının iyi bir etiko-politik amaç (evrensel barış) doğrultusunda çalıştığı Aydınlanma anlatısıdır. Bu örnekten görülüceği gibi, eğer bir metaanlatı bilgi meşrulaştırmaya koyulan bir tarih felsefesini ima ediyorsa, toplumsal bağı yöneten kurumların geçerliğine ilişkin sorunlar ortaya çıkmaktadır ki bunlar da meşrulaştırılmalıdır. Böylece adalet, hakikatin edildiği biçimde temel bir anlatıya emanet edilmiştir." (Lyotard: 1990: 6) Devamla Lyotard, "Uçsal olanı basitleştirmek amacıyla, postmoderni metaanlatılara yönelik inanılmazlık olarak tanımlayacağım. " diye yazıyor. Lyotard, modernizmin, kitleleri büyük özgürlük anlatısı ile uyuttuğunu, her şeyi araçsallaştırdığını, bilimle kendisi dışındaki bütün büyük anlatıları hizaya getirerek (din vb.) totaliter bir toplumsal yapı kurduğunu savlamaktadır. Aynı çerçeve, Baudrillard için de hemen hemen kabul edilebilirdir. Modernizm, ardı sıra gelen, bilimsel, endüstriyel, siyasal ve kültürel dönüşümlerin bir bütün olarak, Aufklarung, Aydınlanma ile birikte yol açtığı hakim bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı (bilimsel, siyasal, kültürel, ahlaki vd.) bütün bir yüzyıla damgasını vurmuştur. Ayırıcı özellikleri, insan merkezlilik, bilime duyulan güven, olanaklı bir iyi gelecek için beslenen umut, araçsallaştırma vb. gibi insanın özne olmasının yanısıra kendisini özne olarak görmesinin yol açtığı dönüşümlerdir. Modernizm, böylece tarihi yeniden okumuş, insanlara sonu totaliterizme varan metaanlatılar anlatmıştır. Lyotard'a göre bu metaanlatıların biri de marksizmdir.

Modernliği, büyük özgürlük anlatısı olarak gören ve bu yüzden vazgeçemeyen düşünürlerden Berman ise, modernizm için şöyle bir çerçeve sunuyor: "Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmiştir: Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde çok farklı insanları ve toplumları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri bürokratik işleyiş ve yapılarıyla her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan ve güçlenen ulus devletler; siyasal ve ekonomik egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağayabilmek için direnen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurum-

ları biraraya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki dünya pazarı. 20. yüzyılda, bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçler 'modernleşme' olarak adlandırılmıştır. Bu dünya-tarihsel süreçler, insanların modernleşmenin nesnesi kadar özneleri yapmayı, onlara, kendilerini değiştiren dünyayı değiştirmek için güç vermeyi, onları girdaptan çıkarıp bunu kendilerine malettirmeyi amaçlayan şaşırtıcı çeşitlilikte görüş ve düşünceyi beslemiştir. Geçtiğimiz yüzyılda, bu görüşler ve değerler hep birlikte, çok genel olarak 'modernizm' adı altında toplana gelmiştir." (Berman: 1992: 43) Berman'ın sunduğu çerçeve de çok farklı değil. Fark şurada; Habermas gibi Berman da, kötü olan modernizme rağmen iyi olan bir modernlik kurgusuna sahiptir. Yani, bir özgürlük anlatısı olarak modernlikten vazgeçilemeyeceğini, ancak modernizmin (bir aşırılık olarak) olumsuzluklarının törpülenmesi gerektiğini vurgulayarak savlamaktadır. Kellner, bir ortayolcu olarak bu durumu şöyle özetlemektedir: "Habermas'a göre modernite projesi, bir ölçüde hayat alanının bilimsel-teknolojik rasyonalite tarafından kolonileştirilmesi ve bir uzmanlar kültürünün tahakkümü ile sonuçlanmış olmasına rağmen, toplumsal rasyonalite adalet ve ahlakı arttıracak gerçekleştirilmemiş bir potansiyele sahiptir." (Kellner: 1993: 252) Buna rağmen Habermas'ın postmodernizm teorilerine yönelik saldırıları ve modernliği savunusu kararsızdır. Habermas postmodernizmin gizli suçları olduğunu varsaymakta (Nietzsche, Heidegger ve faşizm) ancak Foucault, Derrida, Lyotard ve Baudrillard karşısında yeterine atak bir savunuya geçmemektedir. (Kellner: 1993: 253)

Habermas'ın kurgusunu yeterince sahiplenen bir makale Tuncay Birkan imzasıyla Birikim'de yayımlandı (Birkan: 1992) Makalenin önemi öne sürdüğü şu tezden kaynaklanıyor: Marksizm de moderndir. Hemen karşı tezimi yazayım: Marksizm köklü bir "modernizm" eleştirisidir. Marksizmin modern olduğu tezini bütün postmodern düşünürler öne sürüyor; o halde, niye Birkan öne sürünce önemli oluyor? Çünkü Birkan, "Büyük Özgürlük Anlatısı"ndan vazgeçmek istememektedir. Modernliği bu içerikle tanımlamakta ve olumlamaktadır; Habermas gibi. Yani söz konusu olan marksizm olduğunda Lyotard da, Habermas da (Birkan da) ağız birliği etmiştir. Kellner de bir ortayolcu olarak bu teze uyar: "Modernite Marx ve Freud'un çağıydı; siyaset, kültür ve toplumsal yaşamın ekonominin gölge fenomenleri olarak yorumlandıkları ya da her şeyin arzu ya da bilinçdışı bazında yorumlandığı çağdı."(Kellner: 1993: 234)

Birkan'ın makalesinde Perry Anderson'ın bu teze karşı çıktığı açıkça belirtilmektedir: "Anderson'a dönersek, bu ünlü İngiliz düşünür 'her birimizin özgürce gelişmesi sadece herkesin özgürce gelişmesi gözönünde bulundurulursa gerçekleşebilir' diyerek, sosyalist bir devrimin görevinin modernliği ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürüp kestirip atıyor. Ona göre, modernlik terimi pozitif bir içerikten tamamen yoksundur; 'modernlik, tek göndergesi zamanın geçişi olan derme çatma bir kavramdır.'"(Birkan: 1992: 61) Anderson'un tezi modernizm- postmodernizm tartışmasındaki "tartışmasız" marksist perspektifi içermektedir. Anderson, birçok çağdaşının aksine ortayolculuğa düşmemekte, marksizmin, ister modernlik olarak isterse de postmodernlik olarak kapitalizmin devrimci eleştirisi olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır.

Marksizmi modernlik olarak algılayan ve olumlayan bir diğer düşünür Berman da kendi kendisini çürütürcesine, söz arasında, "genellikle çağımızın modernizmlerinin çoğunun asıl kaynağı addedilen Nietzsche ve öyle modernizmle falan pek bağdaştırılamayan Marx" diyerek marksizmle modernizmi bağdaştırmanın güçlüğü itiraf etmektedir. (Berman: 1992: 45)

Modern, modernizm, modernlik ve devamla postmodern, postmodernizm, postmodernlik birbiriyle karşıtlık temelinde değil, süreklilik temelinde ilişkili ve tümü ancak kapitalizmle, kapitalizmin erken ve geç mantığıyla anlaşılabilecek kavramlardır. Birbirlerine karşı kullanılmalarıyla son derece anlamsız, herhangi bir modernlik ya da posmodernlik taraftarı metinde marksizme karşı okunmalarıyla işlevli sözcüklerdir. Madan Sarup'un sözlerini tekrarlarsak, bütün tartışma, örtük olarak da olsa marksizme ilişkindir. Marksizmin bu tartışmaya sunacağı perspektif ise (ne yazık!) tartışmacıları tedirgin etmekten öteye hiçbir renklilik yaratmayacaktır. Tartışmayı yeteri kadar dışarıdan izleyen ve yer yer taraflardan çok "bizim" ortayolculara öfkelenen bir marksist olarak, şimdiden bütün popülerliğine rağmen postmodern denilenin modernin eleştirisi değil, devamı olduğunun açığa çıkmasının sevindirici sonuçlarını görebiliyorum. Sorun modernizmin eleştirisi değil, kapitalizmin eleştirisidir. Devrimci marksizmin bu perspektifi tartışmaya kendiliğinden taşınıyor ve merak ediyorum, tam olarak taşındığında ne kalacak geriye: Baudrillard'ın hoş tekerlemelerinden başka...

Postmodernizm İçin Bir Çerçeve

Postmodern hakkında düşünürken, modern hakkında düşünürken olduğu kadar bir güçlük yok. Envai çeşit postmodern var, doğru. Yeterince dışında bir marksist için, bu envai çeşit postmodern düşünürün sonuçta bir büyük "metaanlatı"yı hep birlikte kurduklarını görmemek olanak dışı. Bu "yeni" ve büyük metaanlatının sosyolojisini Baudrillard, epistemolojisini Lyotard (postmodern bilim), ayrıksı dursa da "muhalif" siyasetini ortayolcular elbirliği ile kuramlaştırmış bulunuyorlar. Bu biçimiyle diğer tarafa, Habermas'a hak vermemek elde değil. Postmodernizmin bazı tarihsel suçlardan (örneğin: dinin dönüşü) kendini arındırması güç görünüyor.

Her kuramcının kendi içinde taşıdığı kapalılık, görünüşte çelişkilere yol açmıyor değil. Ancak bu herhalükarda telafi edilebilirdir. Postmodernizm denilen, emperyalizm, Hikmet Kıvılcımlı'nın vulgar ancak umut dolu ifadesiyle söylersek, geberen kapitalizm çağının gerici(restorasyon) teorisinin ana hatlarını açığa sermeden, köklerini göstermek gerekiyor. Bir önceki bölümde yazdığım tez, postmodernizmin tarihsel ve mantıksal olarak moderizmin devamı olduğuydu. Bunu kanıtlamak çok çaba gerektirmiyor. Kültürel teori olarak, ki birçok düşünür postmodernizmi böyle görmeye yatkındır; kültürel teori olarak sınırlandığında postmodernizm modernizmden devrimsel ayrım noktalarına sahip değildir. Ayrım noktası olarak postmodern sanat ürününün düşünümselliği, ironiyi, keyfiliği, anarşiyi, parçalanmayı, pastiche'i içerdiği (kapsadığı) öne sürülmektedir. Modernizmi çerçevelemeye çalışırken belirttiğim gibi bunlar, modernizmin

girdiği serüvenin nihai sonucudur. Yegane fark, o da fark sayılabilirse şudur: modernistler marjinalci bir muhalefetin öznesi olmayı iyi ya da kötü başardılar (bazıları faşizmi etetize etti); postmodernistler ise kitle kültürünün bir parçası haline geldiler. Bu da olağan bir süreçtir, çünkü, kapitalizm artık 20. yüzyılın başındakiyle kıyaslanamayacak kadar gelişmiş, kurumlaşmış, yaşamımızın ve "beyinlerimizin" içine girmeyi başarmıştır. Bir farklılık olarak sunulan postmodernizmin yerellik vurgusu ise kendine güvenen Batı'nın batımerkezliliği yeniden üretmesinden başka bir şey değildir

Eleştirel yaklaşmakla birlikte, modernizmin en görkemli teorisyen topluluğu olarak Frankfurt Okulu gösterilir. Habermas örneğinde görüldüğü gibi postmodernizm kuramcıları, bu görkemli modernist genelekten beslenir, onu nihai mantıksal sonucuna vardırırlar. Bunu yazmaktan da geri durmuyorlar. Lyotard, eserinde eleştirel teori ile olan "eleştirel" ilişkilerini birçok kez imler. (Lyotard: 1990: 20)

Postmodernizm, Baudrillard ve Lyotard'da, eklenebilirse, B.H. Levy, A. Glucksmann, J.M. Benosit gibi yeni Fransız gericiliğinde temsil edilebildiği kadarıyla, Aufklarung'un, Aydınlanmanın topraklarında, Fransa'da yeşermiş bulunuyor. Madan Sarup'un yetkin bir biçimde ele verdiği gibi, post-yapısalcılık teorisyenleri bu yeni Fransız düşünürlerini önceliyorlar.

Postmodern kuramcılar üzerinde en etkili Fransız düşünür Foucault' tur. Foucault öncesinde Derida'dan söz etmek gerekiyor elbet, ancak Derida'ya Lyotard'ın postmodern epistemolojisini ve Baudrillard'ın postmodern sosyolojisini tartışırken döneceğiz. Foucault, Sarup'un bütün çalışması boyunca gösterdiği gibi, bir "söylem mahkumu"dur. Sarup'u izlersek, Foucault hakkında yeterli bir ilk fikir edinme şansı buluruz: "Nietzsche'nin Ahlakın Soykütüğü Üstüne adlı kitabı, 'şimdi'yi 'geçmiş'ten ayırarak 'şimdinin yasallığı'nı kaldırmaya yönelik bir çabadır. Foucault'nun yapmaya çalıştığı tam da budur. Bu kaçınılmazlık hattını izleyen tarihçinin tersine o, geçmişi şimdiden koparır; geçmişin sıradışılığını tanıtlayarak, geçmişi şimdinin yetkesinin altını oyarak öyküler."(Sarup: 1995: 73) Nietzsche, postmodern düşünürlerin en çok başvurdukları "modern dönemde yaşamış ama modern olmayan" düşünürdür. Bu çizginin taşıyıcısı Foucault'nun tarih tasarımı postmodernlerinkine fazlasıyla uyar. "Foucault'nun dünyasında özgürlüğe yer yoktur, ne de bir kurtuluş kuramına sahiptir. Güçlü olan, gittikçe büyüyen birtakım bütüncül dizge ya da mantıkların görüş açıları, güçsüz olan ise dünyayı duyumsamak isteyen okurdur. Foucault'nun çalışmalarının eleştirel kapasitesi felç olmuştur, çünkü toplumsal dönüşüm tasarısının boş, tırıvırı, ümitsiz olduğunu düşünür okur." (Sarup: 1995: 120) Az sonra Baudrillard'dan inciler aktarırken, okur, sürekliliğin farkına daha çok varacaktır, ama önce Foucault'un meramını kendi ağzından duyalım: "Aralarında sürekli dolaysız bir savaşın geçtiği biri işçi sınıfından diğer burjuvadan kurulu özneler olduğunu sanmıyorum."(Akt. Sarup: 1995: 102)

Toplumsalın sonunun geldiğini iddia eden televizyon yıldızı postmodern sosyoloğun, Baudrillard'ın söylediklerine ne çok uyuyor bu: "Proleterya, proleterya olarak kendini yadsımayı başaramadı; Marx'tan bu yana bir buçuk yüzyıllık tarihin gerçekliği budur. Proleterya sınıf olarak kendini yadsımayı ve böylece sınıflı toplumu yıkmayı başaramadı. Bu başarısızlığın nedeni belki de iddia edildiği gibi, proleteryanın bir sınıf olmamasıdır; sadece burjuvazi hakiki bir sınıftı ve dolayısıyla yalnızca burjuvazi kendini yadsıyabiliyordu. Burjuvazi ve burjuvazi ile birlikte sermaye, sınıfsız bir toplum doğurdu; ama bunun proleteryanın kendini yadsımasıyla ve bir devrimin sonucunda ortaya çıkacak sınıfsız toplumla hiçbir ilişkisi yoktu. Proleterya ise yalnızca yok oldu. Sınıf çatışmasıyla aynı anda ortadan kayboldu." (Baudrillard: 1995: 16) Baudrillard'ın metinlerini izlediğimizde, esas derdinin yukardaki pasajda olduğu gibi sınıf mücadelesinin bittiğini muştulamak olduğunu görmekle birlikte, yine de toplumsal teorisinin belli bir soyutlama düzeyinde inşa edildiğini kabul etmek gerekir. Baudrillard, kendi tarih şemasında modern zamanların var olduğunu, yaşandığını; ancak, artık, yeni bir "devrim" olduğunu (postmodern devrim) bu yüzden modern zamanların söylemlerinin artık geçersizleştiğini; bu arada, söylem denilen şeyin kendisinin de bir göstergeden, simulakr'dan ibaret olmakla yok olduğunu öne sürmektedir. Baudrillard'a göre, postmodern zamanlarda yapılabilecek ya da gözlenebilecek olan tek şey, modern zamanlarda yapılanların simülasyonudur. "Şeyler, göstergeler ve eylemler düşüncelerinden, kavramlarından, özlerinden, değerlerinden, göndermelerinden ve amaçlarından kurtuldukları zaman sonsuza dek kendilerini üretirler. Düşünce çoktan yok olmuşken, şeyler işlemeyi sürdürür; hem de kendi içeriklerini hiç umursamadan işlemeyi sürdürürler. Bu koşullarda bu kadar iyi işliyor olmaları tuhaf bir durumdur. (...) Türlerin karışım yasası dayatılıyor bize. Her şey cinseldir; her şey politiktir; her şey estetiktir; hem de aynı zamanda. Her şey politik bir anlam kazandı, özellikle 1968'den bu yana sadece gündelik yaşam değil; delilik, dil, medya ve hatta arzu bile politik bir anlam kazandı. Her şey özgürleşme ve kollektif kitlesel süreçler alanına girdiği ölçüde politikleşiyor. Aynı zamanda her şey cinsel hale geldi, her şey arzu nesnesidir: iktidar, bilgi, her şey fantazma ve bastırma terimleri ile yorumlanıyor, basma kalıp bir cisellik her yere egemen durumda. Aynı zamanda her şey estetikleşiyor: Politika gösteri içinde, cinsellik, reklamcılık ve pornoda, her tür etkinlik kültür olarak adlandırılan şeyin içinde estetik nitelik kazanıyor; her şeyi istila eden medyatik ve reklamcı göstergeleşme tarzı; kültürün fotokopileştiği nokta. Her kategori mümkün olduğunca genelleşir ve böylece tüm özgüllüğünü yitirir ve tüm diğer kategoriler tarafından emilir. Her şey politik olduğunda artık hiçbir şey politik değildir ve politika sözcüğünün anlamı kalmaz. Her şey cinsel olduğunda artık hiçbir şey cinsel değildir ve cinsellik tüm anlamını yitirir. Her şey estetik olduğunda artık güzel ya da çirkin olan bir şey kalmaz ve sanat da yok olur. Bir düşüncenin tamamen gerçekleşmesi ve modernlik eğiliminin kusursuz biçimde ortaya çıkması olduğu kadar, aynı zamanda bu düşüncenin aşırılığı, kendi sınırlarının ötesine uzanarak yadsınması ve ortadan kalkması anlamına gelen şeylerin bu tuhaf durumunu tek bir simgede kavramak mümkündür: Trans-politik, trans-seksüel, trans-estetik."(Baudrillard: 1995: 15) Postmodern sosyolog, son derece hızla bize "artık böyle bir dünyada yaşıyo-

ruz, ister beğenelim ister beğenmeyelim" deyiveriyor. Baudrillard'ın söylem düzeneğinde temel yeri temsil alır. Bütün her şeyin, modernliğin çöküşünün nedeni artık hiçbir temsil olanağının kalmamasıdır.

Postmodern epistemolojinin kuramcısı Lyotard'da benzer bir çerçeve sunar. Lyotard'a göre, temsili olanaklı kılan meşrulaştırım sistemi postmodern dönemde darmadağın olmuştur. Bu değişim bilginin postmodern toplumda edindiği yeni merkezi statüden kaynaklanmaktadır. Lyotard, Baudrillard'ı tamamlamakla birlikte, Baudrillard'da postmodern öncelikle bir toplum durumudur; Lyotard'da ise daha ziyade bir bilgi biçimidir. (Kellner: 1993: 237) Temel tezi ise, gerçekliğin, dolayısıyla bilimsel bilginin de dil oyunları içinde kurulduğu (Lyotard: 1990: 35), postmodern dönemde bilimin meşrulaştırım sistemi (bilgisayarlaştırılmış toplumda bilginin toplumsallaşmasıyla) yerle bir olduğu için bir geçerlilik değeri bildirmediğidir. Bilimsel bilgi totaliterdir, uzmanlar eliyle gerçekleştirilir. Ancak postmodern bilgi demokratiktir, mucidin elindedir; "postmodern bilginin ilkesi uzmanın homolojisi değil, mucidin paralojisidir."(Kellner: 1993: 237) Lyotard bilimsel bilginin modern zamanlarda kedinden önceki anlatısal bilgiler aleyhine kazadığı zaferin sonunun geldiğini ilan ediyor: "Bugün meşrulaştırım sorunu, bilimin dil oyununun bir başarısızlığı olarak düşünülmektedir. (...) Bu noktaya gelmeden önce (bazılarının pozitivizm olarak adlandırdıkları) bilimsel bilgi diğer çözümleri aramıştır. Uzun bir zaman bilimsel bilgi, çözümlerinin açık ya da kapalı olarak anlatısal bilgiye ait işlemlere müracaatında yardımcı olmamıştı." (Lyotard: 1990: 38) Bugün ise, "anlatıya başvurmanın, hiç olmazsa bilim dil oyununun önermelerinin doğru olmasını arzu ettiği ancak kendinde bunları meşrulaştıracak kaynaklara sahip olmaması derecesinde kaçınılmaz olduğu anlaşılabilirdir."(Lyotard: 1990: 39)

Sonuçta Lyotard, postmodern epistomolojisini dil oyunları üzerine kurmaktadır: "Toplumsal özne dil oyunlarının bu yayılmasında kendisini çözüyor gözükmektedir. Toplumsal bağ dilbilimseldir, ancak basit bir iplik ile dokunmamıştır. Hiç olmazsa iki farklı kurallara itaat eden ve gerçeklikte sonsuz sayıdaki dil oyunlarınca bölümlenmesi ile biçimlenen bir kumaştır."(Lyotard: 1990: 53) Açıktır ki, böyle bir durumda "temsil"in olanaksızlığı gündeme gelmektedir. Derida, postmodernizm öncesi bir düşünür olarak, yapıbozum adı verilebilecek düşüncesinde hem gösterilen ile sesli gösterilenin kendinden özdeşliğini hem de konuşan özne ile sesli göstergenin "bulunuşu"nu sorgulamakta; ayrıca, tek bir merkez, durağan bir özne, öncelikli bir gönderme noktası, mutlak bir temel ve ilk ilke anlayışlarının tümünü yıkmaktadır.(Sarup: 1995: 66) Derida, böylece temsilin (epistemolojik, siyasal vb.) olanaksızlığını kuramlaştırmaktadır. Ancak Sarup'un belirttiği gibi, Derida'nın çalışmaları geniş oranda tarih dışı ve siyaset açısından baştan sona kaçamak yanıtlarla doludur. Baudrillard, Derida'nın bu önermesinden kendi "toplumsal" teorisinde son sınırlarına kadar yararlanır. Sessiz yığınların gölgesinde toplumsalın sonunu ilan ederken temsil edilemezliğe başvurur. "Sessiz çoğunluğun ya da kitlelerin düşsel bir gönderen olması, onun var olmadığı anlamına gelmez. Bunun anlamı **sessiz çoğunluğun artık temsil edilemeyecek bir durumda bulunmasıdır.** Kitleler artık bir gönderen olmaktan çıkmışlardır. Çünkü artık temsil edilememektedirler."(Baudrillard: 1991: 19)

Baudrillard'ın toplumsal teorisi üzerine devam etmeden, Lyotard'ın olanaklı bir "postmodern bilim" taraftarı olduğunu vurgulamak gerekiyor. Lyotard, pozitivist çağın bilimini bir metaanlatı, bir totaliter meşrulaştırım aygıtı olarak görmekte, özellikle marksizmi "Parti üniversitenin, proleterya halkın ya da insanlığın, diyalektik materyalizm spekülatif materyalizmin yerini almaktadır. Stalinizm, bilimlerle kurduğu özgül ilişkilerle bir sonuç olabilir. Stalinizmde bilimler ruhun hayatına eşit olan sosyalizme giden yürüyüşün metaanlatısından kaynaklanan takrirler olarak vardırlar yalnızca." (Lyotard: 1990: 49) diyerek suçlamakta, olanaklı bir demokratik postmodern bilimden söz etmektedir. Yine de bu "epistemolojik bir temsil olanağı" değildir. Çünkü, bu olanaklı bilimin mezarı "dil oyunları içinde" çoktan kazılmış bulunmaktadır. Bundan sonra, postmodern teoriler bakımından Baudrillard'a hak verilmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü, "Lyotard gibi kuramcıların neden artık bir genel kuram olamayacağını temellendiren genel bir kurama gereksinim duymaları gülünesi bir durumdur."(Sarup: 1995: 131)

Postmodernizm için, "sol" bir siyaset öneren Michael Ryan da Baudrillard'la aynı fikirdedir. Baudrillard'ın temsil eleştirisinin sol sisyasetle bir kaç can alıcı tarzda ilişkili olduğunu söylemektedir. (Ryan: 1993: 314) Ryan'ın tezlerini özel olarak tartışmayacağım, önemli olan şu epistemolojik çerçevenin kabulüdür: "1) Temsil etme sistemlerinin (özellikle dilin) göndergeleri temsil etme sistemlerinin dışında belirlenemez. Bir gösterge hiçbir noktada, kendisini bir göndergeyle ya da bir şekilde temsille sınırlı olmayan bir anlamla değiş tokuş etmez. 2) Temsil, sanki sonradan eklenmiş bir şeymiş gibi nesnellikten ya da anlamdan sonra gelmez. İnsan zihninin bir nesnellik alanı tasvir etmesi bizzat temsili gerektirir ve aynı şekilde idealliğin ya da anlamın koşulu temsildir. 3) Dilsel temsilin, her tözel terimin sistem içindeki tüm öbür terimlerle karşılıklı ilişkisiyle oluşturduğu bir farklılıklar sisteminden ibaret olmasından ötürü, ve dilin pragmatik bağlamından ayrılamaz olmasından ötürü, nesnelliğin tasvir edilmesindeki ve anlamın iletilmesindeki **belirsizlik** imkanı asla tümüyle tasfiye edilemez."(Ryan: 1993: 304) Böyle bir epitemolojik çerçevenin kabulünden sonra Ryan, kendisini ciddiye almamızı beklememelidir. Böylece postmodern siyaset teorisinde "iyimser" cenahtan Ryan'ı takip etme gereği ortadan kalkar. Baudrillard toplumsal teorisini şöyle nihayetine vardırmaktadır: "Aslında devrim her yerde gerçekleşti, ama hiç beklendiği gibi değil. Özgürleştirilmiş olan şey, her yerde, katıksız dolaşıma geçmek ve yörüngeye oturmak için özgürleşmiş oldu. Biraz mesafeli bakarsak, her özgürleşmenin varacağı kaçınılmaz noktanın dolaşım ağlarını teşvik etmek ve beslemek olduğunu söyleyebiliriz. Özgür kalan şeyler sonu gelmez biçimde birbirinin yerine geçmeye ve böylelikle gitgide artan belirsizlik ve şüphelilik ilkesine mahkumdurlar." (Baudrilard: 1995: 10) Böyle bir durumun bize sunduğu "sol" bir siyaset olanağı var mıdır? Baudrillard bu soruyu bizim için açıkça cevaplıyor: "Politika, cinsellik ve sanat alanında öngörüye sahip bir öncü yok artık; dolayısıyla arzu adına, devrim adına ya da biçimlerin özgürleşmesi adına kök-

tenci bir eleştiri olasılığı da yok. Bu devrimci hareket günleri geride kaldı."(Baudrillard: 1995: 16)

Ortayolcuların, bu arada Ryan'ın da sol bir postmodern siyaset teorisi inşa çabaları yalnızca tutarsızlık değil, aynı zamanda abesle iştigaldir. Postmodern durum teorilerinin, ortayolcular yüzünden içine daldığı tartışma da işte bu "sol siyaset" olanağından kaynaklanır: postmodernizm iyimser mi kötümser mi? Baudrillard'ın bize sunduğu çerçeve açıktır Simülasyon çağında, kitleler, her türlü "iyimser" çağrıya arkalarını dönmüşlerdir; yaşanan, siyasetin kendisinin ölümüdür. Dolayısıyla, iyimser, "sol" bir postmodern siyaset tahayyül dışıdır.(Baudrillard: 1991: 9) Yeni Fransız gericiliği ise, ayaklarını postmodern teoriye basarak şöyle seslenmektedir: "Ütopya yoktur; kaldırım taşlarının altında kumsal bulunmaz."(Sarup: 1995: 127) Yeni Fransız gericiliğinin önde gelen isimlerinden B.H. Levy, Foucault'un "iktidar her yerdedir" tezini genişletmekte, "iktidar her yerdedir ama hiçbir şeydir" diyerek nihai sonucuna vardırmaktadır. Levy için yalnızca özgürlüğün olanaksızlığı söz konusudur; "iyi bir toplum düşüncesi saçma bir düştür."

Ortayolcular, marksist kökenlerine son bir saygı duruşunu, iyimser bir postmodernizm çağrısıyla yapıyorlar. "Sonuç olarak, bu politik, toplumsal ve kültürel burçlardan ortaya çıkmakta olan bir postmodernist kültürün şu 'her şey uyar'ın kolaycı postmodernizmine direniş de dahil olmak üzere bir direniş postmodernizmi olduğunu görmek zor değil. (...) Postmodern manzara, ne denli tedirgin edici olduğu hiç önemli değil, bizi kuşatıyor, ufuklarımızı eşanlı olarak sınırlandırıyor ve genişletiyor. Postmodern, bizim sorunumuz ve umudumuzdur."(Huyssen: 1993: 130) Bu alıntı ortayolcuların Baudrillard'ın tahayyül edilemez dediği yönelimde ısrarlı olduklarını gösteriyor. Söz konusu olan postmodernizm olduğunda ben de, yeterince dışarıdan bakan bir marksist olarak Baudrillard gibi düşünüyorum: "Postmodernite ne iyimserdir ne de kötümser. Yıkıntıdan arta kalanlarla oyanan bir oyundur 'Post' olmamız bundadır -tarih durdu, anlamı olmayan bir tür tarih sonrasındayız. Burada anlam bulamayacaksınız. O nedenle, sanki bir tür dairesel çekimmişçesine bu tarihin içinde hareket edeceğiz. Artık ilerlediğimiz söylenemez. Sadece 'hareket' halindeyiz. Ama bu hiç de talihsizlik değildir."(Akt. Kelnner: 1993: 236) Baudrillard "yalnızca artıklar arasındaki varkalım" derdine düştüğü için durumunu talihsiz görmüyor. Dünyayı değiştirmek isteyenler için ise bu çürümenin ta kendisidir.

Ve Sol

Batı marksizmi politik iktidarsızlığını postmodernizm tartışmalarında da göstermiştir. Yukarıda haleti ruhiyelerini ve teorik çerçevelerini sunmaya çalıştığım ortayolcular bir yana, ki artık onları da postmodern saymak gerekiyor, Perry Anderson gibi birkaç İngiliz marksisti dışta tutulacak olursa, genel olarak batı marksizmi postmodernizme boyun eğmiştir. Direniş yoktur. Genel olarak tartışma totaliterizm eleştirisi yaptığı için olumlanmış; Chantal Mouffeu gibi, solu siyasal olarak radikal demokrasi stratejik yönelimiyle (gemsiyle) bir kez daha burjuva siyasetine teslim etmek isteyenler, radikal demokrasinin postmodern olduğunu coşkuyla keşfetmişlerdir. Mouffeu, postmodernizmi şöyle selamlamıştır: "(Radikal demokrasi) stratejisi bizden, Aydınlanmanın soyut evrenselciliğini, özcü bir toplumsal totalite anlayışını ve üniter bir özne mitini ilga etmemizi ister. Bu bakımdan, radikal demokrasi, postmodern felsefenin gelişimini bir tehdit olarak görmek şöyle dursun, kendi amaçlarının icra edilmesinde zaruri bir araç olarak memnuniyetle karşılar."(Mouffeu: 1993: 196)

Lukacs, modernist akımlara "dekadans" olarak bakmış şiddetli bir eleştiriye tabi tutarak reddetmişti Bırkan'ın yazdığına göre, İtalyan mimar Tafuri de aynı tavrı postmodernizm için almaktadır(Birkan: 1992 57) Jameson ise iyimser postmodernlerden farklı olarak, postmodernizmi bir olgu olarak alıp, onu neomarksizan bir yoruma tabi tutmaya çalışırken, değer bildirmekten kaçınmaktadır.

Peki ne yapmalı? Perry Anderson'ın tavrı, bilebildiğimiz kadarıyla olumludur. Marksizm ne modern ne de postmodern bir projedir. Bu iki çerçevenin de dışında insanlığın evrensel kurtuluş ütopyası, büyük "özgürlük anlatısı"dır. Açıkça postmodernizm, bu "özgürlük anlatısı"yla marksizmle yapılmış bir polemiktir. Kimi postmodernler, özellikle orta yolcular, örneğin, postmodernizmin batı merkezciliğin eleştirisi olduğunu onun diğer kültürlerin de batı kültürüyle eşdeğer olduğunu savlamasından yola çıkarak öne sürebilmektedir. Ya da Guattari doğu batı yerine daha sol bir kuzey güney ikilemi önermektedir Tüm bu ortayolcu kuruntular, postmodernizmin büyük anlatılara karşı açtığı savaşın yanında, bir karikatür değeri bile taşımıyorlar. Yani postmodernizmin iyimser bir siyaset kurgusu yoktur.

Marksizmin çürüyen bujuva toplumunun kültürel mantığına karşı tavrı devrimci bir eleştiridir. Lukacs'ın modernizme karşı giriştiği eleştiri, onun hatalarını tekrarlamadan sürdürülmelidir. Bu eleştirinin postmodern olduğu öne sürülen kültürel üretim teniklerini değil, bir burjuva bakış açısı olarak postmodernizmi hedef alması gerektiği anlamına gelir. Zaten postmodernizm göstermeye çalıştığım ve tekrar ettiğim gibi, modernizmin tarihsel ve mantıksal sonucudur. Şu halde modernizme karşı geliştirilen devrimci eleştiri; ki, kültürel alanda bunun en yetkin temsilcisi bir sanat emekçisi olarak Brecht'tir; işte bu Brechtiyen eleştiri sürdürülmelidir. Zira solun, hiçbir dönem ileri teknoloji ve kitlesel üretimin insani potansiyellerine ilişkin negatif bir tutumu olmamıştır.

İkinci olarak modernist sanat ürününün kararlı bir biçimdeki kötümserliğini(Lunn: 1995: 86) aynı kararlılıkla sürdüren postmodern sanat ürününe cepheden tavır alınmalıdır. Bu cepheden tavır, sanatın siyasallaştırılması, yani iyimserliğin sanat ürününe sokulmasıdır. Benjamin'in ifadesiyle "Şimdi, auratik ifadesinin bir kült nesnesi olarak nihai çöküşüyle birlikte sanat, kitlelerin özgürleşmesinde potansiyel bir araç oluyordu. Böylece sanatın tarihsel yörüngesi dinden siyasete geçti."(Akt. Lunn: 1995: 189) Bu tarihsel yörüngeyi ellerinde tutan marksistler, buna kıskançlıkla sahip çıkmalıdırlar.

Üçüncü olarak; ki kanımca en önemlisi budur; öncelikle siyasal ve hemen şimdi kültürel olarak "özgürlük anlatısı"na bağlı bir devrimci cephe için sokağa çıkılmalıdır. Yeni toplumsal ve kültürel hareketler postmodernizmle, devrimci marksistlerin işini yeterince zorlaştıracak kadar içiçedirler; bu doğru. Ancak bir başka doğru, bir gericilik retoriği olarak post-

modernizmin yüzünün her geçen gün daha da çok açığa çıktığıdır. Dolayısıyla bugün toplumsal ve kültürel muhalefetin "özgürlük anlatısı"nı yeniden ayakları üzerine dikebilecek tek sınıf olan işçi sınıfının büyük özgürlük yürüyüşüne katılma olanakları her zamankinden fazladır. Örnek olsun; "özgürlük anlatısı"na bağlı kalmak isteyen ancak marksizme mesafeli duran Edward Said, Williams'ın ifadesiyle postmodernizm denilen kalpsiz formül için şöyle diyor: "Postmodernizm akademinin icadıdır. Dış dünyayla, hele modernliğe ulaşmaya çalıştığımız üçüncü dünyayla pek bir ilgisi olduğu söylenemez. (...) Postmodernistler 'biz tarihle ilgilenmiyoruz' deyip geçiyorlar. Baudrillard'ın körfez savaşı hakkında söylediklerini biliyorsunuz. Bir kurmaca, bir serapmış bu. Savaş olduktan sonra da, savaş falan olmadığını, bunun da serap olduğunu söyledi. Şımdi bu saçmalık değil de ne? Bir sürü insan öldü. (...) Tarih, hakikat ve otorite ile ilgili her türlü tartışmanın son kertede sonuçsuz bir şey, bir tür eğlence olduğunu söyleyen postmodernistlere hiçbır zaman katılmadım. (...) Direnmek gibi bir derdim var benim. Biliyorsunuz, postmodernist kuramın mesela Foucault'nun direniş gibi bir meselesi yok. Bu konu dışı, imkansız bir şey onlara göre. Ama ben direniş ve muhalefetin entellektüelin rolünün temelini oluşturduğunu düşünüyorum. Bu yüzden de postmodernistlere katılmıyorum."(Said: 1995: 5)

Tartışmanın içinden de böylesi aykırı seslerin yükseleceğinden kuşku duymuyorum. Çünkü, "umut insanda"

Kaynakça

Baudrillard, J. Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, Ayrıntı yay., 1991, İst.

Baudrillard, J. Kötülüğün Şeffaflığı, Ayrıntı yay., 1995, İst.

Birkan, T. Modernlik Olarak Sosyalizm ve Postmodernizm, Birikim, sayı 34, 1992, İst.

Berman, M. Modernlik/Dün, Bugün, Yarın, Birikim, sayı 34, 1992, İst.

Huyssen, A. Postmodernin Haritasını Yapmak, Modernite versus Postmodernite içinde(der. M. Küçük), Vadi yay., 1993, Ankara

Kellner, D. Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara

Lunn, E. Marksizm ve Modernizm, Alan yay., 1995, İst.

Lyotard, J.F. Postmodern Durum, Ara yay., 1990, İst.

Mouffe, C. Radikal Demokrasi: Modern mi Postmodern mi?, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara

Ryan, M. Postmodern Siyaset, Modernite versus Postmodernite içinde, Vadi yay., 1993, Ankara

Said, E. Söyleşi: "Önemli Olan Susmamaktır", Cumhuriyet Kitap, sayı 295, 12 Ekim 1995, İst.

Sarup, M. Post-yapısalcılık ve Postmodernizm, Ark yay., 1995, Ankara

Williams, R. Postmodernizm Ne Zamandı, Birikim, sayı 34, 1992, İst.

Zaman Yolculuğu

I...

Sokaklara bıraktığın o dağınık yitik miras
şimdi devrik bir ıslıktır eşkâlini zaman alınış
asilerin tarihinde
O zaman ki dalgaları sürmüştür hep
sararmış bir resimdeki kumdan kalelerine
kıyı insanlarının...

II...

Yıllar ne anlatır bize senden neler arda kalır
erişmesiz bir toy düğün
saklanırken takvimlerin bilinmedik yerlerine
İpekyollarını bekler o dört denizlerin halkı
ıssız hanlar... kuş uçmaz kervansaraylar...
kuzgunkara düşler boyu... gün uğramaz
hanesine
Vakitsiz bir gülüş gelir sonra bir yanılmış bahar
ayrı iklimlere göçer
Bütün hatırladıklarım işte
kum saati kadar biter...

III...

Tüm kayıtlardan silinmiş neslimizin soykütüğü
hangi çağ ad koyar bize/hangi hasatı bekledik
çorak kaldırımlarında travesti bir kentin
Umut bitiyor nerede... nerede başlıyor ölüm
yolların gerisi yok diye geçiyoruz sokakları
çaldığımız kapılarda kimse tanımıyor seni
devrilirken gençliğimiz
yanılmayan mevsimine....

Sinan KUTLU

Komün Devrimi-Komün Şiiri

Erdoğan ALKAN

CLOUİS HUGUES

Cumhuriyetçi bir değirmencinin oğlu. Rahip olması için İlahiyat Okuluna verilir, ama o, onsekiz yaşında cübbeyi atıp Marsilya'daki *Halk* gazetesine girer. Marsılya'da Komün ayaklanmasına katılır ve bütün gücüyle Gaston Crémieux'yü destekler. Komün yenilgiye uğrayınca Crémieux ile aynı hücreyi paylaşır, Crémieux ölüm cezasına çaptırılıp kurşuna dizildikten sonra Hugues üç yıl daha cezaevinde yatar, 1875'de ürünlerini *Hapishane Şiirleri* adlı kitapta toplar.

KOMÜN'E İLAHİ

Selam Komün, selamlar olsun sana!
Can çekişirken ülkemiz Fransa
Burjuvalar pek ince, boş nutuklar atarken
Cennetler vadederken karnı tok papazlar
Burjuvalar yüzkarasını bile
Paraya çevirirken, para verip alırken
Şefler "kımıldayanı vurun!" diye haykırırken
Geldin sen ve acılarla kıvrandın.
Gülüyordu keyifle Versailles düdüğü
Sen, alnında utançla gözyaşı döküyordun

Selam, selamlar sana büyük, kızıl bakire!

Selam sana ey Komün, hışımla doğrularak
Kralcı subaylardan yoksulun öcünü aldın
Yoksullar ki kanları çeşmelerin
Suyundan daha sebil, çağlar boyunca aktı.
Selam sana ey Komün! Selamlar sana
Halkların şavkıyan tanyeri
Senin gözbebeğinde ağardı
Senin kanatlarına sığındı halklar
Savaştın yıkmak için krallıkları

Selam evrensel Yurt, selamlar olsun sana!

Selam Komün! Haykırarak dedin ki:
"Ey acı gözyaşları akmayın artık,
Ey halkım, doğrul, kalk, doruklarda
Işıtalım, kutsal düşleri!"
Ey Komün, sen
Aklın bütün gücüyle, bütün canlılığıyla
Verimli ve doğurgan bir insanlıkta
Kötülüğün ve kinin son bulmasını düşledin.

Selam sana fikrin devşiricis!

Selam, Komün! Ey lanetli kara günler!
Yoksulun ak ekmeğini yiyen haydutlar
Sana ve havarilerini karşı ayaklandılar
Duvarın önüne diktikleri zaman seni ey Komün
Foutriquet'nin gülmekten kasıkları çatladı
Tarlada başaklar içindeki
Serçeleri vurur gibi vurdular seni.

Selam onurlu kurban!

Selam Komün! Gülüyordu mavi gök
Kıyıyı öpen dalgalara
Vermemiştin daha son soluğunu;
Kireç kuyusuna gömdüler seni!
Ot bürüdü yamaçları;
Vurdu dehşet muhafız alayını.
Rüzgar çaldığında kapını
Tek ses gelmedi içerden artık.

Selam sana bizler için ölen Komün!

Ama hayır, ölmedin Komün, hayır
Kökünü kurutmak için eski dünyanın

Homurdanan kitlelere, öfkeli halka
Adını haykırmak yeter.
İçin, şarkılar söyleyin, sevinin:
Uçurum ağzını açmış bekliyor
Kayıyor ayaklar altında toprak.
Sıra halka gelmeli!
Hak yerini bulmalı!

Selam, Yarınlara! Selam, Hakka, Adalete!

23 mayıs 1890
(Kavga, günlük sosyalist yayın 26 mayıs 1890)

JULES JOUY

(Şair ve halk ozanı)

DUVAR
Büyük mezarlığın tam dibinde
Altında otların, yeşil otların
Kurtlarla ve böceklerle birlikte
Gizleyip mitralyöz deliklerini
Uyuyan kurşuna dizilerek ölenler ...
Taçlar, bayraklar, bayraklar,
Devrimcilerin son sığınakları olan
Hazin duvarı süslüyor.

Ne altın leylaklar var,
Ne de lacivert camlar
Ondan söz ederken, halkın
Kullandığı tek ad:

Duvar

Piyadeler, süvariler, topçular
Sıkıştırıp burda kurbanlarını
Sıkıştırıp soylu savaşçıları
Burda canlarını aldılar
Kurşuna dizerek hayvanlar gibi.

Paris gözlerini kapadığı zaman
Hırıltılar yükselir her gece
Bu karanlık taşlarından

Duvar'ın

Katiller, lanetliyor sizi gelecek!
Bakın, devrim yeşerdi yeşerecek
Bu toprakta, her cesetten
Anıların otları fışkırıyor.
Tacıyla alay ediyor şakacı Fleuron
Kurşunladığınız Gavroche buraya
Cambronne'un sözlerini kazıyor
Haykıran sesini kazıyor Cambronne'un:

Olgunlaşınca umudun başağı
Hesaplaşma günü gelince, burjuva,
Çivileyeceğiz beyaz yüzlerinizi
Duvar'a!

4 kasım 1887.

ROUSSEL DE MERY

Aşağıdaki şiirinde Roussel de Mery, Versailles'deki kendilerini "Ilımlılar" gibi gösterip, aslında Thiers'in başkent halkına karşı giriştiği kıyımı destekleyen Millet Meclisi üyelerinin, yani Fransız milletvekillerinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor.

ILIMLILAR, YANSIZLAR
Halk acılar çekerken bu baylardan çıt çıkmaz.
Halk hakkını ararken, haykırıp avaz avaz
Barışsever kesilip karşı korlar savaşa
Hiçbir şey düşünmezler koltuklarından başka.
Emekçi, dar gelirli uçurumun içine
Düşmüş umurları mı? Ölen halk, onlara ne?
Fırtınalar yaratan bombalar, bu gülleler
Yalnız bizi öldürür, onlar seyredip güler.
Mermilerle çatılar ve başlar uçuyormuş
Düşman yaşlı,genç,vurup dehşetler saçıyormuş
Nineler, çocuklarla doluyormuş mezarlar
Umurları mı? Onlar, çıkarlarına bakar.
Kapımıza dayanmış açlık hayalet gibi
Niçin ilgilendirsin bu karnı tok beyleri
Vurulmuş evlerinin önünde karı-koca,
Analar gözyaşıyla kapanmış çocuğuna
Kızkardeşler umutsuz, kardeşini ararmış ...
Her yanda nice acı, nice ağrılar varmış
Umuru mu onların?
....
Ya fransızım diye öğünen şu ördekler?
Bir top sesi duyunca kümeslere girdiler.
Ferriére'den Versailles'a kadar hıçkırıkları...
Duyulur, döktükleri yalnızca gözyaşları
Başkaları ölürken ne yaptı bu kansızlar
Fransız geçinen bu ılımlılar, yansızlar?
Yalnız koydular bizi. Zavallı sefiller, siz
Döktüğünüz yaşlarla nasıl temizlersiniz
O kardeş kanlarını kaldırımlardan akan?
Toplu kıyım olurken seyrettiniz uzaktan.
Yazdığım bu devrimci, özgürlükçü dizeler
Kardeş katili olan sizi söyleyecekler.
Nasıl çağlarca Kabil kargışla anıldıysa,
Yüzünüze kazdığım bu utanç damgasıyla
Anacak sizi tarih, ılımlılar, yansızlar
Devrimcileri yalnız bırakan tabansızlar!

GASTON CREMIEUX

Esnaf çocuğu. 1857'de basın suçundan dört yıl hapis cezası. 8 Ağustos 1870'de büyük bir halk hareketinin başında, cumhuriyeti ilan edenlerden. Altı ay hapis cezası. 11 mart 1871'de Marsilya'da Komün yönetimi, Crémiux Komisyon başkanı. Versailles ordusu Marsilya Komününü ortadan kaldırıp Gaston Crémıux'yü kurşuna dizer.

CLOUİS HUGUES'E
Kefenlerinin içinde uyusunlar, bırakın
Uyusun özgürlük kurbanlarımız
Artık direnmek hakkı olanların
Aralamayın kutsal lahitlerini
Yaptıklarını okuyun, şanlı adlarını okuyun
Bu kadarı yeter bize
Yeniden yaşasınlar örnek ölümleriyle
Ki onlar gibi ölmek sırası şimdi bizde.

17 ekim 1871

HALKIN SESLERİ
(...)
Spartaküs'ün, İsa'nın, Sokrat'ın haykırışı
Canlı bir yankı gibi çınlar göğsümde
Duyarım yüreğimden devrimin fışkırdığını.

Her yerde kan, zencirler, acımasız yasalar
Sonu gelmez bir savaş, bitmez bir çaba
Ölmek değil, yaşamak istiyor insanlık
Eziyor köleleri zorba hükümdürlâr.

Ey halk, Tarihin günah keçisi
Demir laleler vururlar boynuna

Sen yenersin, utkunu onlar elinden çalar,
Yenilirsen bozgunda ölüme bırakırlar.

Güç en yüce yasadır, dediler sana
Kimler çoğunluktaysa onlar yönetir dediler
Koy artık tacını yiğit alnının üstüne
Madem güçlü kralmış krallık sırası sende.
(...)

DÜŞKIRIKLIĞI

(...)
Ey Tanrı! İğrenç bir put musun yoksa?
Uyuyor, duymuyorsun acı çığlığımızı,
Yaşamı vadediyor, ölümü sunuyorsun
Uyan; inançla birlikte uçuyor umutlar da.
(...)
İn seni diktiğimiz kaideden aşağı
Ya gelip bizimle birlikte savaşırsın, ya da
Kanlı boyunduruğunu taşıyan proleterya
Rüzgarlara savurur devrik tapınağını.

LOUİSE MİCHEL

Voltaire'ci ve ateşli bir cumhuriyetçi olan Etienne Demaris'nin kızı. İlerici düşünceleri daha çocukluk döneminde, aldı. İyi bir şairdi, Hugo ile mektuplaşması şiir yeteneğini ve deneyimini daha bir arttırdı. Paris'te öğretmen. Cumhuriyetçi görüşler yayınlınca tam bir militan oldu.1870'te Paris kuşatıldığında Kadınlar Birliğini, ilk yardımı ve halk kantinlerini örgütledi. Komün ayaklanması sırasında gündüz silahlı çatışmalara katılıp gece kürsülerde söylevler vererek militanların moralini yükseltti: Versailles ordusu Paris'e girdiğinde Clignancourt'daki kadın barikatlarında, Montmartre ve Pigalle Alanı barikatlarında silahlı savaşım verdi. Hapis yattı, sürgün yaşadı ve ölünceye dek davası için çalıştı. Marsilya'daki bir işçi konferansından dönerken öldü.

Hugo ve Verlaine'in sevdiği, beğendiği iyi bir şair.

BARIŞ YÜRÜYÜŞÜ (1)

Geceydi, yürüyorduk uzun kuyruklarla biz
Bulvarları kaplayıp: barış! barış! diyerek
Kralın köpekleri, tazılar peşimizde.
Ey Özgürlük, bir gün elbet sıra sana gelecek!

Kaldırımlarda kral ordusunun top sesl
Belli ki soyguncular hâlâ saltanatını
Sürdürmek arzusunda, varsın Fransa batsın
Ama halkım kararlı bu savaş bitmeyecek

Lanetli! Sarayında kulak ver, bu geçenler
Bu yürüyen işçiler sonun geldi diyorlar
Yüzyıllardır kanını içtiğin halk, işçiler
Şimdi hayalet gibi üstüne yürüyorlar

Senin de orduların, hayvan sürüsü gibi,
Senin de orduların, Sezar eşkiyaları
Geçiyor alay alay Paris sokaklarından
Halkı öldürmek için biliyor bıçağını

Ölüden daha beter, ey alnı eğik halkım
Kavga istiyorlarsa, savaş istiyorlarsa
Zalimler bir gün ettiğini bulacak
Yetti! Bu zorbalara karşı savaş açalım
Bonaparte da, Guillome da cehennemlik olacak.

Anılar
Roy, Paris 1886 (1)

Fransayla Prusya arasındaki savaştan önce Paris işçiler ve savaş karşıtları Bonne-Nouvelle bulvarında gösteri yürüyüşü yapalarken bu yürüyüşü kraliyet güvenlik güçleri önlemeye çalışmıştı. Şiir bu olayı anlatıyor.

KIRMIZI KARANFİLLER

I
Öyle zamanlardı ki, halkın uğursuz, kara
Zincirlerini sarsan bizler, kızgın, öfkeli
Toplanırdık her gece yoğun karanlıklarda
Kasaplık hayvan gibi

Yıkımın eşiğinde bir krallık, kan kokan
Mağrasında keyfince vurup öldürüyordu
Marseyyez söylüyordu esen yel doruklardan
Tanyeri kırmızıydı.

Sık sık tatlı bir duygu çoşkulu kalbimize
Gererdi o esenlik veren kanatlarını
Özgürlüğü şakıyan o yiğit canlar bize
Karanfiller atardı.

Karanfiller taşırdık tanıyalım diye biz
Devrimci kardeşleri, birgün zaman gelecek
Ey kırmızı çiçekler, yine yeşereceksiniz
Sizi yakalarına yenilmiş halkım değil
Yenen halkım takacak.

Versailles Hapishanesi
4 ekim 1871

KARANFİL

Kardeşlerim, kara toprağa düşersem
Umut son bir kez açılsın diye
Top top kırmızı karanfiller saçın
Bacınızın mezarı üstüne.

Son zamanlarında İmparatorluğun
Halkımızın uyandığı günlerde
Senin gülücüğündü ey karanfil
Umudu muştulayan bize.

Kara ve hazin hapisanelerin
Loşluğunda mutsuz tutsağın yanında
Git, yine çiçeklen karanfil, ona
Kendisini sevdiğimizi söyle.

De ki: zaman rüzgar gibi geçiyor,
Mutlu günler bekliyor insanlığı!
De ki: bir dava için savaşan ölmez
Yenilse de her zaman diktir alnı!

Versailles Hapishanesi
4 eylül 1871

TUTSAKLARIN ŞARKISI

Burda kışın sular donmaz, buza kesmez ortalık
Ağaçlar her zaman yeşildir burda
Okyanustan gelen serin meltem rüzgarı
Eser üzgün, tasalı bozkırlarda
Öylesine derindir ki sessizlik
Havada yalnızca dallarında sallanan
Böceklerin çıtırtısı duyulur.
Şu uzak kumsallar üstünde, akşam
Bazan tatlı bir şarkıdır yükselir
Bu şarkı kabukları uğultularla açılan
Midyelerin, istiridyelerin sesidir.
Ormanda kiremit rengi defneler,
Tomurcukları patlayan çiçekler, aşkla
Titreşip ürperirler rüzgar altında.

İşte bakın, yıldız yıldız dalgalar
Saçıyorlar gezgin beyazlıklarını
Uzakta, sonsuz derinliklerde gemiler
Açmış yelkenlerini gidiyor

Dalgaların bağrından ıpıl ıpıl
Çıkıyor fosforlu ışıklar.

Usul gemi, al beni, kurtar beni, gel
Çek bordana yelken gibi şu tutsağı da
Burda demirler içinde soluyor.
Mahpusluk ölümden betermiş meğer.
Ama umudumuz var bizleri yaşatan,
Yurdum, bir gün dönmek nasip olursa eğer
Kaldığım yerden savaşa
Başlayacağım yeniden.

Bitmeyecek evrensel dövüş
Kanat vuruyor havada Özgürlük
Yoksulların sonsuz çığlıkları
Bizi kavgaya çağırıyor.
... Şavkıyor yoğun karanlıkta tan
Uzakta, kanlı ufukta
Yani bir dünya var doğrulan!

Selam olsun halkın uyanışına
Selam olsun, ölürken, geleceğin
O kocaman, o büyük
Kapısını açanlara.

KARDEŞLERİME
Geçin, geçin, saatler günler,
Ölülerin üzerinde ot bitsin!
Dökülün açan çiçekler,
Gemiler, limanları terkedin;
Geçin, geçin, ey derin geceler,
Ey yaslı tepeler parçalanıp toza dönün
Hücrelerden, mezarlardan, dalgalardan
Tutsak, ölü, yeniden geleceğiz.

Geleceğiz sayısız kitlelerle
Geleceğiz her yandan, bütün yollardan
Biz, karanlıktan çıkan öcalıcı hayaletler
Sıkıp yumruklarımızı yeniden geleceğiz.

Solgun kefenlerde kimimiz,
Kimimiz hâlâ kanlar içinde
Geleceğiz kızıl bayraklar altında
Bağrımızda kurşun delikleriyle.

Her şey bitti! Güçlüler, yiğit canlar,
Vurulup öldünüz hepiniz ey dostlarım
İşte daha şimdiden kapladı her yanı
Köleler, hainler, alçalmışlar.

Dün, sizler, kardeşlerim
Sizler halkın onurlu oğulları
Babalarımız gibi mağrur ve yiğit
Yürüyordunuz gözlerinizde Marseyyez şarkıları

Kardeşlerim devce savaşınızda
Büyük cesaretinizi sevdim
Gürleyen kızıl makineli tüfeği
Rüzgarda dalgalanan bayrakları sevdim.

Dalgalar üsütnde çalkantılarla
Yazgıyı zorlamak ne güzeldir
Kitleleri kurtarmaktır amacım
Armağınım yalnızca ölümdür
Versailles Hapishanesi
8 Eylül 1871

YENİLMİŞ DEVRİM
Oy sevdam! Oy Cumhuriyet!
Niceleri senin için kan döktü!
Niceler yurtsever ilahilerle
Senin için, kıvançla, seve seve
Oy sevgilim! Senin uğruna öldü.

Kardeşler, oy, yodaşlar,oy
Ölümüz de dirimiz gibidir
Bir gün kırmızı barikatlar altında
Yeniden geleceğiz bir, bir
Zorbaları ezmek için!
....
Nice ocakları söndürdü onlar
Yaşlı, çocuk demeden
Dedeleri, nineleri, bebeleri vurdular
Bir gün sıra bize de gelecek
Her öldürülen mazlumun hesabı
Binlercesinden sorulacak.

Oy! Geldiği zaman o hesap günü
Cinayetlerinizi ödeteceğiz
Ey beyaz dehşetin acımasız canileri
İşte o zaman, ancak o zaman
Toprak altında dinlenirsiniz.
Versailles Hapisanesi
1871

KIŞ VE GECE
Esin ey kış rüzgarları, durma hep yağ kar
Gün kısalsın ve hiç bitmesin gece
Buzlu örtüler altında dah bir
Yaklaşırız ölülerimize

Severim kara bulutlar altındaki
Yüksek dallarınızı yeşil çamlar
Dallarınız ki rüzgarlar estikçe
Bir sağa bir sola sallanırlar

İç çekerler usul usul havada.
Onlar, karanlığa inenler
Dünden ya da o sayısız günlerden,
Bize doğru yeniden gelmeyecekler asla

Ölüler mezara gömülmeden önce
Nasıl bir kefene konursa,

Çağımızında bir manto gibi
Bizi saracağını görecek miyiz?

Filizlenip fidan olan bir tohum misali
Kanla sulanmış toprakta
Yükselecek soylu bir gelecek
Doğan kırmızı güneşin altında

Esin ey kış rüzgarları, durma yağ kar
Gün kısalsın ve hiç bitmesin gece
Beyaz buzla kefenler altında daha bir
Yaklaşırız ölülerimize.

POTTİER
(Enternasyonal şiirinin şairi)

YOKSUL JEAN
Henri Rochefort'a
Bir deri bir kemik, giysisi lime lime
Yoksul Jean bir sokakta, halsiz, yığılıp kaldı
Bitkin, kısık bir sesle, dedi, kendi kendine:
"Ey acı! Ben yoruldum, sen yorulmadın mı?

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Ne tek yıldız, ne tek dost var
Meydan ıssız, kimseler yok

Şuracıkta uyurdum yerler kuru olsaydı
Yağıyor durmadan gökten sulu kar.

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Sonum mu geldi, yaşlı kaldırımım
Cep delik, cepken delik
Ne kuru ekmeğim var, ne evim barkım
İçine tüküreyim böyle yaşamın!

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

İyi bir taş işçisiydim eskiden
Berbat bir harebeye döndüm artık
Hep karadır emekçinin yazgısı
Dünyamız dünya olalı beri

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Ücretin düşüktür, dinlenemezsin
Ya katlanır, ya geberip gidersin
Ve grev nedir bilmez
Tuzu kuru olanlar.

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Akıl öğretirler, söylev çekerler
Düzen ve aile başta gelirmiş
Onların açtığı savaşta öldü oğlum
Baştan çıkardı kızımı lüksleri

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi bu tutsaklık böyle?..

Ne zaman kurtulacağız soygunculardan?
Kilise onların keselerini kutsar
Boşaltsınlar diye ceplerimizi
Tanrıları elimizi kolumuzu bağlar.

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Bir gün aydınlanmıştı aniden gökyüzü
Güneş doğmuştu, izbe, karanlık inime...
Alıp ölen bir işçinin tüfeğini
Takıldım kırmızı bayrağın peşine.

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Binlercesi üstümüze geldiler
Düştük... hazindi ay... batmıştı gün
Kimileri hemen öldüler
Doğrulup haykırdım: Yaşasın Komün!

Oy! Oy! Söyle
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Elveda Satory'de ölen yiğitler
Kurduğumuz tatlı düşler, elveda
Ölelim! Değmez yaşamaya kokuşmuş dünya
Zengin saraylarda, yoksul zindanlarda

Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..."

Öldü Jean

Morgda dinleniyor artık bedeni
Yeni ölüler istiyor burjuva
Her gün çoğalıyor mezar taşları

Oy! Oy! Söyle..
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

EMİLE DEREUX (6 Ocak 1871'de Yirmi İlçe Komitesi'ni ilan eden, Kızıl Bildiriyi kaleme alanlardan)

PARİS BİR BİFTEK UĞRUNA

Ezgi:Debana, Trochu(1), de bana, anımsarmısın?
Yaşasın Barış! Deyip satılıyor Fransa
Yarın, ey Burjuvalar, tıkınabilirsiniz
Thiers'in "buyurun girin" dediği Pariste, bak
Ferrieres Şatosunda, mağrur bekliyor Bismarck
Vazgeçerken Trochu(1) muamma planından
Favre oturmuş yazıyor son protokol metnini
Verilmek üzre Paris bir tek biftek uğruna

Neme gerek Alsace ve Lorrain, diyor burjuva
Ne arazim ne malım mülküm var oralarda
Almanlar ister alsın, ister bıraksın bize
Umurumda olur mu benim kaybım yoksa ve
Strasbourg'da değil soframda benim aklım
Boş ver Metz'i, kızrmış kekliğe bayılırım
Hem metresim hoşlanmaz bu acayip sözlerden
Biftek için Parisi teslim edelim, baylar.

Bazı çılgın deliler var direnmek isteyen
Yurt diyen, onur diyen, canımız feda diyen
Midemden başka bir şey ilgilendirmez beni
Göbeğimin altına indirdim yüreğimi
Yurtseverlik köylünün, hırtın hırbonun işi
Düşman kurşunlarıyla niçin ölecek mişim
Yemek varken sarmısak soslu dana etini
Biftek için Parisi teslim edelim, baylar.

Fransa can veriyor, ölüyor diyenler var
Kemiriyormuş anaç göğsünü yabancılar
Alman süvarileri çizmeleri önünde
Boyun eğdiriyormuş köleler gibi bize
Kim görmek ister böyle acıklı sahneleri
Bütün bu çığlıklara barış bir son verecek
Et yoksa mutfağımda aşçım ne pişirecek?..
Biftek için Parisi teslim edelim baylar.

Nonoşum, sevdiceğim, süslenmene bak, durma
Yepyeni perdeler as mavi salonumuza
Monon, sen de güzel bir omlet hazırla bize
Yumurta yiyeceğiz Almanlar sayesinde,
Yarın akşam üç Bavyeralı konuğumuz var
Keyfimize bakalım, çekip kafayı sarhoş
Çanına ot tıkansın yurdun! Yaşarsın barış!
Teslim ettik Parisi biftek uğruna, baylar.

Berthelemy Basımevi, Paris

---

(1) Louis-Jules Trochu (1815-1896), general, 4 Eylül 1870 ayaklanmasından sonra kurulan ulusal savunma hükümetinin başkanı. Bir noterde, Paris'in teslimini çetin ve sağlam koşullara bağlayan bir planının bulunduğunu ileri sürüyordu.

EUGENE POTTIER(Enternasyonal şiirinin şairi. 1848 ve 1871 ayaklanmalrında yer alıp barikatlarda savaştı. Kurşuna dizilmekten kıl payı kurtulup sürgün edildi. Merkez Komitesi ve Enternasyonal üyesi. Ölünceye dek proleter savaşımını sürdürdü)

ASİ

Georges Proteau'ya

Senin önüne, vahşi sefalet,
Senin önüne, ağır kölelik,
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini

Asi diyorlar ona
İnsandır gerçek adı
Artık hayvan olmayan
Aklın buyruğuna uyan,
Bilimin kırmızı güneşi
Yükselirken ufukta
Güvenle yürüyen insan.

Gülüp şakalaşarak
Hiçe sayarak ölümü
Devrimci arkadaşlarla
İniyor barikatlara

Ve düşünceleri gibi
Yanıyor alev alev
Kararlı gözbebeği
Bayrağının kırmızı dalgalarında.

Komün için savaşırken
Diyordu ki: dünya tektir, bölünemez
Ve tek kaynak doğadır
Anamal denen kesede
Herkesin hakkı vardır

Bir kurtuluş aracı
Olduğu halde aygıt
İşletmeci elinde
Kölelik aracı oldu, diyor
Kızgın buharların altında
Çalışan asi
Makinadan da payını istiyor.

Patron sınıfına karşı
Toplumsal savaş veriyor
Sömürü ortadan kalkıncaya dek
Bütün işçiler doyuncaya dek
Savaşım bitmez, diyor.
Bundan böyle insafsız burjuvaya
"Artık değer" ödemiyecek.

Her yıl milyarlar çalınıyor
İşçinin alın terinden
Emekçiler, madenciler, köylüler
Soranızdaki ekmekten, etten
Çalınarak birikiyor anamal!

Annesini anlarcasına
Anlıyor dünyamızı işçi
Bireysel bir boyunduruk altında
Uydumuzun çektiği
Acıları biliyor
Emzirsin diye tüm insanlığı
Örgütlemek istiyor dünyamızı.

Senin önünde, vahşi sefalet,
Senin önünde, ağır esaret
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini.

Paris, sürgün dönüşü, 1884

JULES VALLES

Gazeteci, yazar, şair ve militan. Paris Komünü Yirmi İlçe Merkezinin üyesi. Kızıl Bildiri'yi kaleme alanlardan. Belediye başkanı ve barikat savaşlarında komutan. Yenilgiden sonra kaçtı, gıyaben ölüm cezasına çarptırıldı. Çocukluk, Liseli ve Asi adlı üç önemli romanı var. Tamamı ölümünden sonra yayınlanan Asi'de Komün ayaklanması sırasındaki Paris ortamını, olayları va barikat savaşları anlatır.

2 ARALIK OLAYINA DEĞGİN YAYINLANMAMIŞ BİR BÖLÜM

2 Aralık balyoz darbesi.

Kesimlik öküz gibi alnımıza balyoz vurdular; çoğu aklını oynatıp delirdi. Yazarı, sanatçısı ve şairiyle bütün bir kuşağın ruh sağlığı bozuldu. Chareton'lar, Pére-Lachaise'ler niceleri aldı götürdü, sayısı belirsiz.

Balyoz darbesi nice başları çatlattı, ezdi. Hepsi de, düşüncenin ve usun hasta kafatasları altında gücünü yitirdiğini ya da uçup gittiğini duyumsayacaklardır daha sonraki yıllarda.

....

Kimileri hâlâ gerçeği görüyor ve işitiyor, ama onları da sefalet sararıp soldurdu, çökertti, içlerini boşalttı! Bir kuşaktan geriye nice mezarlar kaldı! Nice deli hücreleri! Nice açlıklar, nice can çakişenler!

**

Yine de bizlerden daha az mutsuzdular.

Onlar gençliklerinin bir parçasını olsun yaşadılar. Ekinleni devşiremediler, doğru, hasat yarıyarıya tarlalarda çürüdü, ama hiç değil çiçekleri derdiler.

1845'te yirmi yas dolaylarında olanlar yaşamı tanıyıp tattılar. Bizler'e ise yaşam ancak bir yıl nasip oldu, 1850'de liseyi bitirdik, bir yıl sonra, 51'de yenilmişlerden olduk!

**

Zaman Zaman başlarına kakıyorlar, karamsarsınız, tepki dolusunuz diyorlar onlara.

Evet, hepsi de acının izlerini taşıyor alınlarında, kanları siyah akıyor. Çünkü tarihin en horlanan kuşağıydılar. ....

Sonraki yılları anımsarım... Birbirimizi artık uzaktan uzağa görüyorduk, arayıp sormuyorduk, konuşmuyorduk, söyliyecek neyimiz kalmıştı ki!

Bazen eski bir arkadaşın bir köşede açlıktan öldüğünü duyardık. Bir raslantı sonucu öğrenirdik, çünki ne hale düşerlerse düşsünler, yakınmayacak kadar gururluydular.

Bir ekmek ve birkaç kuruşla o mutsuz arkadaşın evine akşam yemeğine giderdik. Biraz geçmişten konuşur, gelecekten hiç söz etmezdik. Boyun eğmediğimiz için geleceğimiz yoktu ki!

**

Kimse baş eğmedi, bir teki bile teslim bayrağı çekmedi!

8 eylül, 1868
Halkın Çocukları

YİRMİ SEKİZ MAYIS

Yirmi sekiz mayıs:
Bitti bitecekti savaş
Son soluğumuz gibi uluyordu yorgun toplar
Yine de
Direniyordu yurttaşlar
Hâlâ ayakta kalan
Ve kanayan bayraklarımız vardı.

Yaşamaktan usanmış yalpalayarak
Bizimkilerin savaş verdiği
Sokaklara gidiyordum,

Yalnızdım-ölmüştü ötekiler-
Beni de bitirmişti amansız savaş,
Soluk soluğa

Kirpas içinde, barut içinde kapkara
Yürüyordum acıyla sersemlemiş.

Sakindi geçtiğim sokak, ıssızdı
Duvarlardan, tomurcuğa durmuş asmalar
Yeşil bir sakal gibi sarkıyordu kaldırımlara
Tepemde çiğ bir güneş
Bülbüllerin kırlangıçlar misali
Çizgiler çizerek uçtuğu katı bir göğe
Saçıyordu aleve benzer ışınlarını
Ve kızıl altınını kanatlarının
Yaymıştı Paris üstüne yangın

-Sıcak toprakla kör gökyüzünün arasında
Solgun ve yorgun, kanlar içinde,
Yenilmiş adam durdu...-

Neler düşünüyordu? -Çok şey uçtu belleğimden
Tarihin gecesinde sönüyor anılar bile
Ama anımsadığım:
Yapayalnız, ayakta, ansızın çakılıp kaldı
Yüreği nerdeydi bilmem, gözleri ufuktaydı
Kırmızı lekeler vardı parmaklarında
Benzi kurşuni mordu
Elleri çılgın gibi boş tefeği sıkıyordu,
Yalnızca zaman zaman
Top sesleri duyulan sessizlikten
Bir çıtırtı yükseldi
Başımı kaldırdım birden
Balkonda tatlı mı tatlı
Bir kadın vardı, alımlı
Saçları altın sarısı, iri gözleri mavi

-Uzun uzun bakıştılar kadın ve yenilmiş adam-

Üzerindeki giysinin
Minicikti düğmeleri
Firenküzümü gibi
Bir de karanfil takmıştı saç fiyonklarına
Yeni bir ışındı, yeni bir alev, yeni bir parıltı
Yeni bir umuttu bu karanfil.

Aniden bir ses duydum durgun havayı yırtan
Güç bela köşeyi döndüğümde
Ateş! Ateş! diye bağırıyordu Versailles'li askerler.

O gün, bugün
O mavi gözlerden çıkan ışık
Gözlerişmin önünde parlar durur
Ve yeniden görür gibi olurum o dilberin
Atlas dantelli elbisesini
Ölüm yüklü bir havada o bayramlık halini
Kıyametler koparken, edasını
Ve geçmiş kavgaları
Düşünüp zaman zaman
Düşlere daldığım an
Belleğim hep aynı anıyı taşır
Barut kokularına
O karanfil çiçeğinin
Kokuları karışır.

Sözcükler

CHARLES BONNET
KARŞI DEVRİMCİ GENERAL ESPIVENT'IN MARSİLYAYA SALTANATLA GİRİŞİ
Çalın bandomızıkılar!.. Şen şarkılar söyleyin!..
Çiçek saçalım her yana!Büyük Espivent maşallah sana!
Maşallah sana general!.. Yiğitliğine maşallah!
Maşallah soylu galip! Ünlü fatih, maşallah!
Büyük yiğit, sana borçlu esmer Marsilya
Şimdiki esenliğini, kıyımları ve dökülen kanları.
Kıyıcılık sanatında gerçekten çok ustasın;
Sakla ellerini kurtarıcı... kan kızartıyor kollarını,
Marşlar söylet askerlerine, sesleri kaplasın
Ayakları dibindeki can çekişen çocukarın hırıltısını
Yürü zaferlerle Marsilya sokaklarında, yürü!..
Ölüler, doğrulun! Generale defneden taçlar sunun.

Le Pilori, Cenevre
Kooperatif Basımevi 8,
Genel Konsey Sokağı, 1872

VICTOR HUGO (Hugo bu şiirinde Almanlarla barış imzalayarak Parislileri öldüren Vesailles yönetimini eleştiriyor. Öte yandan Komüncülerin savaş sürdürmelerine karşı çıkıyor.)

BİR ÇIĞLIK
Yeter dökülen kanlar! Duymuyorlar, nasıl da
Çöküyor bu büyük yurt ayakları altında.
Cezalandırdıkları kimdir? Paris mi? Bu kent
Özgür olmak istiyor, bitsin bu kıyım, şiddet.
Bir yanda dünya varsa bir yanda da Paris var,
Dünyan'ın geleceği Paris kentinden doğar.
Koca bir okyanusa mümkün mü ceza vermek,
Paris Okyanus demek, Okyanus Paris demek.
Derin, saydam sulara hele şöyle bakın bir
Avrupayı görürsün, Fransa yüreğidir.
Savaşçılar! Söyleyin, nedir istediğiniz?
Buğdayları yok eden yangınlar gibisiniz.
Onur, akıl ve umut, öldürdünüz ne varsa
Bir tarafta Fransa, karşısında Fransa,
Bu savaşa son verin, bütün başarınızdan
Zafer değil yalnızca acıdır,yasdır doğan.
Fransız Fransızı vuruyor her gülleyle
Geride kalan, ölüm, utanç değil mi söyle?
Eylül ayından sonra, şubat ayından sonra
Karıştı köylü kanı işçilerin kanına.
Ölenlerin kanları çeşmeler gibi aktı,
Düşünün bir, vurur mu Romalılar Romayı,
Grekler Atinayı yıksın, olacak şey mi?
Bu acayip savaşın emrini kimler verdi?
Vurun, öldürün diye kimdir size buyuran?
Bir papaz, "Tanrı böyle istiyor" derse, yalan.
Hangi rüzgar esiyor? Kimsede akıl yok mu?
Kardeş kardeşi vurup da kahraman olur mu?
Lanet!
Başlarınızı kaldırıp gökyüzüne
Bir bakın, yukarıda, alnınızın üstünde
Nasıl dalgalanıyor yüz karası, alçalma.
İnsan kemiklerinden oluşan şu bayrağa
Bir bakın, mezar gibi kara ve kafes gibi
Beyaz. Bakın ve görün düştüğünüz halleri
Bu bayrak Almanların ve yasın bayrağıdır,
Bu bayrak yenilginin acının bayrağıdır.
Bu küstah paçavranın altına sığındığınız
Sizlere bakıyor o bakmasanız bile siz.
Tıpkı ibranilerin üstünde Mısır gibi,
Ağır, uğursuz, kara, kutluyor zaferini.
Gizmiş ülkene Alman, buyruklar yağdırıyor,
Fransız ne yapıyor? Fransızı vuruyor,
Vuruyor birbirini, erkek, kadın, yaşlı, genç,
Sedan yenilgisinden sonra bunlar çok iğrenç!

Divan Edebiyatı

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

ANADOLU DİVAN EDEBİYATI

Arap ve özellikle İran kaynakları örnek alınarak oluşturulan Anadolu divan edebiyatı, Anadolu beylikleri ile Osmanlıların ilk döneminden başlayıp, XIX. yy'ın ortalarına kadar sürmüştür.

Kuruluş ve geçiş dönemi.

XIII. yy'dan başlayıp XVI. yy'ın başlarına kadar sürdüğü varsayılan bu dönemde şairler özellikle Fars şiirine yönelmişlerdir. İlk dönem çeviri etkinliğinde İran şiirinin ustaları Sadi, Nizami, Ferideddin Attar ve Cami'nin eserleri belirleyici olmuştur. Gülşehri, Ferideddin Attar'dan *Mantıku't-Tayr*'ı Hoca Mesud, Sadi'nin Bostan'ından kimi parçaları (*Ferhengname-i Sadi* adıyla) ve kimden çevrildiği belirlenemeyen *Süheyl ü Nevbahar*'ı (1350), Şahidi İbrahim Dede, Sadi'nin *Gülistan*'ını, Mercimek Ahmed, İranlı Keykavus bin Iskender bin Kabus'un *Kabusname* adlı ahlak ve siyaset kitabını Anadolu Türkçe'sine çevirmişlerdir. Bu kitapların oldukça serbest bir biçimde çevrilmiş olması, ilk dönem divan şairlerinin bu alanlarda da eserler ortaya koyma niyetlerini de göstermektedir.

Anadolu Divan edebiyatının kuruluşunda ünlü İslam mutasavvıfı Mevlana ile oğlu Sultan Veled'in katkılarından da söz edilmelidir: İslam, Fars ve Türk kültürlerinden özgün hir senteze ulaşan Mevlana (1207-1273), bütün kitaplarını Farsça yazmıştır (*Divan, Mesnevi*, vd). Varlık birliği (vahdet-i vücud) inancına bağlı olan Mevlana, tasavvufu, kişisel tutkulardan sıyrılarak halka ulaşmak, insanlara sınırsız sevgi duymak biçiminde yorumlanmıştır. Şiirlerine yer yer Türkçe söyleyişler de katmıştır. Mevleviliğin bir tarikat olarak örgütlenmesinde büyük rolü olan oğlu Sultan Veled (1226-1312) de, tasavvufi bilgiler ve öğütler verdiği şiirlerini Farsça yazmasına karşın, eserlerinde Türkçe parçalara da yer vermiştir (*Divan-ı Sultan Veled*, basımı:1925-1941).

Anadolu divan edebiyatının ilk döneminde, daha çok mesnevi türünde eserler yazılmıştır. Bu nedenle XIV ve XV. yy'lara mesneviler çağı da denir. Bu dönem edebiyatçıları, İran mesnevilerini kendi dilinde veya Türkçe çevirilerinden okumuş oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde yazılan mesneviler arasında Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ile Züleyha*'sı, Şeyhoğlu'nun *Hurşidname*'si Meddah Yusuf'un *Varaka ve Gülşah*'ı (1368), Erzurumlu Darir'in Yusuf ile Züleyha'sı, Ahmedi'nin *Iskendername* (1350) ve *Cemşid ü Hurşid*'i (1403), Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i, Abdülvasi Çelebi'nin *Halilname*'si, Hassan'ın *Mihr ü Müşteri*'si anılabilir.

Divan şiiri geleneğinin hem, "dini" (mistik), hem de "ladini" (dindışı) kimliği, daha kuruluş döneminden itibaren belirginleşmeye başlamıştır: Hem Mevlevi, hem de Bektaşi çevrelerinde benimsenen Ahmed Fakih (XIII. yy), oldukça yalın bir dille yazdığı şiirlerinde, dünyanın geçici olduğunu, öbür dünyaya hazırlanmak için bir yandan ibadete, öte yandan da insanlara iyilik yapmaya yönelinmesi gerektiğini vurguladı (*Çarhname*, basımı:1956). Şeyyad Hamza (XIII. veya XN. 5y), Yunus Emre ilahilerini anımsatan şiirleriyle dini-tasavvufi çizgiyi sürdürdü. Sultan Veled'in müritlerinden olan Gülşehri (XIII.-XIV. yy), bir yandan kurduğu tekke ile Mevleviliği yayarken, öte yandan eserleriyle dini-tasavvufi edebiyata katkıda bulundu.

Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hoca Dehhani (XIV. yy) ile din ve tasavvuf dışı şiirin yolu açıldı; Dehhani, şiirlerinde yaşamın güzelliğini, yaşamdan tat almayı dile getirdi, aşkın, şarabın övgüsünü yaptı. Doğu Anadolu'da Eretna Devleti'ndeki sarsıntılardan yararlanarak Sıvas yöresinde sultanlığını ilan eden Kadı Burhaneddin (1344-1399 Arapça ve Farsça şiirlerinden çok Türkçe şiirleriyle tanınmış; Azeri lehçesiyle yazdığı şiirlerinde siyasal hırslarını, taşkın mizacını, tasavvufi bir yaklaşımla dengelemeye çalışmıştır. Türkçe Divan'ındaki (basımı: 1980) şiirlerinde halk edebiyatı motiflerini de büyük bir ustalıkla kullanmıştır. "Tuyug" adı verilen yerli nazım şekliyle de şiirleri vardır. Ahmedi (öl.1413), dindışı konuları (sevgi, içki, doğal güzelliği) yerli öğeler de kullanarak özentisiz bir dille işlemiştir. Farsça ve Türkçe divanları bulunan Ahmedi Dai (XIV.XV. yy), çeng adlı çalgıyı anlattığı mesnevisinde (*Çengname*), gerçekte varlık birliği felsefesini işlemiştir.

Asıl adı Yusuf Sinaneddin olan Şeyhi (1373?-1431.?), Selman ve Hafız gibi ünlü İran şairlerinden çeviriler yaparak divan şiirinin bu yönde gelişmesine büyük hizmet etmiştir. *Divan*'ında topladığı şiirlerinde- özellikle gazellerinde- sevgili, onun vefasızlığı, bahar sevinci, saki, şarap gibi temaları yalın ve kolay bir söyleyişle işlemiştir. *Harname* adlı mesnevisinde yeşil bir tarlada keyifle otlayan semiz öküzlere imrenerek, buraya giren âciz bir eşeğin başına gelenler anlatılır. Fable benzeyen bu mesnevide Şeyhi, iyileştirdiği I. Mehmed'in kendisine tımar olarak verdiği Tokuzlar köyüne vergisini almak üzere giderken, yolda köylüler tarafından tartaklamasını

yergili bir dille anlatmıştır. Şeyhi mesnevi yazmayı bir şehir kurmaya benzetir; ona göre bir mesnevideki beyitler, bir şehri oluşturan evler gibidir. *Harname*'den sonra da bu alanda ürün veren Şeyhi'nin *Hüsrev ile Şirin*'i, Genceli Nizami'nin aynı adlı mesnevisinin Türkçe'de yeniden yazılmış izlenimini veren bir çevirisidir.

Süleyman Çelebi (1351-1422), ilk Türkçe mevlit kabul edilen *Vesiletü'n-Necat* (Kurtuluş Yolu,1409) adlı eserinde Hz. Muhammed'in yaşamını (doğumu, peygamber oluşu, Miraç olayı ve ölümü) destani bir üslupla mesnevi tarzında anlatmıştır.

Bursa Muradiye medresesinde müderrislik, Edirne'de kadılık yapan Ahmed Paşa (öl.1497), Fatih Sultan Mehmed'in de sohbet arkadaşı ve veziriydi. İstanbul'un fethi sırasında da padişahın yanında bulunan Ahmed Paşa, Fars-Türk edebi motiflerinden özgün bir şiir yaratmayı başarmıştır (*Divan*, basımı 1966). Divan şiirini, dindışı temaları da gündeme getirerek XVI yüzyıla hazırlayanlardan olmuştur. Asıl adı İsa olan Necati (öl.1509), Ahmed Paşa'nın kapısını araladığı dindışı şiirin izleyicisi olarak dünya zevklerine duyduğu eğilimi, günlük yaşamın canlı görüntüleri eşliğinde dile getirmiştir (Divan, basımı: 1963). Şiirlerinde halk deyişlerini, özellikle atasözlerini kullanması divan şiirinin yerlileşmesine katkı olarak değerlendirildi.

Divan şiir dilinin sadeleşmesi yolunda ilk adımı atan Aydınlı Visali (XV. yy.) olmuştur. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar yerine sade Türkçeyle şiir yazma anlayışını (Türki-i Basit), XVI. yy'da sadece Tatavlalı Mahremi (öl.1536) sürdürmüştür.

Olgunlaşma ve yerlileşme dönemi.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu kadar bilim, kültür ve sanat konularında da en parlak çağı XVI. yy'da başlar, XVIII. yy'ın ilk yarısına kadar devam eder. Askeri ve ekonomik gelişmeler kısa sürede toplumsal yaşamda da etkisini gösterir, başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı topraklarına katılan Bağdat, Kerbela, Basra gibi kentlerde de kültür ve sanat açısından büyük önem kazanır. Bilim ve sanat adamlarını her zaman koruyup destekleyen Osmanlı padişahları (Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Selim vd) da edebiyatın değişik türlerinde eserler vermişlerdir.

Klasik dönem divan şairleri, bir yandan dış etkileri en aza indirip, kendi yaratıcılıklarını özgün eserlerle ortaya koymaya çalışırken, öte yandan da geleneğe çeşitli yerli öğeler katmayı bilmişlerdir. Şairlerin çoğunun İstanbul'a gelip padişahların ya da diğer devlet büyüklerinin hizmetine girmesi, belirtilmesi gereken olgulardan biridir.

Lamii Çelebi (1472-1531), özellikle İran şairlerinden yaptığı şevirilerle tanındı (Cami'den *Nefehatü'l-Üns*, Unsuri'den *Vamıkı u Azra*, Nizami'den *Heft Peyker*, vd). Kanuni'ye sunduğu *Şehrengiz-i Bursa* (basımı: 1871) adlı özgün eserinde de Bursa'nın çeşitli güzelliklerinin övgüsünü yaptı. Zati (1471-1546), özellikle II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu kasideleriyle bu türün önde gelen sanatçılarından biri oldu (*Divan*, basımı: 1967-1970). Beyazıt Camii avlusundaki dükkânı dönemin şairlerinin uğrak yeriydi. Yaşamı boyunca Irak'ın dışına çıkmayan Fuzuli (öl. 1556?), üç dilde (Türkçe, Arapça ve Farsça) yazdığı şiirleriyle (özellikle lirik gazelleriyle), Leyla ve Mecnun adlı mesnevisiyle gerek çağdaşlarını, gerek sonraki kuşak şairlerini derinden etkilemiştir. Ona göre şiirin temeli bilim, özü sevgidir. Şiirlerinin ana teması aşktır: yalnızlığın ve acının beslediği aşkı şairliğinin sermayesi olarak görür. Yaratılmış olanların en yetkini olarak gördüğü insanın, ancak İslami ilkelere bağlı ahlak anlayışıyla olgunlaşacağını savunur. *Leyla ve Mecnun* adlı romantik mesnevisinde de maddi aşktan ilahi aşka geçişin hikâyesini anlatmıştır. Kanuni ile Bağdat seferine katılan Hayali (öl. 1557), yer yer tasavvufi motiflerle süslediği şiirlerinde, özgün imgeleri, içtenliği ve yalın söyleyişiyle dikkati çekti (*Divan*, basım: 1945). Özellikle gazelleriyle ustalığını kanıtlayan Nevi (1533-1599), halk deyişlerine bolca yer verdi (*Divan*, basımı:1977). Sipahi olarak bütün Osmanlı ülkesini gezen Bağdatlı Ruhi (öl.1605), ünlü terkibibendiyle hem ahlakçılığını hem de usta hicivciliğini gösterdi; toplumsal gerçekleri dile getirirken, sahte dindarları ve cimri zenginleri sert bir dille yerdi (*Divan*, basımı:1870). Acemi Ocağından yetişen Taşlıcalı Yahya (öl.1582), özellikle mesnevileriyle tanındı (*Şah u Geda; Yusuf ve Zeliha*). Usta işi şiirleriyle gerek yaşadığı yıllarda; gerek ölümünden sonra *Sultan-üş-şuara*, (Şairler Sultanı) diye anılan Baki (1526- 1600), hayata mistik açıdan değil hazcı açıdan bakmış, yaşama sevincini, rintçe yaklaşımının yanı sıra ikbal hırsını (şeyhülislam olmak istiyordu) da şiirine yansıtmaktan kaçınmamıştır (*Divan*, basımı:1859-1995). Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine terkibibent biçiminde yazdığı ünlü mersiyede ölümün ve yaşamın felsefesini yapmıştır. Titiz şiir işçiliği, İstanbul Türkçesini başarıyla kullanması, düşünceyi şiire sindirmesiyle çığır açmıştır. Şeyhülislam Yahya (öl.1644), ince hayallerle süslediği lirik gazelleriyle Baki'den sonra gazel türünün en önemli temsilcisi olarak kabul edilir (Divan, basımı:1918).

Klasik dönem divan edebiyatında, şiir günlük yaşama ilişkin tutkuların, ahlaki ilkeleri savunan düşüncelerin, eğlenceli günlük yaşam sahnelerinin dile getirildiği bir tür olarak büyük gelişme göstermiştir.

XVII. yy divan şairleri Baburlu saraylarında oluşturulan "Sebkihindi" (Hint üslubu) akımının da etkisinde kalmışlardır. Bu alegorik, kapalı anlatım yolunu da yerlileştirmeyi başaran divan şairleri, yeni türlerle (şehrengiz, surname vd) geleneksel şiire açılım kazandırmışlardır.

Övgülerinde de, yergilerinde de aşırılığı ilke edinen Nefi (1572-1635), şiirlerinde ses ve uyuma büyük önem vermiş, abartılı söyleyişleri ve coşkun lirizmiyle renkli bir şiir dili yaratmıştır (*Divan*, basımı: 1836-1993; *Siham-ı Kaza* "Kaza Okları", basımı: 1943). Hamsesiyle tanınan Nevizade Atai (1583-1635), mesnevilerine yerli hayattan canlı sahneler, halk hikâyeleri ve masallar katmıştır. Naili (öl.1666) ve Neşati (öl.1674), yoğun ve kapalı imgelerle yüklü, anlaşılması güç şiirleriyle Sebkihindi akımının başarılı örneklerini verdiler. Nabi (1640-1712), divan şiirinde "hikemi tarz" adı verilen düşünce şiirinin temsilcisi olmuştur; hikmetli sözleri şiirleştiren Nabi, ahlakçı bir tavırla toplumun eğitimine önem vermiştir (*Divan*, basımı:1841-1875). Oğlu için yazdığı *Hayriye-i Nabi*

adlı mesnevisinde bir yandan zenginlik, mevki ihtirası ve eğlence düşkünlüğünü eleştirmiş, öte yandan evcimen, akıllı, bilgili insan tipini yüceltmeye çalışmıştır. Nabi nin öncülüğünü yaptığı hikemi tarzı, Sabit (öl.1712), Seyyid Vehbi (öl.1736), Koca Ragıp Paşa (öl.1762) sürdürmüşlerdir.

Lale devrinin (1718-1730) şairi olan Nedim (1680-1730), klasik ölçülerin sınırlarını zorladığı şiirlerinde, İstanbul'daki görkemli yaşamı, bu yaşamdaki gerçek güzelleri şiirlerine yansıtırken, gerek biçim ve dil, gerek içerik yönünden kendi adıyla anılan bir tarzın (Nedimane) kurucusu olmuştur (*Divan*, basımı:1874-1951).

Anadolu divan şiirinin son büyük şairi Şeyh Galip'tir (1757-1799). Hem Mevleviliğin, hem de Sebkihindi akımının en güçlü temsilcisi olan Şeyh Galip, yeni mazmun ve deyişlerle renklendirdiği şiirlerinde, Nedim gibi İstanbul Türkçesinin zengin söyleyiş olanaklarından yararlandı (*Divan*). Yaratılmışların gözbebeği olarak nitelendirdiği insanın, ancak Allah sevgisiyle mutluluğa erişebileceğine inanan Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk* (1783) adlı mesnevisinde de çeşitli alegoriler, masalsı ve mitolojik öğelerden yararlanarak mecazi aşktan ilahi aşka geçiş aşamalarını anlatmıştır

Çöküş dönemi:

Osmanlı Devleti, XVII. yy'dan sonra büyük siyasal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmaya savaşlardaki toprak kayıplarıyla da bu sorunlar ağırlaşmaya başlamıştı. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde girişilen yenileşme ve batılıaşma çabaları da gerek yönetimde gerek toplumsal yaşamda birtakım değişmelere yol açmıştır. Batı dünyasıyla çeşitli düzeylerde kurulan yakın ilişkiler, gazete ve dergilerin Osmanlı ülkesinde yayımlanmaya başlanması, kimi Osmanlı aydınlarının batılı ülkelerde öğrenim görmesi, batı uygarlığını, batılı toplumların düzenini ve yaşama biçimini yakından tanımaları edebiyat dünyasında yankı bulmuştur. Yeni Osmanlı aydınlar dil anlayışı ve kullanımı, dünyaya bakış biçimiyle toplumdan kopuk olduğunu gördükleri Divan edebiyatına yöneltikleri tepkinin yanı sıra, edebiyata özel, değişik görevler de yüklemeye başladılar. Onlara göre edebiyat, toplumun eğitilmesinde, ahlakının düzeltilmesinde, çevresini tanıyıp değiştirmeye yönelmesinde etkin bir araç olmalıydı. İlk sivil gazetenin yayım tarihi olan 1860, aynı zamanda göreceli olarak.Divan edebiyatının da sona erdiğini simgelemektedir. Bu dış etkenlerin yanında, gerileme ve çöküşün iç etkenleri de belirleyici olmuştur: Divan şiirinin zengin birikiminden yararlanıp özgün yenilikler yapacak şairler yetişmemiş, çokluk nazirecilik ve taklitçilik yoluna gidilmiştir. Böylece estetik zevk bozulmaya başlamış, söz oyunlarına boğulmuş niteliği düşük eserler verilmiştir. Ayrıca ne yeni başlayan edebiyattan, ne de halk edebiyatından yararlanılması düşünülmüştür. Çöküş dönemi Divan edebiyatçıları arasında Enderunlu Fazıl (öl.1810), Enderunlu Vasıf (öl.1824), Sünbülzade Vehbi (öl.1809), Süruri (öl.1814), İzzet Molla (1785-1829), Leskofçalı Galip (1828-1867), Hersekli Arif Hikmet (1840-1903), Yenişehirli Avni (1826-1883), Leyla Hanım (1850-1936) özellikle anılabilir.

Sürecek

Sevdalı Bir Şair

Şevgilim dışarda yırtıcı bir soğuk
Öyle soğuk ki
Öyle soğuk
Her rüzgarda
Genç alnının çizgileri kırışıyor...
Kolay değil gülüm
Kolay değil
Böyle havada cenge çıkmak...
Tipi var yoğun tipi
Ağladığımı sanma
Kirpiklerimin üstü kar tanecikleri...
Sezmek, algılamak ve düşünmek
Daha ne varsa
Kavuruyor yüzümü
Yüzüm taşırtıyor sezgilerimi
Bak
Göz merceğimden, elimin titremesinden
Usul usul akıyor aşk...
Sevgilim uzat çeşmeme
Avare dudaklarını
Uzat acunun en tatlı suyuna
Kollarım sarsın, serinletsin içini

Seninle yazaçağız
Körpe gülüm
Kaçma...
Korkaklık yakışmaz aşka
Seninle yürüyeçeğiz
Çizereken yüreğimizi
Her düşen savaşçının
Umuda saçılmış yüzü
Seninle bulunaçağız
Bu bereketli buğda tarlasında
Yeşil iki sevdalı başak
Korkusuzca bekleyeceğiz tırpanımızı
Sevgilim toprak gebedir
Unutma
Her vakit
Umutlu başaklara
Toprak gebedir sevgilim
Çalkalansın gayri
Gayri çalkalansın
Yakıcı bir şarap gibi
Dudağımızda aşkın başeğmez türküsü
Çalkalansın
Fırtınada yelkenler gibi

Sevgilim dışarda yırtıcı bir soğuk
Öyle soğuk ki
Öyle soğuk
Her rüzgarda
Genç anlımın çizgileri kırışıyor..
Unutma
Sevdalı bir şair
Açmış kollarını seni bekliyor
Kavgada

İsmet ALICI

Duyarlılığa Giriş Şiirleri : "Cec Ettim Hasretini*"

Fevzi Gümüş

Cec Ettim Hasretini genç bir şiir emekçisinin, Hasan Hüseyin Gündüzalp'in şiirlerini topladığı ilk kitabının adı. Gündüzalp, **Cec Ettim Hasretini**'deki şiirlerini, 'fildişi kulelerine' kapanarak şiir yazan 'şair ağabeylerinin' aksine yaşamın içinden, yaşadığı topraklardaki ilişkilerden, gündelik yaşamdaki çelişkilerin genelinden yola çıkarak yazmış... Gündüzalp'in şiirlerinin iki temel özelliğine vurgu yaparak bu yazıya başlamak gerekiyor. Hemen belirtelim bu iki özellik, şairin kitabına yakınlık duymamızın da sebebini oluşturuyor. İlk özellik, Gündüzalp'in Eylül sonrası gençliğin içinde yer almasına rağmen umudunu diri tutmayı başarabilmesi ve bunu şiirleriyle güzellemesidir; kitabının son sayfasındaki tanıtım yazısınında belirtilenin aksine 'Eylül vurgunu' gençliğin içine itildiği boşluğa karşı 'yine de isyan' diyen şiiriyle durabilmiştir.

Gündüzalp'in şiirlerinin ikinci özelliği de yukarda belirttiğimiz özelliğini destekler. O da, son dönemde kutsanarak genelleştirilmeye çalışılan kapalı - gizemli şiir yazımına karşı açık - anlaşılır şiirlerle karşı çıkmadır. **Cec Ettim Hasretini**'de içtenlikle coşku buluşturulmuş; içtenlik çoşkuya, coşku içtenliğe omuz vermiştir. İçtenlik ve coşku, yaşamı gizemli olandan arındırır.

Cec Ettim Hasretini, "Kaç düşük sonrası / yine / karnı burnunda umutlarımın" dizeleriyle başlıyarak adeta temel izleğini belirler. Ya da bu dizeler, 'nerede kalmıştık umut ?' sorusuna 'Hiç ara vermemiştik ki' diyen ve devam eden cevaptır. Şair tüm olumsuz koşullara, umut tüketicilere...umut yiyicilere rağmen, umudunu diri tuttuğunu okuyucunun bilincine işlemek ister. Sonra "Biz / en ağır işçileriyiz / sevmek ve direnmek denen sanatın / bilmelisin-ki zordur / arasında kalmak iki şahlanan atın" (s.6) dizeleriyle umudun yol göstericileri sevmek ve dirinmenin diyalektiğini bireysel kimlikten toplumsal kimliğe taşır ve adeta onların kullanıcısının elinde silahlaşabileceği mesajı verilir.

Açım adlı şiir de şairin öfkesi, haykırışa yönelmiştir: "Bolluklar içinde / kıt kanaat / kuru yavan / takılır boğazıma / nutuklarınız / vaadleriniz / Açım demek ayıp mı / açım ulan açım / doyurmuyor beni / sohbetleriniz" (s.15). Bu dizelerde yukarıda değinilen içtenlikli coşku doruğa çıkar: Bir farkla ki şair okuyucu ile bire bir kavgaya tutuşmaya hazırlanmakta, aynı zamanda bu duruma okuyucuyu da hazırlamaktadır. Her kavga yeni bir kavganın önayağını oluşturur.

Cec Ettim Hasretini de bireyin iç kavgası toplumsal iç kavgayla birlikte seyreder. Bu anlamda çelişki tüm güzelliklerin gebe halidir. Araya yer yer hüzünlü bir karamsarlık girer. Parentezsiz Yaşam isimli şiirde olduğu gibi : "Öyle bir yerindesinki yaşamın / parantezsiz / ne yaşadığın boşluğu doldurabiliyorsun / ne de / doldurduğun yeri / boşaltabiliyorsun /Akıyorsun bir şelaleden / denize doğru / düşsen acılardasın / düşmesen olmaz" (s.17). Sevgide karamsarlığın hakim olduğu Sevmiyorum Göçmen Kuşları adlı şiirde: "Dünyanın orta yerinde / irili ufaklı / dikenli duvarlı / varsıl yoksul / sınırlar arasında çakılı bir çividen / farksızken insan / nasıl sevebilir göçmen kuşları / ha nasıl" (s.23) denilerek okuyucudan, sevginin toplumsal koşullarca belirleniminin sorgulanması istenir. Her iki şiirde de hüzünlü karamsarlık hakim olmakla birlikte umuda kapı açık bırakılır; acı ve umut çelişmesinde durum iyice belirgindir.

Açım adlı şiirle sarsılan okurda sarsmanın tonu, Umut ve Küfe adlı şiirle artırırılır: "Dibi olmayan bir küfedir / sırtımda yokluk / hammallık yaparım babam gibi / ne koysan düşer ana / ne koysan düşer / kalsa kalsa / bir umut kalır / o da uymadığı için yerçekimine / uymadığı için ana / ne zaman ki / iner bu küfe sırtımızdan/ne zaman ki / kaldırıp atarız / parçalarız birilerinin başında / işte o zaman akmaz çatımız / işte o zaman yere basar umut / ellerinden tutarız / lokma olur ağızımızda / doyarız ana" (s.27). Umut ve Küfe şiiri 'eylem umudun anasıdır' sözünün şiirselleştirilmiş hali gibidir.

Sarsma sorgulamayla başat gider. Sen adlı şiirde bu durum iyice belirgindir: "Kendi karanlığında / uçluğumu aşırılıkla yargılama / Sen / beyaz ile siyahın seviştiği yerindesin/yaşamın / Sorgula kendini / güneş bir parça da senin için doğmuyor mu / Hey / sen / yüreğini avuçlarında taşıyan çoçuk / şu / sıkılı yumrukları / bir açta bak" (s.28-29).

Gündüzalp, dizelerini basit sözdizimiyle kurmuştur. Devrik cümleler dahi çağrışımsal zenginlik için vardır. Amaç anlamı iletmektir. Bunu toplumcu şiir geleneğimiz için olanağın yeniden ama yeniden ateşlenmesi olarak değerlendirmek gerekir. Yine Gündüzalp şiirlerinde göze batan bir olgu da yüksek sesle okunabilir şiirlerin zorlanmış olmasıdır. Yaşamak Mavi Mavi adlı şiirdeki şu dizelerde bunun zevkine iyice varılır: "Önümde mavi / üstümde mavi / alabildiğine umut / ve içime / garip öldüren pınarı gibi / mavi mavi / Sevdalar akıyor dostlar/sevdalar akıyor"(s.51). Bu arada yeri gelmişken belirtmek gerekiyor: "garip öldüren pınarı", "Ayrık otu yarim",vbg. yöresel ağızla oluşturulan tamlamalarla, imgelerle bir şölen yerine çevrilmektedir **Cec Ettim Hasretini**.

Sonuçta bir bütün olarak Hasan Hüseyin Gündüzalp **Cec Ettim Hasretini** ile, kendisine bir söylem oluşturabilme yolunda büyük mesafe katetmiş; şiir bilincini yoğunlaştırarak bir duyarlılık oluşturmuştur. **Cec Ettim Hasretini** okunması gereken duyarlılığa giriş kitabıdır: "seni senin sevdana değil / sana sevdalıya akıtacağım" (s.48) diyen duyarlılığın, "Bilirsin / ne çok severim gözlerini / ve / gözlerinin rengidir diye / severim geceleri" (s.65) betiğinin yaratıcısının şiirini okuyun...seveceksiniz.

***Hasan Hüseyin Gündüzalp, Cec Ettim Hasretini, Tını Yayınları, Ocak 1994, Adana**

Suskunun Ayak Sesleri: "Ay Soloları*"

Şeref BİLSEL

ve inadına yaşıyor
insan kıyı kentin/daralan ufkunda
ay yüzün göstermez
susuyor alaturka şarkılar
taş avluların kırılgan aynalarında (Sy 40)

Şair Betül Tarıman'ın ilk kitabı, **Ay Soloları** Akademi Sanatevi'nin tasarım ve dizgisiyle "Kedi" şiir kitaplığından çıktı. Kadından şair olup ol (a)mayacağının tartışıldığı bir ortamda, **Ay Soloları**'nı okudum. Tarıman şiire sokulmasını biliyor ve bunu yaparken ince bir duyarlılıkla yaşamı sarsmadan sorguluyor. Nakışlar...patiskalar...iğne oyalarıyla zamanı işlerken saf bir yalnızlık indiriyor şiire. Kitapta yeralan şiirlerin hemen hepsi yalın ve ekonomik şiirler. Kelimeler arasında kurmaya çalıştığı ilişkiyi tasvirlerle görüntülemeyi başarmış, yapay cümle kurgularından ve kullanılmaktan pörsümüş sözcüklerden uzakta durmuştur.

Tarıman'ın şiirlerinde dikkati çeken başka bir unsursa: Görmeye alışık olmadığımız suskun fakat kulak estetiğini okşayan-sözcükleri şiirlerine sindirmiş olmasıdır. İşte bunlardan bir kaçı: Toynak... sayrıl... seğirten... apak...rahvan...şehla. Her şiir bitimiyle beraber bir suskunun, bir yalnızlığın kıyısına bırakıyor insanı: "gittiler/gözpınarlarında/denenmemiş bir anın/sessizliği (Sf 16), Aynı resim asılı kalır/aynı anılar (Sf 20), Kentin sesleri dağılırken/bir hanendenin/suskun saatlerinden (Sf 22), dilsiz gömütlerin (Sf 24), yüzüm yorumsuz/sevmelerim talan(Sf 30) sonun başlangıcını yaşarım (Sf 37)...Tarıman, her şiirindeki serüveni, şiirin bitimiyle beraber kendi üzerinde noktalıyor. Şiiri belirsizliğe terk etmeme düşüncesi ya da şiiri yorum alanından çıkarma düşüncesi şairi kendine çeviriyor ve yaşamışlığının aynasından görüntüler sergilemeye zorluyor. Yani Tarıman, kelimeleri bir araya toplarken, kelimelerin kendine ait taraflarını gözetiyor, böylelikle olması gerekeni değil olanı yazıyor. "Çocuk Sevinciyle" adlı şiirin de:"?..ve yüklenip götürmek isterim/tüm eski aşkları/ve seyretmek/zamanın keskin çizgilerini/saydam yüzünde suyun" derken geçilmiş zamanı besleyen motiflerle (çizgi, yüz, su) şiirin muhtevasını oluşturuyor. Genelde, şiirlerini birinci tekil şahıs üzerinde kurması şiirde bütünlüğü sağlamış. Tarıman, şiirini oluştururken dışardaki yalnızlığı da duyumsayabiliyor: "Bir adam şarkı söylüyor/aile çay bahçelerinin/boş masalarında", bu ifadede geçen,"bir adam"ve "aile çay bahçesi" ve daha sonra gelen, "boş masalarında" kelime öbekleri bir araya gelerek güncel bir ifadeyi tezatlıklarıyla şiire yaklaştırmışlardır.

Sıfatlarla oluşturulmuş ilginç tamlamalar şiirdeki sesi renklendiriyor Örneğin: küflenmiş karanlık (Sf 17) sancılı turnalar (Sf 20) döllenen gül (Sf 21) mor ıslık (Sf 27)...Şair, kendine yağar. İçinde demlenen, orada gelişen sözcükleri ki bu sözcükler dış karşılığı olan bir gerçeği somutlar) ince bir işçilikle damıtarak ve onları görünmez ipliklerle işleyerek kendi duruşunu dışarıya yüzleştirmeye hazır insandır ve şairin özgürlüğü bir şeyleri terk etmekten çok bir şeylerin içine girmekle anlam kazanır. Yani şair bağımsızlığını birşeylere bağımlı olarak kalmakla korumaya çalışır. Kadın şairler açısından bakılınca durumun daha da zor olduğu bilinen bir gerçektir. Bulunduğu mekanda sosyal rollerin sorumluluğu (kadınların anne olurken aynı zamanda eş olmaya devam etmeleri) altında yaşayan bir kadın (şair)kendisine biçilen özgürlük alanına yakın otursada bir türlü onun içini dolduracak hareketliliği gösterememektedir. Kadın şairleri bu şartlar içerisinde düşünce şiirin onlar için bir teslimiyet olmadığı aksine sıcak bir sığınak, belkide hesap verilen bir "Öz mekan" olduğu hissine kapılıyorum. Böylelikle biraz kuş, biraz yağmur, biraz nakışla çok şey anlatıyor kadın şairler. Hüzünden, şefkatten ve merhametten ne kadar kaçsalar o kadar yaklaşıyorlar bu kavramlara. Bildik şeyler bir kadının ağzında yeni anlamlara, yeni görüntülere yakalanıyor.

"Güz bulutları" adlı şiirinde Tarıman, sözcükler arasındaki ahenk'i ortaya koyarken kendi şiir dilini de ifşa ediyor: hüzündü/katlanmış gömlek/ açık duran kitap/arasına gizli/ılık bir esinti" (Sf 16) Anlamı öne almayan bir duyuşla şiire yönelen Tarıman, esrik bir lirizme yakalanmış: bir dal ayağa kalkar (Sf 12) yalağa dökülen su (Sf 13) şimdi gurbet işler kadınlar (Sf 27)

Betül Tarıman, her ne kadar pazarlarla, asfaltlarla, şehirlerle uğraşmıyorsa da kendi patikasını kurmuş bir şairdir. Ezgin bir yüreği büyütür şiirlerinde ve şiirin özgürlük olamayacağını fakat özgürlüğe isim koyabileceğini dizeleriyle duyumsatıyor: "koridorlara renk veren/sesleriniz/ olgun başaklar gibi/düşüp tomurlarından toprağa/dağıldınız ülkemin/rüzgar sesli yaylalarına" (Sf 35)

Ay Soloları'nı okuyun. Sıcak bir yürekle tanışıp, berrak bir yolculuğa çıkın ve kadından şair olup-olamayacağını tartışanlara bir gül dalı fırlatmanın haklılığını duyumsamanız dileğiyle, son olarak"bozkır yalnızlığı"adlı şiirinin bir bölümüyle sizleri başbaşa bırakıyorum: onlar çekip gittiler/Kızılca göğün ardından/onlarki yitirdikleri kentin/çok söylenen/türküleriydiler.

***Ay Soloları, Kedi Şiir Kitaplığı, Betül Tarıman, Şubat 1995.**

Düşünce Özgürlüğü Üzerine

Kaan ARSLANOĞLU

"Git dağın doruğuna çık, benim etimden olan çocuk, Gökkuşağı savaşçısı olmayı öğren. Çünkü ancak sevgi ve sevinci başkalarına yaymakla bu dünyada nefretin yerine anlayış ve şefkat getirilebilir, savaş ve yıkım sonbulur."
Bir Kızılderili Masalından(*)

Antalya'nın otuz kilometre kadar kuzeydoğusunda Güllük dağının doruklarına yakın, bir kartal yuvası gibi kurulu **Termessos** şehri. Öyküsünü yeni öğrendim. Büyük İskender'in doğu seferi sırasında yoluna çıkıp da teslim olmayan bu kentte Solymli'ler yaşarmış. Haraççı ve ganimetçi olan Solym halkı bağımsızlığına çok düşkünmüş. İskender de bir yıllık kuşatmayı sonunda kaldırıp yoluna devam etmek zorunda kalmış. Termessos'un rakibi olan yakındaki öbür dağ şehri Selge ise Termessos'un başı derde girer girmez İskender'e bağlılığını bildirmiş. Persler'e de, Romalılar'a da pek ödün vermeyen Termessos şehrinin yıkıntıları arasında gezerken, başka ören yerlerini dolaşırken aklıma gelenleri düşündüm yine. Binlerce yıl önce beşbin kişilik tiyatrosu, kapalı müzik salonu, kanalizasyon sistemi kurmuş olan kentten geriye kalanların durumu utanç verici. Müzikçilerini yakan, tiyatroları kapatan, dışkıları karışmış suları içen modern toplumumuz binlerce yıl sonra şimdiki noktaya nasıl gelmiş? İnsanlığın binlerce yıllık kültürel birikiminin üstünde şekillenen diyalektik ve tarihi materyalist felsefe bize bunun nedenlerini yaklaşık da olsa göstermekte yardımcı oluyor. Peki düşünce özgürlüğüyle ilgili yazıma başlarken Termessos'u anmak nereden geldi aklıma? Beni oraya yüzlerce, belki binlerce kaya mezarının üstünde dolaşırken düşündüklerim getirdi. Ölümlü insan, hiç karşılaşmadığı yüzlerce kuşak atalarının mezarları üstünde dolaşırken ölümlülüğünü ve görece çok kısa yaşam mücadelesinin anlamı ve anlamsızlığını sorguluyor. Bu kısacık zaman aralığından baktığımızda, mezarları yıkılmış, yağmalanmış onbinlerce ölünün Büyük İskender denilen o kavram kişiden ne aşağılığı, ne üstünlüğü var? Buradan baktığımızda tek tek o insanların savundukları ilkelerin ya da bir şehrin direnmesi ya da teslim olması arasındaki farkın ne önemi var? Böylesi derin düşünceleri şimdilik bırakıp kısa ve ölümlü yaşantımızdan güncel basit iki olgu aktarayım sizlere. Benzerleri atalarımızın da başına gelmiş sıradan insani olaylardan ikisi:

OLGU 1: Kişilikler adlı romanım toplatılınca Cumhuriyet Gazetesi'ne **İlhan Selçuk**'a gittim. Amacım hem olayı duyurmak, hem de fikir almaktı. Öyle ya, İlhan Selçuk önemli bir Kemalist Sosyalist. Niyetimi kendisine açıkladım: Ondan, iddia ile ilgili mahkeme açılırsa söz konusu metinde hakaret olmadığını belirten bir yazılı belge almak istediğimi söyledim. Anlayışla karşıladı Selçuk ve bu belgeyi avukatım isterse verebileceğini belirtti. Önemli bir şey daha ekledi; aşağı yukarı şunları: "Şimdi konuyu duyurmak için çeşitli yerlere başvurursunuz. Sizi ilgisiz, donuk bir suratla karşılarlar ve sorununuzla ilgilenmezler. Buna hazırlıklı olun. Çünkü herkesin yakın bulduğu bir çevresi, kendine göre bağlantıları vardır. Dışlarındaki insanların sorunlarıyla ilgilenmek istemezler." Ben de Selçuk'a, bunları iyi bildiğimi, zaten başka hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim. Çeşitli sorunlarımız karşısında kendi gazetesinin de betimlediği türden bir ilgisizlik içinde olduğunu nezaketen söylemedim. Çünkü böylesi düşüncelerimizi pek çok kez dergimizde yazmıştık. Konuşmamızda dergimizi izlediğini ve beğendiğini belirtmiş olduğuna göre bunlardan da haberdardı. Her neyse; Selçuk'un bizim de bildiğimiz öngörüsü sonunda doğrulandı. Toplatma haberini birkaç yerde zorlukla duyurabildik. İnsancıl dostları dışında tek bir kişi arayıp; sorun nedir-ne değildir diye sormadı. TYS, Pen Yazarlar Birliği, Yayıncılar Birliği de ilgilenmedi. Zaten onlara haber vermemiştik. Bu kurumların kapitalist yazın sistemini oluşturup güçlendirme dışında etkin bir işlev gösterdiklerine inanmadığımızdan... Yine de basında haberi çıkınca telefonla arayıp bizi birazcık utandırabilirlerdi. Fakat son kertede nazik olan bu beyler utandırmak istemediler.

OLGU 2: İnsancıl Yayınları'nın ilk romancısı **Ömer Baytaş**'tır. Bundan dört yıl önce Proxima Centauri adlı bir romanı yayımlandı bizim yayınevince. Elbette hiçbir roman eleştirmeni ve medya kuruluşu romanıyla ilgilenmedi. Ömer Baytaş bizim gibi alık biri değil; zeki bir insan. Durumu görünce bir daha İnsancıl'a uğramadı. İnsancıl'dan ne kadar uzak olursa bunun kendi edebiyat geleceği için o derece hayırlı olacağını anladı. Geçenlerde İletişim Yayınları'yla anlaştı. O da sol bir yayınevidir; düşünce özgürlüğü savaşımında bizim bilmem kaç saf ilerimizdedir. Eski romanlarından biri işte bu yayınevince basılınca Baytaş kamuoyuna "yeni bir yazar" olarak tanıtıldı. Tanıtım işi halen başarıyla sürdürülmekte.

Olgular bunlar. Şimdi nereye geleceğim? Şuraya: Yazılarımda zaman zaman ironi ve espri bulunsa da son derece ciddiyim. Ben, sürekli olarak hatta diyebilirim her adımda yürüdüğüm yolun doğru olup olmadığını sorgulayan bir insanım. Zaman zaman savunduklarımda çok ateşli ve kararlı görünmem, içimdeki muhasebenin bittiğini göstermiyor. Kaya mezarlarının üstünde ilerlerken de aynı şeyleri sorup duruyordum. Şu ölümlü dünyada kavga neden? Neyi ispatlayacağız? İspatlasak ne olur? Gösterdiğimiz tüm bu hırçınlıklar önünde sonunda kişisel bir hırsı göstermiyor mu? Hırslı, hırçın insan nasıl doğruya, güzele, bilgeliğe ulaşır? Beni en çok rahatsız eden şeylerden bi-

risi düşünme özgürlüğümün kısıtlanmasıydı. Yanlız yasalar kısıtlamıyordu özgürlüğümü. İnandığım değerlerin yayılmasını, yazdığım romanların okunmasını engelleyen çok daha temel sorunlar vardı. Düşünce özgürlüğü sorunsalını enine boyuna inceledim. Bazı maddeler formüle ettim kafamda. Şimdi bu maddelere geçeyim: Yalnız; bunları sıraladığımda zaten biliyorduk diyebilirsiniz. Formüle edilmiş bilgilerin çok büyük bir çoğunluğu için o tepki zaten doğar. Ama daha önce okumuş ya da düşünmüş olmakla bilmek; bilmekle bildiğine göre davranmak aynı şeyler değildir. Maddeler şunlar: **1-Düşünce özgürlüğü için önce özgün bir düşünce olması gerekir.** Yani kişi ya da çevre emek verip geliştirdiği, içselleştirdiği bir fikri savunmalıdır ki düşünce özgürlüğü olsun. Genelde yaygın olan durum, başkalarından, çoğun da kulaktan dolma öğrenilmiş, içselleştirilmemiş, sorgulanmamış, gerçekle sınanmamış fikir parçalarının fikir diye savunulmasıdır ki; böylesi düşünceler kişileri özgürleştirmediğinden onların özgürleşmesi de yanılsamadan başka bir şey değildir. **2- Düşünce özgürlüğü bir güç sorunudur.** Başka bir deyişle bir düşüncenin arkasında ne denli iktidar gücü, para gücü ya da kitle gücü varsa o düşünce o denli özgürdür. Arkasında güç olan çok yanlış düşünceler yaygınlık kazanırken, çok daha mantıklı görünen başka bazı düşüncelerin özgürlük kısıtlılığı buna bağlıdır. Başka bir açıdan, bir gücün başka bir güçle savaşırken kısıtlanan düşüncesi daha o güce erişememiş başka çevrelerin hiç sözü edilmeyen düşüncelerinden daha özgürdür. **3-Herkes esas olarak kendi düşüncesinin özgürlüğünü savunur.** Bir düşüncenin özgürleşmesi bazen başka düşüncelerin yolunu açar, çoğun ise başka düşüncelerin yolunu kapatır. Başka bir deyişle ikinci maddeyle birlikte ele alındığında, herkesin özgürce düşüncelerini açıklayacağı özgür bir toplum, sınıflı toplumlarda mümkün değildir. Burada ikinci ve üçüncü maddeyi biraz daha açalım. Bundan onbeş-yirmi yıl önce düşünce özgürlüğü denilince ilk akla gelen ceza yasasının 141-142. maddeleriydi. O zaman da birçok aydın durmadan düşünce özgürlüğünden söz ederdi; kampanyalar düzenlenir, demeçler verilir, 141 ile yatılır 142 ile kalkılırdı. Oysa içlerinde 141-142 den ceza alanların çoğunun da bulunduğu gerçek sosyalist çevreler, düşünce özgürlüğünün sistem sorunu olduğunu özellikle vurgularlar, düşünce özgürlüğü mücadelesinin bir sınıf mücadelesi alanı olarak kavranması gerektiğinde ısrar ederlerdi. Yazar çizerlerimizin çoğunluğunca anlamsız bulunan bu savın doğruluğunu hayat gösterdi. Şimdi komünizm propogandası yapmak suç değil. Komünist örgüt kurmak da. Ama Marksist kitaplar eskisinin onda biri kadar satılmıyor artık. Hakim sınıflar şöyle düşünüyor: O bir dalgaydı geldi, geçti. Bırakınız artık istedikleri gibi davransınlar. Nasıl olsa güçleri yok. Güç toplamaya çalıştıklarında başka ceza maddeleriyle de onları içeri atabiliyoruz zaten... Aslında batı demokrasilerini düşünce özgürlüğü cenneti olarak gören yazar-sanatçı takımımız şunu gözden gizlemeye çalışıyor: Yasalarla cezalar koymak ayaktakımının kendi düşüncelerine sahip çıkmasını engellemenin yollarından sadece biri. Altyapı ve üstyapısıyla sistem zaten toplumcu düşüncenin gelişimi için yüzlerce yüksek engel çıkartıyor ortaya. Güçlü basın-yayın- iletişim tekelleri, rekabet edebilirseniz siz de çıkın ortaya, yapın istediğinizi diyor. Alay edercesine ekliyor: Düşünce özgürlüğü mücadelesi mi! Sosyalist düşünce mi! Biz hepsini sizin yerinize, sizden iyi yaparız... Şimdi düşünce özgürlüğü denilince ilk akla gelen şey 8. madde ve o madde nedeniyle içeri atılanlar. Söz konusu madde tümüyle kalkarsa sanki düşünce özgürlüğü gelirmiş gibi bir hava estiriliyor. Batı demokrasilerinin düşünce özgürlüğü düzeyine ulaşmak sanki bizler için makul bir hedefmiş gibi gösteriliyor. Bu havayı estirenler, bu görünümü verenler solcu-sosyalist-özgürlükçüymüş gibi davranan aydınlar. Onları düşünce özgürlüğü şampiyonu olarak ilan eden sosyalist gruplar ve sol basın da dolaylı olarak aynı yolu izliyor.

Konuyu daha da açalım. İnsanların beyinlerini dumura uğratan, haber alma, düşünce geliştirme yollarını tıkayan bir medya tekeli var ortada. Medyanın emperyalist kapitalist güçlerin sözcüsü, daha doğrusu ta kendisi olduğunu artık pek çok kişi kabul ediyor. Bu duruma sol çevrelerden de bir ölçüde tepki var. Sol, kendi iletişim ağını kurmak istiyor. Fakat bir yandan da medya denilen bu güçle ilişkileri koparmak istemiyor, dahası ona yaranmak, onun gözüne girmek için yaltaklanmaktan geri durmuyor. Örneğin büyük medya kuruluşlarına hiçbir zaman kesin tavır alınmıyor. Bu kuruluşlarda çalışan liberal-özgürlükçü-sosyalist kılıklı uzantılarla ilişkiler sıcak tutulmaya çalışılıyor. Ayrıca sorun batı demokrasileri standartlarına ulaşıp ulaşamamakmış gibi gösterilerek medya tekelinin temeli aklanıyor. Bunları yapmamak için, yani düşünce özgürlüğü konusunda ödünsüz olmak için en başta insan ilişkilerinde tutarlı, devrimci tavır almak gerekiyor. Türkiye'de yapılması en zor şey... Medyadan kırpılan bir göz solcularımızın tavrını bir anda eritip, yumuşatıyor. En son örnek: **İşçi Partisi**'nin seçim ilanına bakıyorum: Büyük bir kıvançla, işte bunlar da bizi destekliyorlar diye sunulan isimlerin bazıları medyanın çeşitli alanlarında hakim sınıf ideolojisini-sanatını örgütleyen insanlar. Biz her vesileyle bu sorunu insanların gözüne soktuk, sokmaya devam edeceğiz. Şimdi denilebilir ki, tavırları haklı olarak eleştirilebilir. Fakat yine de bu insanların bir sosyalist partiyi desteklemesinde ne sakınca var? Dilimizde tüy bitti, yine de bıkmayacağız. Önce şu: O insanları ideolojik olarak doğru dürüst eleştirmiş olsan zaten senin partini desteklemezler. Bunu yapmış olsan bile şöyle bir sakınca var: Bu kişiler medyadaki işlerini bırakıp pişman olarak destek vermiyorlar. Onların desteklerinde, yaptıkları para merkezli işlerin vicdan rahatlatmasını görmek mümkün. Bu anlamda bunun kendilerine yararı var, zararı yok. Ama bulundukları yerleri terk etmedikleri, asıl işlerine aynı biçim ve özde devam ettikleri için, bu durum emekten yana düşüncenin gelişimi için, emekten yana gerçek aydınların ortaya çıkışı için engel yaratıyor. Hem de çok esaslı bir engel. Bir sosyalist parti bir seçimde daha güçlü görünmek, biraz daha oy alabilmek için emperyalist kültür politikalarına evet diyor. Üstelik bu ülkede önüne az buçuk kitleselleşme hedefi koyan her sosyalist hareket ısrarla aynı yola başvuruyor.

Konunun başka bir yönü: Yayıncılık işi. Yayın kurumları ülkede düşüncenin gideceği yolları belirliyor. Yani felsefe ve sanata yön çiziyor. Bunu yapan kuruluşlar, birisi de doğrudan banka kuruluşu olan beş-altı yayın tekeli. Şimdi abarttığımı düşüneceksiniz. Türkiye'de kaç kişi kitap okuyor, kaç kitap satılıyor, diyeceksiniz. Sonra da ekleyeceksiniz: Boş ver bunları. Kendi aranızda çekişip durmayın, asıl büyük tehlikeyi görün! Son cümleler zaman zaman kendime yaptığım telkinlerdir aslında; ya da üstünde düşündüğüm, acaba biz yanlış mı yapıyoruz dediğim konular... Fakat şu var: Küçük büyük her alanın bir tekeli, bir mafyası var bu ülkede. Biri çıkıyor, üç arkadaşıyla bir caddenin kenarını tutuyor; gelenden gidenden otopark parası alıyor. O da bir mafya. Bizim yayın tekelleri de bir anlamda öylesi zavallı mafyalar işte. Ama yüzbin

mi, iki yüz bin mi ne kadar kitap okuyucusu varsa; onları tutuyorlar ellerinde. Bir anlamda okuyucunun çoğunluğu gönüllü olarak tutuluyor; alan razı veren razı; o ayrı konu. Ama başka yollara sapacak bazı insanların ayrılmalarını o tekeller az oranda da olsa engelleyebiliyorlar. Geniş emekçi yığınların felsefeden sanattan soğutulması konusunda ise hayli başarılılar. Ülkenin düşünce akışını, aydınların ideolojik siyası tercihlerini etkileyebiliyorlar. Bu arada epeyce para kazanıyorlar. Bu kadarcık da olmasa, neden örneğin bir banka durup dururken güçlü bir yayınevi kursun? Neden Sabah grubu özgürlükçü bir gazete çıkarsın? Şimdi geldiğimiz yere dikkat: Söz etmiştim ya; bizim 8. madde mağduru düşünce özgürlükçülerimizin çoğunun bu konuda en ufak bir kaygısı yok. Zaten bu yayın tekellerinin adları iyi bilinen yöneticileri düşünce özgürlüğü konusunda da en etkin simalar. O yüzden bizim 8. maddecilerin de en yakın dostları onlar. Bunu kendi kendime iyi niyetle açıklayamıyorum.

Şimdi gelelim 8. maddeye. Bu ülkede insan hakları sorunu nasıl pratik olarak etnik soruna indirgendiyse, düşünce özgürlüğü sorunu da ayrılıkçıların düşünce özgürlüğü sorununa sıkıştırıldı. Peki bundan toplumcuların kazancı ne? 80 darbesinden sonra ülkede solun büyük ölçüde ezilmesi, belirgin bir aşağılık duygusu içine girmesi, bunun sonucu Kürt milliyetçiliğine görülmemiş ödünler vermesi, toplumculuğun bu denli zayıf düşmesinin en önemli sebeplerinden. Ayrılıkçı düşünce ve hareketlere ödünler verilmesi solu eritti bitirdi. Süreç yazık ki devam ediyor. Ayrılıkçılar emekçileri önce düşüncelerde böldüler. Özgürlük hareketi ve Türk solu diye sol siyasi yapılanmaları iki ana grupta ele almayı meşru hale getirdiler. Hiçbir gerçek sosyalist yapılanma bu cereyana göğüs geremedi. Biz Türk solu değiliz, her etnik grubun, her bölgenin solcusuyuz diyemedi. Kendileri ve çevreleriyle ilgili gerçeklik duygusunu yitirmiş gruplar hiç alışık olmadıkları, bundan sonra da alışamayacakları kaygan bir zeminde çıkarcı, günübirlikçi politikalarla kafalarına dek çamura battılar, bir de üstelik beceriksizlikle suçlanıp alay edildiler. Kürt sorunun bu noktaya varmasında asıl suçlu elbette ki başından beri T.C devleti ve iktidarlarıdır. Halen de asıl suçlu onlardır; fakat 80 den beri Kürt ayrılıkçıları rejimle suç yarışı içine girmiştir. Sorunu, İktidarları aklamaya çalışarak açımlamaya çalışan her türlü girişim solcu da görünse ırkçı niteliktedir. Ancak ayrılıkçıların etnik fark gözetmeyen sosyalist yapılanmalara bile unutturdukları bir gerçek var: T.C devleti, iktidarlar ve hakim sınıflar derken bunların içine başından beri Kürt toprak ağalarının, sermayedarlarının, kara paracı-mafyacılarının, her kademede Kürt bürokratlarının da girdiği gerçeği. Yalnız bu kadarla kalmayıp Kürt orta ve küçük burjuvazisinin de ülkenin her yanına yayılıp artı emekten özgürce pay alabildiği gerçeği. Bu gerçekler sömürgecilik safsatasını tek başına yıkacak gerçeklerdir. Unutturulan bu gerçekler, Kürtlerin hatta Alevilerin ayrı örgütlenmesini savunan çevrelerin, pay arttırma kavgasına dikkat çekmektedir, ki bunda emekçilerin hiçbir çıkarı yoktur.

Doğu'daki hareket Batı'da demokrasi getirirmiş! Doğu'da yükselen sosyalist dalga batıda da ikizini yaratırmış! Gelişen hareket emekçilerin etnik köken ayrımına gidilmeden birlikte örgütlenmesini savunan bir hareket olsaydı bunlar doğru olabilirdi. Fakat gerçek sonuçlar bunun tam tersi oldu. Orada da burada da yalnızca ırkçılık ve dincilik gelişip güçlendi. Orada da burada da toplumcu ideoloji, toplumcu düşünce zayıfladı. Savaşın bitmesini istemeyen çevreler olduğu söyleniyor. Yalnızca bu ile onun nedenini açıklamıyor mu? Biz ayaktakımının kendi davasına sahip çıkması için uğraş veriyoruz. Kendi felsefesini kavraması, kendi sanatçısını kendi yetiştirmesi için. İnsancıl bu yolda altı yıldır mücadele içinde. Bize benzer şeyler yapan başka çevreler de var. Hepsinin uğraş sonucu bir kanala akıyor. Şimdi bakın, bu bir düşünce özgürlüğü mücadelesi değil mi? Hem de en gerçeği değil mi? Ankara'lı İnsancıl emekçileri **KAR-YA** adıyla bir kooperatif kurdular. Okur yazar bütünleşmesi için. Başka deyişle baldırı çıplakların yazar-şair-felsefeci olabilmesi için. Peki nerede **Yaşar Kemal**? Nerede **Fikret Başkaya, Haluk Gerger**? Bu aydınların düşünceleri kısıtlanmaya çalışılıyor. Fakat bizim onlara acıyacak halimiz yok. Bizim durumumuz o açıdan içler acısıdır. Üstelik bu aydınların artacak düşünce özgürlüğü bizim düşüncelerimizin daha da kısıtlanması sonucunu verecektir. Onların düşüncelerine artan ilgi bize duyulan ilgiyi büsbütün azaltacaktır. Marksizme ilgiyi azaltacaktır. Şimdiki durum da aslında tam anlamıyla böyledir. Onlar baldırı çıplakların felsefe yapması sorunuyla ilgilenmezler. Öyle ya, Alman dergilerine demeç verebilirler, yurtdışında konferanslara çıkarlar, milletvekili adayı gösterilirler, medya o veya bu nedenle peşlerinden koşar. Ama bunları bize yaptırmazlar... Insancıl'ın gücü buna yetmez. Hayalci olmayalım, ilerde de yetmeyecektir. Bizim düşünce özgürlüğünde ileri adımlar atmamız gerçekten emekten yana güçlü bir partinin kurulmasına bağlıdır; toplumcuların onun bunun peşinden koşmayı bırakıp birleşmesine bağlıdır.

İnsancıl okuru! Sık sık doğru olup olmadığını düşündüğüm bu tavrın yanlışlığı konusunda ikna edebilirsiniz beni, bizi; doğruluğunu da onaylayabilirsiniz. Başında söylediğim gibi şu ölümlü dünyada durmaksızın hırçınlık, hırs,; durmaksızın kavga yıpratıyor insanı. Bilgeliğe böyle mi ulaşılır ya? Zaman zaman şöyle düşünüyorum: Yazar olacaksan yazar ol. Toplumcu olmak istiyorsan toplumcu. Ülkede kusursuz yazar, kusursuz toplumcu biz miyiz? Bak ortalıkta bir sürü örnek var. Belirli ölçülerde toplumcu, belirli ölçülerde özgürlükçü, belirli ölçülerde ilkeli... Büyük çoğunluğu ülkede sol adına ne varsa hepsiyle iyi geçiniyor, kimseyi eleştirmiyor. Gazetelerle dost, yayınevleriyle dost, edebiyatın büyükleriyle dost, tüm sol gruplarla dost, ayrılıkçılarla dost, Yeni Yüzyılla dost, Yapı Krediyle dost... Gerçek bilgelik bu olsa gerek. Bazıları ise arkasını belirli bir gruba dayamış ne güzel şiirler okuyor, ne güzel konuşmalar yapıyor. İşçi sınıfının yükselen hareketi... Sosyalizmin yükselen bayrağı... Bunca grup şefinin az olsun benden olsun mantığıyla solu bölmekten bıkmadıklarını görmek, bir sürü küçük grubun birbirlerine habire pasifist, oportünist, reformist diye söve söve eridiklerini duymak rahatsız etmiyor onları. Gıpta ediyorum... Birinci gruptakilere de, ikincilere de... Eğer mümkünse onlar gibi olabileceğim günleri iple çekiyorum. Baldırı çıplakların sanatıymış, ayaktakımının felsefesiymiş... Ya o takıntı haline gelmiş ahlakçılık... Sütten çıkmış ak kaşık mı sanıyorsunuz kendinizi! Neyin ahlakıymış bu? Boş şeyler değil miymiş bunlar... Kimsin sen? Kimsiniz siz? Bazıları gençliklerinde adları duyulana dek çıkıntılık yapar, sonra durulur... Diyebilecek miyim, diyebilecek miyiz? Aslında vakit epeydir geldi, geçiyor. Bunu kendime yedirebilecek miyim, kendimize yedirebilecek miyiz?

***Pastoral Dergisi'nden alınmıştır.**

***Söz Dergisi Barış Etkinlikleri ile ilgili kendilerini eleştiren yazımdan sonra star sistemi konulu ucu kendilerine de dokunan yazımı da bastı. Ayrı ödün verme dışında, birlik ve düşünce özgürlüğü alanında alışılmamış güzel şeyler yapan bu çevreyi kutlar, teşekkür ederim.**

"Biz Hangi (Kültür-Sanat-) Fikir Mirasını İnkar Ediyoruz?"

Nezih GENÇLER

Sınıflı toplumların belli bir gelişme aşaması olan kapitalist toplumda, başlıca iki uzlaşmaz kesim, durumları ve çıkarları gereği, maddi-manevi bütün silahlarıyla karşı karşıya gelirler. Biri; mevcut kapitalist düzenin, devletin, kanun, yönetmelik ve tüzüklerin aynen devam etmesi için bütün gücüyle direnen burjuvazi, diğeri; mevcut düzenin iç çelişkileri nedeniyle filizlenmiş sosyalist üretim, tüketim ve paylaşım ilişkilerini, o yeni ekonomik düzene uygun devlet, kanun, yönetmelik ve tüzüklerini üst ve egemen hale getirmek için değişim, gelişim ve devrimden yana tavır alan proleterya. Bu iki uzlaşmaz kesimin arasında kalmış kalabalık toplum katmanları da kimi zaman egemen sınıflardan yana. Çoğu kez de alt, yönetilen fakat değişim, gelişim ve devrim sonucu iktidar olabilecek sınıftan yana, "arafatta" gider gelirler...

Böyle bir klasik toplumda, başlıca üç tip kültür-sanat yapı ve anlayışı, birbirleriyle kıyasıya yarışır ve çekişirler.

Kapitalist düzenin egemen sınıfının kendine has (kendinden bir önceki düzeninkine göre ileri, fakat bir sonrakine göre geri olan) burjuva kültür-sanat yapı.ve anlayışı; egemen kültür-sanatı temsil eder ve topluma damgasını vurur.

Burjuvazinin tam karşısında, onunla uzlaşmaz ekonomik, politik ve sosyal konumdaki işçi sınıfının proleter-sosyalist kültür-sanat yapı ve anlayışı; nüve halinde de olsa mevcut düzenin içinde filizlenir. Bu da; baskı altında, çeşitli yasaklamalara ve kovuşturmalara uğratılan, yeni, değişim, gelişim ve devrimden yana olan, cenin halindeki genç kültür sanattır. Daha "anasının karnında"dır. Doğmamıştır. Fakat toplumdaki belirtileri ve etkileri oldukça güçlü hissedilir ve görülür.

Egemen kapitalist ekonomi ve üretim ile direkt ilişkide olan bu iki uzlaşmaz sınıfın, birbirinden apayrı iki kültür-sanatından başka, arada kalmış toplum katmanlarının, güçler dengesine göre eğilim değiştiren, toplumda belirleyici olmayan kültür-sanat yapı ve anlayışları yelpazelenirler. Bunlar; ya bir önceki toplumdan artakalan (: köylü tabakaları, esnaf ve zanaatkarlar vb.) ya da mevcut toplumun yarattığı (: devlet memurları, banka-şirket-büro vb. masabaşı çalışanları) küçükburjuva katmanlarının kültür-sanat yapı ve anlayışlarıdır. Bunlar, yeni ve genç kültür-sanat filizlenmelerinden yana değişimci ve devrimci eğilim gösterdikleri zamanlarda bile, orijinlerindeki küçükburjuva reformist ya da anarşist sapkınlıklardan çok zor arınabilirler.

Bu genel ve klasik tarihi gerçekleri Türkiye özelinde somutlaştırmaya çalışalım. Tek cümleyle özetlersek: Bugün Türkiye'de egemen ekonomi ve üretim yordamı; çarpık sanayileşmeyle dumura uğramış kapitalist-emperyalist geri kalmışlıktır diyebiliriz. Bu düzenin ekonomi-politik iktidarını elinde tutan güç; sanayicilerin içinden en kodamanlarının, büyük emlak ve arazi sahiplerinin en irileriyle banka kubbeleri altında, devletle içiçe holdingleşerek oluşturdukları yerli-yabancı ortaklı, birkaç yüz kişilik **Mali Sermaye ("Finans Kapital"** V.İ.Lenin) oligarşi zümresidir. Uluslararası emperyalist **Finans-Kapitalistlerler** şebekesinin Türkiye şubesi olan bu çete, büyük kentlerimizde sanayi ve ticaret odalarında, işveren sendikalarında, ihtiyar-genç işadamları derneklerinde, mason localarında, bilinen partiler ve parlamenter "yollar"la avuçlarının içine aldıkları devlette dişlerinden tırnaklarına kadar örgütlüdürler. Egemen kültür-sanat yapı ve anlayışlarını; AK-Sanat merkezleriyle, Koçlar'ın, Eczacıbaşı, Vitali Hakko gibilerinin faaliyetleriyle, İş Bankası, Yapı Kredi vb. "kültürsuponsorluklarıyla, festivalleri, resim sergileri, sinema günleri, reklam şirketleri ve medyalarıyla sonuna kadar destekleyip, kamuoyunu diledikleri gibi oluşturmaya çalışıyorlar.

Bu egemen zümrenin karşısında, onunla durumu ve çıkarı gereği her alanda uzlaşmaz konumdaki toplum kesimimiz; fabrikalarda, rafinerilerde, tersanelerde, kömür ve maden ocaklarında, devlet işletmelerinde işgücünü ücret karşılığı işverene kiralayan **İşçi Sınıfı**mızdır. Genellikle "sarı" sendikalarda, sadece ekonomik hakları için, parça-bölük, sözümona örgütlüdür. Demokratik ve siyasi örgütlülüğü olağanüstü yetersiz ve yok denecek durumdadır. Kısaca, iliklerine dek örgütsüz, darmadağınık bir halde, parababalarının ve onların siyasi iktidarlarının işsizlik-pahalılık-özelleştirme baskınları karşısında çırılçıplak kasap çengeline asılmış gibi kanıyor işçi sınıfımız. Bu dağınıklığına ve siyasi partisinde hâlâ örgütlenememiş olmasına rağmen, sınıf olarak yaşam hakkını koruyabilmek, demokratik ve siyasal haklarını geliştirebilmek için kendiliğinden kalkıştığı yığın hareketleriyle toplumsal muhalefetin başını çeken **Türkiye Proleteryası**; 15-16 Haziran direnişi, 1 Mayıs kutlamaları, Zonguldak Büyük Yürüyüşü gibi destanların yaratıcısıdır. Tüm bu toplumsal olaylar; yeni ve genç kültür-sanat filizlenmelerine ortam hazırlamaktadır. Azınlık da olsa, henüz cılız da olsa; işçi sınıfımıza angaje aydınlarımızın düşünce ve davranışlarını etkileyip determine eden bu "doğum sancıları"nın proleter-sosyalist kültür-sanat filizlenmeleri, her geçen gün güçlenerek gelişmektedir.

Bu iki uzlaşmaz sınıfın, birbirlerine taban tabana zıt iki kültür-sanat yapı ve anlayışlarından başka, Osmanlılığın tefeci-tüccar, bezirgan-hacıağa sömürücü sınıfının, Cumhuriyetten önce de sonra da kasabalarımızı örümcek ağlarıyla sarmış (egemen kültürsanat anlayışına entegre olmuş, onun yedek-gücü konumundaki) antika kültür-sanat yapı ve anlayışı (özellikle vakıflar aracılığıyla) pervasızca azdırılıp hortlatılmış durumdadır.

"Bizi bize benzeten" en önemli özelliklerden biri olan bu "durum"un daha iyi anlaşılabilmesi için, yakın tarihimize kısa bir bakış, yararlı olacaktır inancındayım

Türkiye'de 1919-23 devriminin demokrasi ve cumhuriyet kurma çabaları, büyük toprak sahibi feodal derebeylere ve tefeci-bezirgan hacıağalara hemen hemen hiç dokunulmadan yürütülmüştür. Demokrasi ve cumhuriyet düşmanı, hazıryiyici bu sömürgen sınıf, Kurtuluş Savaşı'nı hiç zarar görmeden atlatmış ve 1940'lara gelindiğinde de çarpık ekonominin subaşlarına yerleşmiştir. Oysa bu Osmanlı artığı sınıf, Kanuni'den beri emperyalizmle işbirliği halinde, yabancı sermayeyi canevimize sokmuş, yabancı şirketlerin acenta ve bayiliğini üstlenmiş; bu ekonomik çıkar birlikteliği sonucu Kurtuluş Savaşı'nı arkadan vurmak için elinden geleni ardına koymamıştır. "Batılılaşma" aşkıyla "sanayileşme"yi bayraklaştıran T.C. iktidarları, eğer gerçekten sanayileşmeyi, kalkınmayı ve batılılaşmayı isteselerdi ya da gerçekleştirmeye kalksalardı; bu Osmanlı artığı tefeci-bezirgan sermayeyi demokrasi ve cumhuriyet adına, öncelik ve ivedilikle ortadan kaldırmaları gerekirdi. Ortadan kaldırmak şöyle dursun, "kapitalistleşme"yi onların eliyle ve aklıyla becermeye kalktılar.

Çok hayran oldukları "batı "da ilk girişken kapitalist sanayi sermayeleri,16.,17. ve 18. yy.larda serbest rekabetçi ortamda gelişirlerken, tefeci-bezirgan sermayeyi ("merchant capital" K.Marks) önce kendi ülkelerinden, sonra da tüm Avrupa'dan kazımış ve tarihin çöp sepetine atmışlardı. Rant, irat, faiz ve aracı kârı mekanizmalarını sanayi sermayesinin top ateşiyle kıran burjuvaziler; ulusal demokrasi ve cumhuriyetlerini bileklerinin hakkına, işçi sınıfını ve tüm halkı arkalarına takarak kurabilmişlerdi.

Bunun üstyapıdaki yansıması da; 15.-16. yy.larda rönesans ve reform hareketleriyle başlayıp 17. ve 18. yy.larda kurumlaşarak gelişen ulusal burjuva kültürsanat yapı ve anlayışları olmuştur. Burjuvazi, tekelleşerek iktidarını pekiştirdikçe, karşısında işçi sınıfını bulunca; eski toplumun büyük emlak-arazi sahipleri ve asker-banker-yunkeriyle ittifaklar kurmuş, 19. yy ın ikinci yansından itibaren de uluslararası emperyalizm dönemine geçilmiştir. Emperyalizm çağında artık, burjuvazinin öncülüğünde bir devriml ulusal sanayiler kurup geliştirebilmek, demokratik cumhuriyetler kurabilmek, geçmiş topluma göre ileri olan burjuva ulusal kültür-sanatını yaratabilmek ya da yeniden üretip diriltebilmek imkânsızlaşmıştır. Ekonomi-politik tekelleşmeye, gericileşmeye ve emperyalistleşmeye paralel olarak burjuva kültür-sanat alanında da "aydınlanma dönemi"nden, devrimci gerçekçilikten, materyalizm(ler)den çıkılıp devrimci geleneklerin parçalanmasına, romantizme, ekoller derebeyiliğine, metafizik sosyolojilere, postmodernizm vs. batılmıştır. Tarihte ilk sosyal devrimi beceren burjuvazi; kapitalist-emperyalist ekonomisi, politikası ve kültürsanatıyla gericileşip çökerken, yeni bir sosyal devrimci sınıf: İşçi Sınıfı; sosyalist ekonomi-politikası ve kültür-sanatıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Tüm insanlığın özgürce yaşayabileceği bir doğa ve toplum yaratmak için kaçınılamaz bir gerçek olan devrim; bundan böyle artık, diyalektik ve tarihi materyalistçe (yani bilimsel) düşünüp davranmaya determine dünya proleteryalarının ve onların partilerinin tarihi misyonudur.

Türkiye gibi ülkelerin sanayici geçinen burjuvaları; durumları ve çıkarları gereği emperyalizmle bütünleşmeyi, ulusal sanayiive demokratik cumhuriyeti kurup geliştirmekten daha kârlı ve kolay "yol" olarak seçip benimsemişlerdir. Onun için, emperyalizmin "burjuva"ları; kapitalizmin ilk girişkenlik döneminde "can düşmanı" ilân edip kökünü kazıdıkları tefeci-bezirgan sermayeyi (zamanla kendileri de onlara benzedikleri için) baş tacı ederler ve ediyorlar. Nitekim Türkiye'de;1923 İzmir İktisat Kongresi'nden sonra, "devletçi"liğin tam desteğiyle ve devletle içiçe, en kodaman "sanayici"lerle en büyük emlak ve arazi sahipleri banka ve finans kurumlarında holdingleşerek, yerli finans -kapital zümresini oluşturmaya başlamışlardı. 1940'lara kadar iyice palazlanan bu zümre; gene o tarihlere kadar Anadolu kasabalarındaki ekonomipolitik hakimiyetini "reorganize" eden, karşı devrim cephesinin ezelî mücahiti tefeci-bezirgan sınıfla (Kurtuluş Savaşı'nın şoku atlatılıp toz-duman durulunca) açık ittifakını oluşturup "1946 Ruhu' yla kayıtsız şartsız iktidara gelmiştir. Denize düşenin yılana sarılması misali, "devletçilik"yükünden bunalan halk, sözümona "demokratik seçim"le ve CHP'li kodamanların desteğiyle DP'ye "oy" vermiştir. DP siyasi iktidarı; yerli mali sermaye zümresinin tefeci-bezirgan sınıfla, emperyalist "dış yardım" destekli ekonomik ittifakının politik yansımasıdır.

Türkiye'nin asıl üretim, tüketim ve paylaşım yordamı olan kapitalist-emperyalist sömürü düzeninin çarklarını tüm Anadolu'da ekonomi-politik olarak işleten; işte bu birkaç bin kişilik antika **Tefeci-Bezirgan** sınıftır. "Din iman bin mintan" her türlü maddi-manevi aracı, halkın dini duygularını, gelenek-göreneklerini binlerce yıldır sömürüp kullanmakta "usta" olan bu sınıf, şimdi de büyük şehirlerimizi kuşatarak en ufak demokrasi ve sosyalizm filizlerini bile yoketmenin "nazi" tatbikatlarını yürütüyor. Bu sınıfın öncülüğüyle hortlatılan ortaçağ hacıağalarının (türk-islam) kültürsanat yapı ve anlayışı; Türkiye orijinalitesinin 4. kültür-sanat çeşidi olarak kendini dayatmaktadır.

1-Uluslararası ortaklı yerli finans-kapital zümresinin,

2-Türkiye işçi sınıfının,

3-Köylü ve kentli küçükburjuva tabakalarının(*),

4-Kapitalizm öncesinden kalma tefeci-tüccar-bezirgan-şeyh-hacıağa sınıfının olmak üzere 4 kültürsanat yapı ve anlayışı; Türkiye'nin kültürel üstyapısını oluşturuyor.

Demek ki; Türkiye'de topluma damgasını vuran, biri asıl ve çağdaş, diğeri onun yedeği ve çağdışı olmak üzere iki egemen kültür-sanat yapı ve anlayışından sözedebiliriz. Biri; "Atatürkçülük", "çağdaş uygarlık", "batılılaşmak", "globalleşmek", "katılımcılık", "çok seslilik", "sivil toplumculuk", "hürparlamenter hukuk devleti", "özelleştirme", "küçük ve güçlü devlet",

"devleti ve milletiyle bölünmez bütünlük" slogan ve ilkeleriyle, yerli-yabancı şirket ortaklıklarıyla, YDH, ANAP, DYP, CHP, DSP hatta kimi "sol", "süsyalist!" politik yansımalarıyla özgüç finans kapitalin egemen kültür-sanatı, diğeri; "ümmetçi sivil toplumculuk", "tarikatçılık", "milli-islami devlet, güçlü iktidar", "türk-islam dünyası", "şeriatçılık", "islam aleminin lider türklüğü", "adil düzen", "cihad-ı ekber" nida ve "ülkü"leriy, artık büyük şehirlerde de yaygınlaşan kasaba şirketleşmeleriyle, MHP, RP, BBP, MP politik yansımalarıyla iktidar ortağı, destekçisi ve denetçisi, militan-vurucu, yedekgüç tefeci-bezirganların (insanlığı, metafiziğin ve idealizmin cehennem zebanilerine sonsuza dek köle yapabilmeyi düşleyen) ticani kültür-sanatı...

Meclisde danışıklı dövüşleri, halk içinde "laik-antilaik", "Atatürkçü-köktendinci", "demokratşeriatçı", "bölücü-çakıltaşçı", "ikinci cumhuriyet-resmi ideoloji" demogojileri ve sarkık bıyıkçember sakal-tesettür çetelerinden "kaç ben kurtarayım!" "hürriyetçilik"leri; iki yüzü kesen tek bir kılıcın diyalektiğiyle işliyor. Bir yüzü; "türk popu " denen gündelik cümbüş pazarlamasından Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası aristokratlığına, Aziz Nesin'in "ateizm-akılsız toplum "culugu, Livaneli-Kaya "satıcı'lığı ve Toktamış Ateş "Atatürkçülüğü"nden AK-Sanat, Eczacıbaşı, Hakko, Vakko, banka "kültürel etkinlik"lerine kadar uzanan: Sömürü düzenini "demokratik yol"larla koruma ve kollama "liberal "kültür-sanatı, diğer yüzü; Necip Fazıl'dan Kabaklı'ya, Dilipak'dan fethullahçılığa, "nizam-ı alem ülkücüleri"ne, ilahi ve zikir mistisizminden ve afyonkeşliğinden mehter marşlarına, "cihad-ı ekber" nidâlarına, bozkurt ulumalarına kadar uzanan: Sömürge faşizmi ve bölgesel savaş ("yeni dünya düzeni") parolalı gerici, şövenist kültür-sanatı, birbirlerine karşıymış gibi çekişirlerken, aynı zamanda birbirlerini bileyip güçlendiriyorlar. Milletin gözüne baka baka "kırk katır mı? kırk satır mı?" diyerek "atın önüne et, itin önüne ot" koyup tozu dumana katıyorlar.

Tüm küçükburjuva ve burjuva kökenli "ilerici" denilen kültür-sanat yapı ve anlayışları artık, proleteryanın yeni ve genç sosyalist kültür-sanat-estetik filizlenmelerinin yanında veya ardında saf tutmalıdır. Başka bir yol ve alternatifleri yoktur. Gerek az topraklı yoksul köylü tabakalarının ve hızla işçileşen esnaf kesimlerinin, gerekse de memurların ve özel-tüzel sektör büro çalışanlarının "etine göre budu" ilerici kültür-sanat yapı ve anlayışlarının, köylü ya da burjuva reformist-anarşist sapkınlıklarda kurtulabilmeleri; gelecek toplumun proleter kültür-sanat-estetik değerlerini filizlendiren işçi sınıfımızın ve proleter aydınlanmızın yörüngesine girebilmelerine bağlıdır. Tıpkı; küçükburjuva halk kesimlerimizin ve aydınlarımızın nihai kurtuluşu; işçi sınıfımızın ve onun siyasi partisinin (lokomotifinin) çektiği, sosyalizme giden tirenin güvenli vagonlarında yerlerini alıp, orman kanunlarıyla yönetilen bu düzenle vedalaşabilmelerine bağlı olduğu gibi...

(*) İnsanlık, Tarih Öncesi'nde 800.000 yılı aşkın yaşadığı ve hâlâ unutamadığı sınıfsız ve devletsiz kardeş toplumunu çeşitli gelenek-göreneklerinde ve kültüründe mitolojik kalıntılar olarak yaşatmaktadır. Kimi zaman geçmişte kaybettikleri "cennet"i gelecekte arayan, kimi zaman da ilkel komünizme yeniden dönüp kardeşlik toplumunu kurmak üzere büyük isyanlara kalkışan koltektif aksiyon kalıntıları; 6500 yıldır süre gelen antika özel mülkiyet düzenlerine ve son 500 yıllık kapitalizme rağmen, özellikle kırsallanlarında yaşayan halkın kültür-sanat estetik yapı ve anlayışlarında varlığını sürdürmektedir. Halk masallarından halk oyunlarına, danslarına, müziğine, deyişlerine, köyseyirlik oyunlara, elişi ve kilim desenlerine kadar her alanda görülen bu kültürel doku; medeniyet (:sınıflı-devletli özel mülkiyet düzeni) öncesi toplumların geriye doğru uzanan Yukarı Barbar (kent), Orta Barbar (göçebe), Aşağı Barbar (anahanlık) gelenek-göreneklerini yansıtmaktadır. Onun için, köylü-şehirli küçükburjuva halk kesimlerimizin kültür-sanat-estetik yapı ve anlayışları; geniş ve derinlemesine bir araştırma konusudur. Bunları gerçekçi olarak anlatan ve işleyen sanat eserleri etüt edilmelidir. Marx Engels'in; Aiskhylos, Aristophanes, Dante, Cervantes, Shakespeare, Balzac, Çernişevski, Goethe ve Hegel'i değerlendirirken, Lenin'in; Tolstoy'u ve Tolstoyculuğu değerlendirirkenki yaklaşımları bu konuda bize ışık tutacaktır. Bunlara Homeros, Puşkin, Heine gibi şair ve yazarları da ekleyebiliriz.

Özgürlük

Bir gün hücreye kapattılar beni
üstüme kilit vurdular
çığlığımı kimse duymadı
bir pencere koymuşlar
ışık bile girmiyor
duvarlar üstüme geliyor
ben kağıtlar arasında
kilitlenen özgürlüğümü arıyorum
bedenimde
benliğimde
belleğimde
mahkemem var yarın
özgürlüğü düşünüyorum küçük odamda
yüreğimdeki umutla
güneşi
yağmuru kucaklıyorum.

Gün ALTAY

Kooperatifleşme Sürecinde Kurumlaşma-Siyasi Ahlak-Yabancılaşma Arasındaki İlinti

İbrahim DEMİRCAN

Yabancılaşma Kavramı Üzerine:

Yabancılaşma terimi, farklı bilim alanlarında farklı tanımlanıyor. Hukukta mülkiyetin el değiştirmesi, psikiyatride patolojik bir durum/ rahatsızlık olarak anlamlandırılan yabancılaşma (alienation)terimi, özellikle felsefe, sosyoloji ve siyaset alanında, aynı alan içinde dahi farklı şekilde kavramlaştırılıyor. (1)

Hegel, bu kavramın tartışılıp geliştirilmesinde ilk önemli basamak olarak (genelde) kabul edilirken, Marks, **1844 Elyazmaları**'nda Hegel'in bilinç-mutlak tin merkezli idealist yabancılaşma tanımının eleştirisini yaparken insanın kendini yaratması ve yabancılaşmanın bir süreç olarak diyalektik bir biçimde kavramlaştırmasını kabullenmiş; ayrıca, Feuerbach'ın dinsel yabancılaşma(tanrı insanı yaratarak yabancılaşmadı, insan tanrı kavramını yaratarak yabancılaştı)eleştirisini de kabullenip geliştirerek önemli bir senteze varmıştır:"İnsan kendi benliğinin sadece bir bölümünü tanrı biçiminde yabancılaştırmakla kalmayıp, manevi etkinliğinin diğer ürünlerini felsefe, sağduyu, sanat ve ahlak biçiminde, ekonomik etkinliğinin ürünlerini meta, para ve sermaye biçiminde; toplumsal etkinliğinin ürünlerini de devlet, hukuk ve toplumsal kurumlar biçiminde yabancılaştırmaktadır. (2)

Dikkat edilirse, Marks'ın buradaki yaklaşımı, eleştirel olmaktan çok bir durum saptaması, bir tarih çözümlemesidir. Onun yabancılaşma kavramını eleştirel bir biçimde kullanması, ekonomi politiğin eleştirilmesinde, yani **Kapital**'de ortaya çıkar ve asıl,"emeğin yabancılaşması" ekseninde yaptığı eleştirel çözümleme, yani ücretlinin kendi ürettiğine sahip olamaması, bir başka deyişle emek-üretim-mülkiyet diyalektik sürecinin son halkasının sömürgenlerce koparılarak sermaye kategorisinin oluşturulması ve bu yüzden, ürünün emekten bağımsız-yabancı bir duruma gelmesi; bu sürecin, iktisadi yabancılaşma olarak, diğer yabancılaşma hallerine temel oluşturduğu saptamasındaki yabancılaşma kavramı, geniş bir çerçeve olarak tüm bilim alanlarına referans olmaktadır.

Zaten yukarda alıntı yaptığımız süreç-tarih saptamasıyla ilgili bölümde değinilen, yabancılaşmaktan çok yabancılaştırma faaliyetleridir ve her iki kavram arasında önemli bir farklılık vardır. Gerçi Marks'ın sözünü ettiği bu yabancılaştırma süreci sonunda yine yabancılaşma ortaya çıkmıştır ve Marks'ın özellikle "devlet" çözümlemelerinde, "insanın kendi yarattığı araçların kölesi haline dönüşmesi: putçuluk (fetişizm) devlet ve kural fetişizmi, meta fetişizmi, para fetişizmi, din..."şeklinde özetleyebileceğimiz saptama, Marksist modelin (paradigma, örnekçe) tipik yabancılaşma kavramını vermektedir.

Yabancılaştırma Kavramına Kısa Bir Değini:

Yabancılaşma kavramı, yukarda aktardıklarımdan da anlaşılacağı gibi, genelde yabancılaştırma kavramını da içeren bir şekilde kullanılıyor. Zaten sözlük çalışmalarında çoğunlukla "yabancılaştırma" maddesi olmuyor ve "yabancılaşma"maddesi tanımlanırken, tanımların en az yarısında yabancılaşma yerine yabancılaştırma tanımlanıyor. (3)

Sadece Brecht tiyatrosunda, yabancılaştırma terimiyle karşılaşıyoruz: Epik tiyatro yaklaşımında "yabancılaştırma efektleri"ne sıkça başvurulur. Bunun nedeni, oyuna kapılarak kaharsize olmuş (arınmış) ve böylece her türlü manipülatif etkiye açık, dış dünyaya yabancılaşmış seyirciyi uyandırarak, onun eleştirel bakışını canlı tutmaktır.

Dikkat edilirse burada, yabancılaştırma epikle, yabancılaşma ise katharsisle birlikte kavramlaşıyor. Yani; yabancılaşma, ancak yabancılaştırmaya kırılıyor. Bu noktada, ücretli işçinin arındırılarak iş mekanizmasının (makinenin, büronun v.s.) bir parçası haline dönüşmesi, yabancılaşmanın insan düzeyindeki aldığı görümdür. Tarihin başlangıcından bu yana ordu ve kolluk, yabancılaşmanın en önemli hallerindendir. Yabancılaşma üniformadan başlar: Üniforma, giyenin kişilik özelliklerini ve özgün renklerini örter, aynılaştırır. Aslında tüm meslek giysilerinde bu olgu vardır: İşçi tulumu, önlük, tutsaklara giydirilen tek tip elbiseler yabancılaşmanın yerleştirilmesine yönelik işlevler taşır. Keza savaş, yabancılaşmanın en acı görünümüdür: Yaşamı ve yaşamsallığı geliştirmede en yetkin varlık olan insanın bir benzerini öldürmeye kalkışması, ölüm makinesi haline gelmesi o kadar doğal bulunuyor ki, bu doğal bulma bile, yabancılaşmanın bir göstergesi sayılabilir.

Yukardaki paragrafta da bir yabancılaştırma faaliyetinden sözetmiş oluyoruz. Fakat bu, olumsuz anlamda bir yabancılaştırma faaliyetidir: Yabancılaşmadan kurtulmak amacıyla yapılan bir içyabancılaştırma faaliyeti olmayıp, tersine yönetenin yönetilene dayattığı bir dışyabancılaştırma faaliyeti olarak kişiyi nesneleştirerek yabancılaşmasını sağlama amacı taşımaktadır.

Afşar Timuçin'in, **Felsefe Sözlüğü**'nde yabancılaşma kavramına katkı yaptığını düşünüyorum. [4] Şöyle diyor Timuçin: "Önemli olan, bilincin kendine aldığı ve kendini dizgesel (sistematik) olarak kavramlar düzeni içinde en uygun ya da en doğru yere yerleştirdiği bu bilinç ögesinin bir yanılsama olmaması ya da gerçeklikte karşılığının bulunmasıdır. Doğru diye alınan, ama gerçeklikte karşılığı olmayan bir her öge, zihin için bozucu ya da yabancılaştırıcı bir etkendir (burada olumsuz anlamda yabancılaştırmadan sözediliyor-benim notum).

Bilinç, bir yanlış yönelimle gerçeklikte karşılığı olmayan bir ögeyi 'doğru' diye benimsemişse; o durumda, özünde kendine aykırı olması gereken bir bilgiyle biçimsel bir uyum içinde bütünleşmiş demektir. Bu "bilgi"nin bilince katılması, bilincin sağlıklı yapısını bozacak ve onu kendine yabancılaştırmaya başlayacaktır.(...)Yanlış bilgi edinen bilinç kökel bir biçimde kendine yabancı düşecektir. Her bilinç, kendinde barındırdığı uyarsız bilgiler ölçüsünde gerçeklikle tersleşirken kendisiyle de tersleşecektir; giderek mutsuz ya da bunalımlı bilinç özellikleri gösterecektir. (s.249-250)"

A.Timuçin örnek vermemiş; bir örnekle dediklerini netleştirmeye çalışalım: İnsan yaşamsal bir varlık olarak, normal şartlarda kendini öldürmez, kendini öldürecek şeyler yapmaz; örneğin kendini bile bile zehirlemez. Sigara içen insan da bu bilgiyi taşımasına rağmen ve sigaranın etkisi yavaş-uzun süreli olsa da bir zehir olduğunu bile bile sigara içmeye devam eder; yani kendini zehirlemekten zevk alır. Bu durum onun yaşamsal varlık olmasıyla çelişir ve bu çerçevede kişi varlık nedenine yabancılaşır. Nedenini bir türlü keşfedemediği mutsuzluk ve bunalımlarla boğuşur durur.

Bununla birlikte; Afşar Timuçin de "yabancılaştırma" kavramını "yabancılaşma" olarak kullanıyor:"Bir bilinç, kendi bütünlüğü ve özgül yapısı içinde tüm nesnel gelişimini geçici bir olgu olan yabancılaşma (a.b.ç.) olgusuyla sağlarken, kendisiyle kökel bir yabancılık içinde değildir (s. 250)" Yazar, burada, yukarda olumsuz anlamıyla sözettiği dışyabancılaştırmanın alternatifi olan içyabancılaştırmadan sözediyor; fakat bu içyabancılaştırmaya da yine "yabancılaşma"diyor. Bu anlamda nesnel gelişim yabancılaşmayla değil, yabancılaştırma ve bunun yanında kopuş ve yadsımalarla sağlanıyor.

Yabancılaşmanın Objektif ve Subjektif Anlamları:

Marks'ın başarısı saklı kalmak kaydıyla, en zor objektif/nesnel anlam yüklenecek terimlerden birisinin yabancılaşma olduğu kanısındayım. Çünkü "yabancı" dediğiniz an, kendi dışınızda-dışladığınız bir olgudan sözetmiş oluyorsunuz. Yani yabancı ve yabancılaşma, hatta yabancılaştırma terimleri kullananın bulunduğu noktadan subjektif/öznel olarak anlamlandırılıyor.

Örneğin bir kişinin kadın ya da erkek olduğunu belirtmek istediğinizde, sizin erkek ya da kadın olduğunuzun (ilke olarak) pek önemi olmaz. Bu yüzden kadın ve erkek tanımlarında net bir biyolojik nesnellik vardır. Oysa yabancılaşma saptaması yapar yapmaz "ben" penceresinden (yani subjektif) bir yargıda bulunuyorsunuz demektir. Çünkü birisini "yabancı, yabancılaşmış, yabancılaştırılmış" görüyorsanız, büyük olasılıkla o kişi de, kendi öznelinden sizi "yabancı..."olarak görüyordur. Kendinizin dahi yabancılaştığına ilişkin bir saptamanız olması halinde bile, bizzat sizin referans aldığınız bir olguya göre bu belirlemeyi yapmak durumundasınızdır.

Bununla birlikte; yabancılaşma olgusunun subjektif/öznel anlamında kişinin düşünsel yapısında yaşanan bir iç-süreç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan herhangi bir şeyden uzaklaşla, onu anlamsız bulup reddetme/benimsememe davranışları yatıyor, denebilir. Daha öz bir şekilde subjektif yabancılaşma, kişide beliren kendini yabancı görmesi olgusudur.

Objektif yabancılaşma ise, kişi dışında saptanan bir durumdur. Bir kişi ya da olgu hakkında yapılan eleştirel bir durum saptamasıdır. Yabancılaşma saptamasını yapan kişi, kendine ait bir düşünsel tepki vermemekte; tersine kendi dışındaki bir olguya/kişiye "yabancı, yabancılaşmış..."sıfatlarını yüklemektedir. Bunun için, saptamasının da referans aldığı noktalar vardır ve bu referanslar, saptamacının subjektifliği- dir.

Bu subjektifliğiyle beraber objektif yabancılaşma, dışardan saptanan bir mantıksal çelişki ve çatışkıyı (anlamsızlığı)ifade eder. Objektif yabancılaşmanın içinde olan kişi, bunun farkına varırsa içinde bulunduğu sürece subjektif anlamda yabancılaşır.

Bu yazıda, bundan sonra yapılacak çözümlemelerde özellikle yabancılaşmanın objektif anlamı kullanılacak; subjektif yabancılaşma anlatılacaksa, bizzat belirtilecektir.

Marks'ın Yabancılaşma Çözümlemesinden Burjuvazi Nasıl Yararlandı?

Çoğu zaman, burjuvazinin marksizmin saptama ve yöntemlerini ciddiye almayıp ondan yararlanmadığı yanılgısı yaşanıyor. Oysa, görünüşte böyle olsa da, sömürgenler muhalif eleştirilerden ve yöntemlerinden (örneğin diyalektik yöntemden)ustaca yararlanıp, kendi çıkarlarına uygun bir şekilde kullanıyor. Sadece, geniş yığınların rağbet etmemesi için kabul etmez görünüyorlar.

Marks'ın yukarda özetlediğimiz yabancılaşma saptamasından da fazlasıyla yararlandıkları, günümüzde çok açık görülmekte: Emeğin yabancılaşması, yani üretenin ürünün sahibi olamaması, sınıf çelişkisinin önemli bir dinamiğidir. İşçi, sahibi olamayacağını bildiği bir ürünü üretirken gerekli özeni göstermeyecek, verimliliği düşürecek; toplumsal düzeyde de, bu mekanizmaya karşı savaşım verecektir. Çünkü insan, bile bile kendini sömürtmez. Yukarda verdiğimiz sigara örneğine parelel olarak algı-

lanmalı.

Marks'ın saptamasını uyarı olarak alan burjuvazi, özellikle geç-kapitalist dönemde bu yabancılaşmayı nasıl kırabileceğinin formülü bulmuştur. İlk olarak Japon burjuvazisinin keşfettiği yöntem, çalışanlara firma şovenizmi dikte etmek, yapılan işin önemini abartarak dinsel, ibadetvari bir kutsallıkla özdeştirmektir. Bu, çeşitli terapi yöntemleriyle yapılmaktadır. Çalışanlara bir ordunun neferleri olduğu, üretimin her aşamasında empoze edilmektedir; rakip firmalar düşmandır, ürünleri de kendi ürettikleri (ya da pazarladıkları) ürünlerden çok daha kötüdür. Özellikle pazarlama firmaları, çalışanı katarsize ederek (arındırarak; yani işiyle özdeşleştirip insan olduğu gerçeğini yabancılaştırarak) birer pazarlama askerine ya da robotuna döndürmüştür.

Emeğin yabancılaşması, sömürülen işçi açısından görece yararlıdır. Çünkü hiç değilse işçi, insan olduğu gerçeğine dayanarak sermayeye karşı sınıf bilincini pekiştirebilecek; bu yabancılaşmanın kendinde yarattığı mantıksal çelişkiyi (anlamsızlığı) kırmak için savaşım verebilecek, "üreten biziz, yöneten de biz olacağız!" diyebilecektir. Oysa dış-yabancılaştırılmış işçi, işinden başka birşey düşünmeyecek, gittikçe insan (organik-biyolojik bir birey) olduğu gerçeğinden uzaklaşacaktır. Örneğin başarılı bir pazarlamacı demek, ihtiyacı olmayana dahi malı satan kişi demektir. Başarılı bir reklamcı demek, kitleyi ustaca manipüle eden/kandıran kişi demektir. Başarılı bir avukat demek, düşene en acımasızca son tekmeyi vuran demektir. Örnekler, her meslek için verilebilir. Sözün özü; başarı, yabancılaşmanın yoğunluğuyla ölçülmektedir.

Siyasal Yabancılaşma Neden ve Nasıl Oluşur?

Siyaset (insan yönetme sanatı), objektif anlamda başlıbaşına bir yabancılaşmadır. Fakat siyasal yabancılaşma, subjektif anlamda bir yabancılaşmadır. Kooperatif açısından, bu yabancılaşmaya da vurgu yapmak yararlı olacaktır.

Bireylerin siyasallaşmış değerleri ile siyasal sistemin öne sürdüğü değer ve kurumlar çelişki yarattığı zaman, bireyde anlamsızlık duygusu oluşur ve kurum ya da sistemden uzaklaşma ve soyutlanma başlar. Kişi, bu durumun yarattığı bunalımı, boşluğu dolduracak bir alternatif aramayla atlatmaya çalışır. Çünkü; anlamsızlığın kişide yarattığı kurum ya da sistemle ilgili güvensizlik, kopmanın yarattığı boşlukla, önemli bir tedirginliğe dönüşür. Kişi, bu noktada anlamsızlığı aşacağı ve açıklayacağı alternatif (çoğu zaman da muhalif) bir kurumlaşmaya yönelir. Örneğin; milletvekillerinin onca rahat şartlara rağmen yan gelip yatmasını anlamsız bulur, muhalif bir kurumlaşma faaliyetinin de bu durumun "zaten asıl yöneten onlar değil..." şeklinde anlamlandırılmasından tatmin olur ve yabancılaşmasını bu noktada aşmış olur.

Aslında yabancılaşma bitmemiştir; kişi subjektif yabancılaşma tepkileri vermeyi artık bireysel olarak değil, kurum aracılığıyla yürütmektedir. Doktrinde bu olguya "katılma tepkisi"denmektedir.[5] Katılma tepkisi, legal ya da illegal olabilmektedir. İkinci tepki türü ise "geri çekilme/soyutlanma" olarak adlandırılmaktadır.[6] Bu ikincisi, siyasal yabancılaşmanın had safhası olup, pasifizm ve apolitiklik olarak görünür. Oysa katılma tepkisine dönüşen siyasal yabancılaşqma, tam ters bir sonuç vererek siyasal katılım ve siyasal sosyalleşmeye dönüşebilmektedir. Bu tür yabancılaşma; bunalımın arttığı dönemlerde karşı-kültüre katılma ve ciddi bir politize olma sürecine dönüşebilmektedir. Yani toplumsallıkla çelişmemek, tersine alternatif bir toplumsallaşma,-legal ya da illegal-bir kurumlaşma olarak toplumsal değişimin dinamiği olabilmektedir.

Kurumlaşmanın Subjektif ve Objektif Yabancılaşmaya Etkisi:

Aslında kurumlaşma; her zaman için, en azından potansiyel olarak yabancılaşmayı barındırmaktadır. Kurumlaşma, birey yönünden anlamlandırma, toplumsal güvenilirlik sağlama (ve yeniden toplumsallaşma) ve güçlenerek siyasal özgürleşme ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkar. Birey, siyasal özgürlüğünü kazanarak toplumsal güvenilirlik ve "anlam" sağlayacaktır. Onun için de güçlü olması gerekmektedir. Kurumlaşma ona bu gücü sağlar; en azından sağlayabilir.

Çelişki bu aşamadan sonra başlar. Çünkü kurumlaşma da; toplumsal bir olgu olarak, normatif yanıyla, bireyin içsel olarak barındırdığı bir çok davranış tarzından vazgeçmesini zorlar/gerektirir. Kurumlaşmanın organik yanı ise, bireyi, bağımsız bir varlık olarak değil de, kurumun (örgütün) bir üyesi olarak tanımlar. Dolayısıyla, normatif (kuralsal) ve organik (örgütsel) yan, kişiye belli sorumluluklar yüklerken yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Kişinin bunu aşması, onun bilinçliliğiyle doğru orantılıdır. Bilinçli kişi, yabancılaşmalarını kendi lehinde terbiye edebilen kişidir; bu yüzden onda yabancılaşma olgusu geçici ve devindirici olması anlamında olumlu bir olgudur. Yabancılaşması karşısında, savunma mekanizması olarak geliştirdiği yabancılaştırma faaliyeti, silkinmesini ve devinmesini sağlar.

Bu bilinçte olmayan kişi ise, sistemle olan yabancılaşmasını aşma amacıyla girdiği kurumlaşma sürecinde, "özgürleşmek için özgürlüğünden ödün verdiğini; bağımsız bireyi gerçekleştirmek için bağımlılaştığını" görür ve bunu aşamaz. Karşılaştığı bu ikinci mantıksal çelişki/anlamsızlık onun kurum-içi yabancılaşmasıdır. Ayrıca kurumsal faaliyetler, kurumun rutin görevlerinin sıklığı, ritüelleşme/ törenselleşme kişideki anlamsızlık duygusunu çoğaltabilecektir.

Çiğdem Kağıtçıbaşı, kurumlaşma ile yabancılaşma arasında farklı bir ilinti kuruyor.[7] Özellikle Sovyet Deneyi'nden örnekler vererek, toplumda ani ve kurumsal değişmelerin siyasal yabancılaşmayı doğurduğunu ileri sürüyor. Ona göre bu yabancılaşma, özellikle toplumun yerleşik ve kendi içinde tutarlı kişilerde görülmektedir. Bu kişiler, yeni kurumsal rol ve beklentilere yanıt vermekte zorlanırlar. Yabancılaşma; kişi açısından, kurumlarla uyumsuzluk olarak belirirken, kurumlarda işleyiş bozukluğu ve verimsizliğe neden olurlar.

Sözkonusu kurumlar, bunun karşısında, verimi

arttırma amacıyla otoriter yaklaşımları arttırırlar ve böylece yeni kurumlara dayatma yoluyla uyum [1] sağlanarak yabancılaşma kırılmaya çalışılır. Biçimsel uyum, belki sağlanır ama yabancılaşma daha da artar, bu son durum, kurumun da topluma yabancılaşması sonucunu doğurur. Üstelik sosyalizmi amaç edinmiş kurumlaşmalarda bu yabancılaşma, kurumun varlık nedeniyle de çelişir.

Kurumlaşmalarda yabancılaşma, en çok liderlerde görülür. Liderler kendi üstlerinde bir otorite bulamayınca, git gide kurum normlarına uyma gereği görmez. Böylece, kurumu birlikte oluşturduğu diğer üyeleriyle olan "amaçdaşlığı" da törpülenmiş olur. Bu, özellikle, liderliği sallantıda olmayan kişilerde daha çok görülür. İktidar-toplum yabancılaşması, bu olgunun siyasal sistemdeki görünümüdür.

Kurumlaşmanın Yabancılaşma Dolayımıyla Siyasi Ahlaka Etkisi:

Siyasi Ahlak alanında üç temel önerme vardır:

1-) Amaç kutsal ise, her türlü araç mübahtır.

2-) Araç, amacı aşamaz; amaçla çelişemez.

3-) Araçlar amaca feda edilebilir; ama amaç araca feda edilemez.

Dikkat edilirse temel sorunsal, amaç-araç ilişkisindedir. Tartışmalar, özellikle ilk iki önerme üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlk önerme, daha çok "Makyavelizm" diye anılsa da, doktrindeki adı "arivizm"dir [8]. "Amaç iktidardır. Her insanda iktidar tutkusu vardır. İktidar gibi kutsal bir amaca ulaşmak için kullanılan araçların mübahlığı/günahlığı tartışılmamalıdır bile..." fikri, belki ilk kez Machiavelli'ce bu kadar sistematik bir biçimde formüle edilmiş olabilir. Ama, bu düşünürden çok önceleri dahi iktidar mücadelesi veren veya iktidar olan kişilerin, bunu pratikte zaten gerçekleştirdiklerini ve "başarılı" olduklarını görüyoruz.

Yabancılaşmanın siyasi ahlak ile ilişkisi bu noktada kurulabilir: Amaç-araç ilişkisinde araç, amaçtan uzaklaşıp, hatta onu aşıp amaçla çelişik bir konuma girdiğinde objektif anlamda bir yabancılaşma sözkonusu demektir. Amaç-araç ilişkisinin (ve çelişkisinin) yaşandığı düzlemler, teorinin pratikle buluşma alanları olan kurumlardır (geniş anlamıyla kurumsal düzlemlerdir.). Bu açıdan, siyasi ahlaktaki bozuşmanin saptanması için (geniş anlamıyla) kurum pratiği içinde bir değerlendirme yapmaya ihtiyaç vardır. Kurumlarını yaratmamış siyaset, felsefe teorik (kuram/laf) düzeyinde kalır. Kurumlaşma başladığında ise siyaset, siyasi ahlakı da bünyesinden doğurarak yaşamda somutlaşır. Siyasi ahlak amaç-araç ilişkisinin aldığı konumlar düzeyinde şekillenir. Amaç-araç çelişkisi (objektif) yabancılaşmayı yarattığına göre; yabancılaşma olgusunu siyasi ahlakın bozulma noktası olarak adlandırabiliriz. Siyasi ahlakın bozulması demek, yabancılaşma başlamıştır demektir; ya da, bir siyasi süreçte yabancılaşma başlamışsa, siyasi ahlak da bozulmaya başlamış demektir.

Siyasi mücadele bir savaştan farksızdır. Başka, bir yönden ise, savaşlar da siyasi mücadelenin bir parçasıdır. Durum böyle olunca, "savaşta hile mübahtır" anlayışı siyasi ahlakın bir ögesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Siyasi mücadelede meşruluk zemini yaratmak çok önemlidir. Bunun "bilimini" yapan Machiavelli, belki de, iktidarı en yüce amaç olarak görenlere kuramsal zemin hazırladığı için o kişilerce (hâlâ) değerli olabilmektedir. Fakat kurumsal zeminde, siyaseti de ahlak perspektifinden ele almanın zorunluluğunu savunanlar vardır. (A.Şenel'in 'emek etiği' kavramı bir örnek olabilir). Bu kesim, arivizmi de eleştirerek, "ahlaksal yönden olumlanan amaçlara, ancak yine ahlaksal yönden olumlanabilecek araçlarla ulaşılabilir; aksi takdirde amaç da kirlenmiş olur" görüşüyle karşı çıkmışlardır. J.M.Domenach "Propaganda" adlı kitabında Leninist propaganda yöntemlerini ve başarısını över. Bunun yanında Nazi propagandasıyla yaptığı karşılaştırmada Hitler'in daha başarılı olduğunu, fakat bunun nedeninin propagandaya kandırmaca da katarak onu soysuzlaştırmış olması ve ahlaksallıktan uzaklaşması olduğunu vurgular [9]

Makyavelist/Arivist yöntemleri kullanmamak, amaca kısa sürede ulaşılamama sorununu doğurmaktadır. Fakat, özünde ve amacında insan ve insanlaşma olan bir siyasi hareketin amacıyla çelişmemesi, yani yabançılaşmaması için başka bir yol yoktur. Aksi takdirde "siyaset" teriminin etimolojik özü(siyaset:seyislik, at eğitimi) ile bütünleşilmiş olunur. Amaç olarak algılanan bir iktidarın mücadelesini veren kişi, doğal olarak her türlü aracı mübah görüp kullanacak; iktidarın, nihayetinde insan(lık) için olduğu gerçeğinden uzaklaşacak; insan'a yabancılaşacak; iktidar olduğunda ise, kitlelere yabancılaşacaktır.

Kurumlaşmaya bu açıdan bakıldığında, iktidarın kurumlar aracılığıyla ya da kurumsallaştıkça kitlelere yabancılaştığı bir gerçektir: Ortaçağ'da din ve papalık kurumu, bu yabancılaşmanın başüreticisi olmuştur. Kurumlaşmanın had safhaya vardığı günümüzde ise kurumlar, insanların ötesinde önemsenmeye başlanmıştır. Kurumlaşma bürokratikleşmeyi, bürokrasi de yabancılaşmayı doğurmaktadır.

Bu tür bir yabancılaşma ahlak bozukluğunu da arttırmıştır. Görev suistimalleri, rüşvet, iş aksatma; kurum içi iktidar savaşları, kulis yapmalar; insani ilişkilerin zedelendiği soğuk, asıksuratlı, sevgisiz toplantılar; iğnelemelere dönüşen polemikler, kurumdaşların (yolarkadaşı, yoldaş...da diyebilirsiniz) özel sorunlarına karşı çözüm üretmeme ilgisizliği... bütün bunlar, kurumiçi yabancılaşmanın göstergeleridir.

Ayrıca amacın, kullanılan araçlar yüzünden soysuzlaşıp varlık nedenini ve anlamını yitirmesi, araçların amaç haline dönüşmesi, kurumların hedefe gidişinde sapmalar ve sekteler olarak kolaylıkla saptanabilir. Kişiler yönünden; amaca yabancılaşıldıkça içinde bulundukları murumların işlerliğini bozup misyonerlikten çıkarak yasak savan memurlara, hatta başka bir yönüyle de "gözlerimi kaparım, kazifemi yaparım" unsurlarına dönüşülebilmektedir.

Sonuç: Elias Canetti'nin "Profesörü" Devrim Yapamaz!

Elias Cannetti'nin **Körleşme** adlı yapıtının kahramanı bir profesördür. [10] Başlangıçta insanlığı çok seven, bunun için sürekli okuyan, okudukça insan-

lardan uzaklaşan, kendine kitaplardan oluşan şizofrenik bir dünya kuran ve yapayalnız kalan bir profesör... Yazarın, profesör kişiliğinde betimlediği ve körleşme dediği olgu, yukarda açıklamaya çalıştığımız yabancılaşma olgusunun ta kendisidir. Dramatik bir şekilde kurgulanmış kitapta profesör, sonunda insanlardan nefret eder hale gelir.

Bu abartılı öykü ve yabancılaşmanın olası sonuçları, kooperatif sürecini başlatarak kurumsallaşanlara bir uyarı niteliğindedir. Kurumlaşma toplumsal bir varlık olan insan için gereklidir ve sistemler için kurumlaşma, toplumla organik (ama her halukarda insani olması gereken) bağ kurabilmenin tek aracıdır; yani yine son kertede bir araçtır. Bu "araç" amaca ulaşmada elverişli olabildiği ölçüde değer taşır ve bu elverişliliği korumak, yabancılaşma olgusunun bilincinde olan insanlar için geçerlidir.

Bu açıdan bu yazı, epik yöntemin hayata uyarlanması olan içyabancılaştırmayı, çoşkulanmak için geçici olarak gerekli olan katharsis'in (arınmanın) şizofreniye dönüşmemesi için kullanılacak bir savunma mekanizması olarak olumlamaktadır.

Panoramik bakmayı (kuşbakışı) veya içinde olduğumuz bir kurum ya da süreci masaya yatırmayı öğrenmek; dürüstlüğün, özeleştirel bakışın ve amaçtan uzaklaşmamanın olmazsa olmazıdır. [11]

Dipnotlar ve Kaynaklar:

I. -Psikolojik Terimler Sözlüğü, Adnan ERKUŞ, Doruk
-Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Hayri BOLAY, Akçağ Y.
-Marksist Düşünce Sözlüğü, İletişim Y.

2. M.D.S. Yabancılaşma maddesi,
Karl MARKS, 1844 El Yazmaları, Sol Y.

3. Yukarda sayılan sözlüklere Afşar Timuçin'in Felsefe Sözlüğü ve Materyalist Felsefe Sözlüğü de eklenebilir.

4. A.Timuçin'in yukarda a.g.e. Bununla birlikte A.Timuçin'deki yabancılaşma kavramının Marks'tan daha çok Hegel etkisiyle oluştuğu kanısındayım. "Sorunu irdelemeye Hegel'le aynı çıkış noktasından başlamak doğru olur. Bilinç herhangi bir şeyi kendinin kılabilmek için kendi dışına çıkar. Dağılmış olan bilinç bütünlüğünü yitirmiş ve kendine yabancılaşmıştır..."şeklinde sözleri Hegel'le başlamaktan çok, nerdeyse Hegel'i tekrarlamaktır. Çünkü, yabancılaşan bilinç değil, insandır; yabancılaşma bir bilinç faaliyeti olsa da, bilinç ancak Hegel idealizmiyle kendi başına yabancılaşan bir olgu olarak adlandırılabilir. İnsansız doğada yabancılaşma yoktur. Yabancılaşma, bilinçli bir varlığa dönüşen insanın serüvenidir; bilincin değil.

Nitekim insanlar bilinçsizleştirilerek (bir bakıma evrim öncesine döndürülerek) yabancılaştırılmaktadır. Bu anlamda yabancılaşmayı bir bilinç(sizlik) faaliyeti olarak insan yaşamında oluşan ara duraklar olarak tanımlamak, daha sağlıklı olacaktır.

5.Doğu ERGİL, Siyasal Yabancılaşma Kısmı, T.Alkan-D.Ergil, Siyaset Psikolojisi, Turhan Kitabevi.

6. A.g.e.

7. Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş.

8. Bülent DAVER, Siyaset Bilimine Giriş.

9. J.Maria Domenach, Politika ve Propaganda. Varlık Y

10. KÖRLEŞME, Elias Cannetti, Payel Y.

11. İnsancıl Dergisinin Mart 94 sayısında "Sanatın İşlevsel Kullanımında Yöntem Sorunları"adlı yazımda, epik anlayışın hayatın her alanında uygulamanın sosyalistler için elzem olduğunu vurgulamıştım. Bu çerçevede yabancılaştırma deneylerinin ve mizahın önemini vurgulamak isterim.

Bir Tas Sıcak Süt Gibi

Sokakta kalmışsın küçüğüm
Şimdi sen üşümüşsündür de
Bir tas süt içmek istersin
İçini ısıtacak
Sana anneni anımsatacak
Bir tas sıcak süt gibidir özlemin.

Şimdi sen acıkmışsındır da küçüğüm
Kaç gündür yemek yiyemedin kimbilir
Şu çağla mevsiminde
Sularını akıtarak elma dişleyemedin
Bir tas sıcak süt gibi düşlersin
Çağla kokusunda ekmeği ve elmayı
Bir tas sıcak süt gibidir dişlerin.

Şimdi senin yurdun da yoktur küçüğüm
Kovulmuşsundur kendi yurdundan
Şu yeşil yapraklı ömrün
Tutsak edilmiş kalleş zamanlara
Otobüsler, trenler, makinalar
TV'ler, radyolar gazeteler ellerinde.
Bir tas sıcak süt gibidir özgürlüğün
Ve kan altında kalmış kentin
Bir işçi evinde
Sabah uykularında
Sabah kahvaltılarında
Çocuk soluklarına
Çocuk düşlerine
Çocuk özlemlerine karışan buğusu.

Hüseyin YILDIZ

Sinemanın Yüzüncü Yılında Sirk Sineması

Sedat YILMAZ

Tam yüz yıl önce, 28 Aralık 1895 tarihinde, Paris'de Grand Cafe'de Auguste ve Louis Lumiere kardeşler ilk kez halka açık bir film gösterimi gerçekleştirdi. Lumiere kardeşlerin sinematograf adını verdikleri buluş, hem görüntüleri kaydediyor hem de görüntüleri perdede gösterebiliyordu. Lumiere kardeşlerden önce, hareketli fotoğrafları gösterebilen makineler geliştirilmişti. Ancak Lumuiere kardeşlerin sinematografı, bir olayı, bir zaman dilimini kaydetmesi ile önemli bir ilerleme sağladı.

Her biri 15-20 metre uzunluğunda 1-2 dakikalık 10 filmin bu ilk gösterimi 20 dakika sürmüştü. Filmler, gerçek hayattan çekilen belgesel nitelikte kısa filmlerdi. Lumiere kardeşlerin ilk filmlerinin adları şunlar: **Bir Trenin La Ciotat Garına Giriş, Fabrika Çıkışı, Bebeğin Kahvaltısı, Bahçıvanın Islanması, Kongrecilerin Ayrılışı**. Bu filmlerden özellikle "**Bir Trenin La Ciotat Garına Girişi**" seyirci üzerindeki etkisinden dolayı çok ünlüdür. Ercüment Ekrem Talu anılarında, bu filmin "1896-1897 sıralarında" katıldığı gösterimindeki izlenimlerini anlatıyor: "Avrupa'nın bir yerinde bir istasyon, bacasından fosur fosur kara dumanlar savuran bir lokomotif, peşinde takılı vagonlar duruyor. Rıhtım üzerinde telaşlı telaşlı insanlar gidip geliyor. Ama ne gidip geliş! Hepsini sar'a nöbetine tutulmuş sanırsınız. Hareketler o kadar hızlı, ölçüsüz ve acayip ki..

Tren kalktı, bittabi sessiz sedasız. Aman yarabbi! Üstümüze doğru geliyor. Zindan gibi salonun içinde kımıldamalar oldu. Trenin perdeden fırlayıp seyircileri çiğnemesinden korkanlar ihtiyaten yerlerini terkettiler galiba. Hani ya ben de korkmadım değil; lakin merak galip gelip beni iskemleye mıhladı. Bereket versin ki tren çabuk geçti... gitti." (akt. Giovanni Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi**)

E.K. Talu'nun "sar'a nöbetine tutulmuş" insanların hareketine benzettiği hızlı hareketlerin nedeni, o zamanın sinema teknolojisinden kaynaklanır. Bugün, kamera ve göstericilerde normal hız, bir saniyede 24 karedir. Görüntü, gerçek hayattakinden farksızdır. Oysa, sessiz sinema dönemi boyunca, saniyede 16 kare geçerdi. Bu da, hareketlerin çok hızlı görünmesine neden oluyordu.

Günümüzün Hollywood sinemasını nasıl gördüğümüzü, İnsancıl dergisinin Nisan 95 sayısınıa **Sirk Sineması** adıyla formülleştirmiştik. **Sirk Sineması** adıyla, kısaca, Hoolywood'ta sinemanın sanat eseri olmaktan çıkıp, para getiren bir özel efekt gösterisi durumuna geldiğini anlatmaya çalışmıştık. İlk zamanlarında sinemanın sanat gibi bir iddiası yoktu. Sinematograf teknik bir buluştu. Bu buluş insanların ilgisini çektiği için, panayırlarda kısacık belgesel filmler gösterilirdi. İnsanlar daha önce hiç görmedikleri, ilgilerini çeken bu sinematograf denilen şeyi, sakallı kadın görmeye gider gibi, giderdi.

İlk konulu film çeken George Milies'tir, yıl 1897. G. Milies sirkte çalışan bir hokkabazdır. Büyük bir olasılıkla sinematografı da bir tür hokkabazlık olarak görüyordu. "Theatre Robert Houdin'nin zengin yöneticisi, yetenekli hokkabaz, tiyatro sahnesi üzerinde yapılabilecek her türlü numarada uzman olan Melies, Lumiere'in ilk filmlerini gördükten hemen sonra, Paris'in yakınlarında Montreuil'deki arazisinde büyük bir film çekim platosu yaptırır ve peş peşe çok sayıda filmler çekerek, bu yeni anlatım aracında gerçekleştirilebilecek olası bütün trükleri dener. Üst üste bindirmeler, fotoğraflarla düzenlemeler, maketler, akvaryum içinde çekimler yaparak sinemaya kendi özgünlüğünü kazandıracak katkılarda bulunur."(Giorgio Vincenti, **Sinemanın Yüz Yılı**)

Melies aynı zamanda ilk bilim kurgu filmini çekmiştir. 1902 yılında çektiği "Aya Yolculuk" filmi, bu türün ilk örneği sayılır.

Daha sonra, sinema, seyirci için büyüsünü kaybetmeye başladı. Her gün sakallı kadın görmenin cazip bir tarafı olamazdı. Sinema, bu engeli aşmak için, Melies'ın açtığı yolda ilerledi. Belgesel filmcilik, bugün de olduğu gibi, o zamanlar dar bir alana sıkışmak zorunda kaldı. Yapım şirketleri kuruldu. Para kazanmak derdinde olan bu şirketler, ünlü romanları, oyunları filme çekerek seyirci toplamaya çalışıyordu. Sinema, bu dönemde kendi dilini geliştirememiş, romanın canlandırılması ya da oyunun kamera önünde oynanmasından başka bir şey değildi. Sinemanın kendine özgü dilinin yaratılması Griffith ile başladı. Başta Eisentein olmak üzere, Sovyet ekolünün sinema diline, özellikle kurguda, önemli katkıları oldu.

Sinema kendi sanat dilini oluşturduktan yaklaşık yüz yıl sonra, geriye dönerek ilk ortaya çıktığı günkü özelliklerinden yararlanmaya başladı günümüzde. Teknolojinin gösteri niteliği kullanılarak, sinemanın sanat yanı geriye itilip, "büyüsel" yanı öne çıkarıldı. İnsanlar yüz yıl sonra sakallı kadın görmek için terar sinemaya gider oldu. Şunu da kabul etmemiz gerekir ki, şimdiki sakallı kadın, özünde aynı olmakla birlikte, yüz yıl önceki sakallı kadınla bire bir aynı değildir. Yüz yıl önce, insanlar ilk kez başka bir zamanda ve başka bir mekanda çekilmiş bir anı perdede görüyorlardı. Görüntünün ne olduğunun bir önemi yoktu, önemli olan perdede bir görüntü olmasıydı. İlk olan buydu. Bugünse, perdede bir görüntü olması olağanlaştığından, artık görüntünün ne olduğu, neyi anlattığı

önemlidir. Yüz yıl önce ortada sadece sakallı kadın vardı. İnsanlar, orda öylece duran sakallı kadını görmeye gidiyordu. Bugün, sakallı kadın bir öykünün içinde bir kahramanı canlandırıyor. Olmadık numaralar yapıyor. Bin parçaya bölündükten sonra, tekrar eski haline dönüyor.

Sirk Sineması'nda sinema dilinin bir ilerlemesini bulmak mümkün değildir. **Sirk Sineması** doğası gereği kalıcı olamaz. **Sirk Sineması** teknolojiye dayanır. Teknoloji ise sürekli ilerlerken, kendinden önceki teknolojiyi eskitir, onun geçerliliğini yok eder. Özel efektlerin inandırıcılığı, sonuçta teknolojiye bağlıdır. 1980'lerde çekilen Süperman filmleriyle bugün kimse ilgilenmiyor. Kullanılan özel efekteler, bugünkü özel efektlerle karşışlaştırılınca çok ilkel kalıyor. Bugünün özel efektli "süper yapım"larında kullanılan teknoloji yarın eskiyince, film de eskiyecek. Zaten bir değeri olmayan bu filmler, Hollywood seyircisinin de gözünden düşücek.

Sirk Sineması'ndaki son gelişmeler, hızlanarak insansızlaşmaya doğru gidiyor. Sinema dergisinin Temmuz- Ağustos 95 sayısında, bu konudaki bir yazıdan aktarıyoruz. **Sirk Sineması**'ndaki gelişmeler, oyuncuları işlerinden edecek duruma gelmeleri çok uzak sayılmaz artık. Bir efekt uzmanı, size istediğiniz gibi bir film karakteri yaratabiliyor. Böylece yapımcılar çok şımarttıkları starların kaprislerinden ve yüksek ücretlerinden kurtulabilir! Bu durum, ilk örnekleri verildiği halde, henüz yaygınlaşmadı. Teknoloji öylesine hızlı gelişiyor ki, gösterilmesinden fazla zaman geçmediği halde Jurassic Park filmindeki efekteler eskimeye başladı. Bilgisayarla yaratılmış Marlon Brando'nun gençlik halini, bir düğmeye basarak 50 yıl birden yaşlandırabiliyorsunuz. Daha sonra, iki Brando arasında istediğiniz yönde bir sohbet yaptırabiliyorsuuz. Bunun için ne makyajcıya gerek var, ne de Brando'nun kendisine. Teknoloji öyle bir yerde ki, Brando'nun dijital burnunda, Jurassic Park dinazorlarının herhangi birinde olduğundan daha fazla veri var.

Hollywood'taki bir stüdyo, şu anda var olan en güzel bedensel özellikleri birleştirerek, kusursuz kadın ve erkek yıldızları yaratmak istiyor. Uzun metrajlı, baştan sona dijital görüntülerden oluşan "Toy Story" adlı film Amerika'da gösterime girdi bile.

Bir başka gelişme ise interactive(etkileşimli) filmlerin yapılmaya başlanması. İnteractive filmlerde, sinema salonundaki seyirci koltuğudaki düğmelerle filmi istediği yönde geliştirebiliyor. İlk interactive film olan 25 dakikalık "Mr. Payback" te seyirci kimin cezalandırılacağını, kimin kurtarılacığını belirliyor. Artık ortada sinema değil, bir atari oyunu var.

Hollywood'un bütün yapımları dijital efekt kullanmıyor. Ancak, başı çeken, Hollywood'un motoru olan filmler, dijital efektlerle donatılmış olanlardır. Hollywood'un yönü bu filmler yönünde. Böyle bir durumda doğal olarak dijital efekt uzmalarının Hollywood'taki ağırlıkları da artıyor. Bir uzmanın söylediklerinden aktarıyoruz: "Üç yıl önce, sinemacıların genel tavrı 'Siz bir filmin nasıl yapılacağı hakkında bir şey bilmediğinizden, biz size ne istediğimizi söyleyeceğiz' biçimindeydi. Şimdi, 'Sizce nasıl yaparsak daha iyi olur?'diye soruyorlar." Geleceğin auteur'leri, yaratıcı yönetmenleri, herhalde dijital efekt uzmanları olur. Filmin nasıl olacağını bir teknik uzman belirliyor. Ortada sanat olmayınca, sanatçıya da gerek kalmıyor.

Ancak şunları da söylememiz gerekir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin karşısında olduğumuz düşünülemez bile. Teknolojik gelişmeler, seyircinin geri yanlarına seslenerek, onu, olduğundan da geri noktaya götürüyor.

Sinemadaki gelişmeler böyle olursa, film eleştirmenliği ne duruma gelir? Sirk çığırtkanlığı! Sinema dergisinin Eylül 95 sayısında, "Batman Daima" filminin eleştirisi şöyle başlıyor. Aynen aktarıyoruz: "Baylar, bayanlar... Hollywood'un en büyük panayırına hoş geldiniz. Burada başka yerlerde asla göremediğiniz kahramanlar, birbirinden şeytan kötü adamlar, milyonluk oyuncaklar göreceksiniz. İşte güzel kızlarımız, yürekleri hoplatacaklar. Dev bir panayır bu, bir milyonluk bir tekno panayır... Biletlerinizi verin, içeri girin, çocuklarınıza ve aklınıza sahip çıkın, kaybolmasınlar!"

Eleştirmen Joel Siegel Batman Daima için "Eksik olan tek şey hikaye" diyor, ama bu eksikliği de fazla önemsemiyor ve "ama o kadar hareket var ki, onun da yokluğunu fark etmiyorsunuz" deyiveriyor. Bu filmi seyretmeyi Siegel, "Tilt makinesi başında iki saat geçirmeye" benzetiyor. Böylece sinema seyircisi de, atari oyuncusuna indirgenmiş oluyor.

Plastik Kova

Çok seviyorum
Şiirin endüstiriyel havasını
Fabrikadan yeni çıktılar, oku
Kesecektir içindeki plastiğin
keskin kokusunu!

Al! Son moda bu kasket
Pis dumanını gizliyor şehrin,
Bu cüzdan da senin
Doldur biraz
İçindeki dipsiz kovayı...

Dün gece
Yine uyuyamadım,
Söz vermişlerdi:
Yeni sığınaklar yapacaklardı
Daha derinde
Daha güvenli.

Biliyorsun
Yarın siperde olacağım,
İhmal etme sen yine
Cesetlere bakmayı,
İstemem
Tarih üzerimizden geçerken
orada çürüp kalmayı

Süen ÇANKAYA

Aşk... Yeni İnsanın Dili (I)

Berrin TAŞ

Dün Yay-Sat'tan aldığım çeki tahsil etmek için bankaya gittim. Memur çeki aldı... parayı vezneden alırken kullanacağım kuponu elime tutuşturdu... provizyon için telefon açacağını söyleyip benden kimliğimin fotokopisini dışarda çektirmemi istedi. Çoğunlukla fotokopiyi bankada çekiyorlar... ama gittiğim bankadaki memur miskin miskin oturuyordu... uğraşmak istemiyordu. Ona bankaların böyle işler için müşteriyi sokağa yollamadıklarını söyledim ama bir yararı olmadı. İçimden neyse dedim... çok işim var şimdi canım sıkılmasın. Uslu uslu gittim fotokopi çektirdim... döndüğümde memur bana gidip Beyazıt'taki şubeden tahsil edin... burda çok beklersiniz dedi. Neden bekletiyorsunuz... banka bomboş... şu anda hiç işiniz yok... ben sizin bankanızdaki gibi bir uygulama hiç görmedim... elime kuponu verlyorsun... fotokopi çektiriyor... bekletiyorsun sonra da git öteki şubeden hallet diyorsun... bu nasıl bir anlayış dedim. Memurlardan biri provizyon alamadık gibi uydurma bir bahaneyle yanıt verirken öteki bizim bankayı başka bankalarla kıyaslamayın dedi. Tartışmak istemedim... Cuma günleri ödeme yapılıyor... birileri beni dergide beklemeye başlamıştır bile... çekin tahsilatını hallettikten sonra bir başka bankaya matbaaya yapılan ödeme için para yatıracağım. Öfkemi dizginleyerek Beyazıt'a doğru yürümek için yola çıktım.

Bütün bunları size neden anlattım... sistemin yangeldimcisini yaşam içindeki davranışlarıyla verebilmek istedim. Bu konuşma biçimi... bu davranış dili sistemin yangeldimcisinin dilidir. Bu yanlış işler yapsa bile yanlışının doğru olduğunu iddia eden eylemsizin kendini koruma denemesidir. Sorumluluk taşımayı beceremeyen... sistemin çarkında edilgenleşmiş eylemsizin yaşamı güzelleştirmekte hiç bir işlevi olamaz... tam tersi güzellikleri miskinliğiyle bozar... bu dille yaşayan miskin aşk yaratamaz. Sistemin diliyle öteki bankalarla kıyaslanmayan bankanın memuru farklılığı eylemsizlikte... çözümsüzlükte arar. Bir sorunu çözümleyebilmek için formül arayacağı yerde çözümsüzlüğü farklılık sanarak yüceltir.

Dilin yaşamı nasıl yönlendirdiğini kavrayabilmek için gazetelere bakmak yeter. Gazetelere şöyle bir bakarsanız aşkın cinsellikle sınırlandığını görürsünüz... sık sık şu tümceleri okuyabilirsiniz... "aşk yaparken yakalandılar". Bu içgüdüsel bir davranışın aşk adı altında aşağılanmasıdır... gerçekte aşağılamak istedikleri yasalara uymayan bir biçimde sevişen kadın ve erkektir.

Aşk gibi yüce bir kavramı içeriğinden boşaltarak çirkinleştiren sistem insanı küçültmeyi marifet sayar. Birbiriyle ilgisiz çeşitli davranışlar aşk adı altında yüceltilir... yada aşağılanır. Sözgelimi sevdiği kadını sık boğaz edercesine sahiplenen bir erkeğin o kadını çok sevdiği düşünülür... ya da sevdiği erkeğin her hareketini kendi istediği biçimde yönlendirmek isteyen kadının adamı çok sevdiği varsayılır ve karşındakini senin istediğin biçime sokmak başarının karşılığıdır. Aşk'a böylesine vasat bir anlayışla yaklaşan zihniyet çürümüş ilişkileri aşk adı altında aşağılar... gerçekte kendi değerinin ayırdında olmayan insan aşağılanmaktadır. Aşağılanan eylemsiz kavramlaştıramasa da sevimsiz bir şeyler yaptığının ayrımındadır... bu nedenle aşktan kaçar. Geçenlerde bir arkadaşım aşık olduğu kişiden kaçtığını... aşkı yaşamaktan deliler gibi korktuğunu söyledi. Aşık olduğu kişiden kaçıp uysal bir köylü kadınıyla evlenmiş... o aşkının sorumluluğunu taşımak istemiyordu. Aşk cesarettir... tehlikelidir çünkü yaşamın baştan sona sarsılabilir... buna hazır olmayan aşktan kaçar. Sistemin aşk anlayışı temelsizdir... kişiler iki kişilik dünyalarında hiç bitmeyecek bir güzelliğin düşünü kurarlar. O düş içinde öteki insanları da barındırmıyorsa bir gün mutlaka biter... o düş kendi başına yaratılamaz. Eğer mücadele süreçlerinde sınanmazsa sistemin yozlaştırdığı toplumun yaşama biçimlerinden etkilenmeyen bir ilişki yaratılamaz... o halde aşk değiştirmektir. Aşık olduğunu söyleyen kişi öteki insanlara sevdiğine davrandığından farklı davranıyorsa o duygular kısırdır... güzellik doğuramaz... ve bir gün bitmek zorundadır. Sözgelimi sevdiğine dünyadaki tüm güzel şeyleri vermek istiyorsan ve bu güzellikleri başkaları için de istemek aklına gelmiyorsa... orda aşktan sözetmek yalnızca bir aldatmacadır. Aldatmacanın egemen olduğu yerde duygular

gerçeği yansıtmaz... yanılsamalar... kalıplaşmış değerler gerçekliğin yerini alır... sistemin aşkının oyalanmak gibi gereksiz bir işlevi vardır.

Aşk kendini koşulsuz vermektir. Aşkın hesapla... planla... programla ilişkisi yoktur... aşk çıkargözetmez bir ilişki biçimidir. Orda vermek yitirmek değildir... hele küçülmek hiç değil... aşkının karşılığında kaç gram sevileceğinin hesabı yapılmaz. Hesap yapıldığı yerde aşk kirlenir... duygular incinir... orda yarar ilişkisi insanın yerini alır. Sistemin yarattığı metalaşmış kadın cüzdanı şişkin erkek arar evlenmek için... satın almaya alışmış erkek kadını kandırmak için parasını kullanır... orda artık avdan ve avcıdan sözedilebilir. Herşey bir oyundur sanki... hissettiğin biçimde davranmak... kendini olduğun gibi... içtenliğinle ortaya koymak göze almayı gerektirir... davranışlarının sonuçlarına katlanamayacaksan oynamayı temel gerçekliğin yerine koyarsın. Oynamak çoğu kez incinmiş insanlar yaratır. Sistemin değerleriyle yaşamak kendini öteki insandan korumayı... kırılmamak için kendini savunmayı gerektirir. Kişiler ne denli büyük düş kırıklıklarına uğrayabilecekleri korkusuyla kendilerini bütünüyle veremezler... bu durum aşkın bütün yaşamı kaplamasına... yaşamın aşkla yoğrulmasına engel olur.. Aşkın olmazsa olmaz koşulu özgürlüktür... zaman ve mekan aşkın önünde eğilir. Sürekli kendini savunma gereksinmesi duyan kişi aşka özgürlük tanıyamaz... bütün yollar kapanır. Aşk özgürlüğünü yitirmeye başladığı anda toplumsal koşullara teslim olmuştur artık... oysa aşk koşullara teslim olan değil o koşulları dönüştürendir... yeniden yaratandır. Rosa Luxemburg büyük aşkı Leo'ya şunları yazacaktır mektubunda.

"Hiç bir çift böyle bir görev üstlenmemiştir... birbirlerinden birer insan yaratmak"

Aşk koşulları dönüştürürken kendini de yenileyerek vareder. Aşk varoluştur... bir başkasında kendini... kendinde bir başkasını yaratmaktır. Aşk kendini koşulsuz vermektir... ama bir kendin varsa eğer. Kendini vermek muğlak bir kavram. İnsan nasıl oluşur... kendini geliştirme kaygısı gütmeyen... bilimden... felsefeden... sanattan payını almamış sürünün... sürüden ayrı bir kendisi olabilir mi. Kendini hangi değerlerinle sürüden ayrı kıldın diye sorarlar kişiye. Bu nedenle sistemin duyuş..düşünüş ve değerleriyle aşkı yaratmaktan sözedilemez. Bu anlamdan benim ütopyamda aşk günümüz koşullarında... değerlerin paraya endekslendiği... aklına eseni söylemenin doğallık adı altında yüceltildiği bir ortamda oluşamaz. Aşk toprağından çatlayan kabuğun filiz vermesine hiç kimsenin engel olamayacağı bir oluşumdur. Kayalar arasında kendine yol bulan bitkiler gibidir aşk... yaşayacağı ortamı oluşturmakla yükümlüdür. Sistemin değerleriyle aşkı yaratamıyorsak o zaman yaşamı... dünyayı güzelleştirme mücadelesi verirken aşkın yeşereceği mekanı oluşturmak zorundayız. Aşkın ortamı genel kurallarla oluşturulamaz... aşk kendi estetiğini yaratır... etik... estetik değerleriyle varolacağı alanı oluşturur. Aşk etik... estetik değerler alanıyla gerçekliğin yaratımıdır. Estetik... etik değerlerin oluşumu günübirlik ilişkilerin uzağında bir başka yaşantı... çıkargözetmeyen bir yaşantı oluşturmaktan geçer. Toplumsal koşullara teslim olan aşk sönmeye duran ateş gibidir... orda aşk direncini yitirir... ki aşk direnmenin genişlediği... yaşamın... insanın savunulduğu... insanın insanlaştığı yerdir... orda aşk değiştirmektir insana uymayanı... güzelleştirmektir yaşamı ve bu güzelliği genişletebilme kaygusu gütmektir. Aşkta vermek güzelleşmekle eşdeğerdir... verirken karşındakinden ne kadar karşılık alacağının hesabı yapılmaz... hesabın yapıldığı yerden aşk sessizce uzaklaşır. Aşkta kişiler gizlenemez... birbirlerini oldukları gibi görürler... bu gelişmemiş tırıl yanlarında ortaya çıkması demektir... yıkıcıdır aşk bu nedenle. Beğenmediği ne varsa kırar geçirir... ama kırıp dökebilmek içinde kişilerin ölçütleri olmalıdır... sarsılmaz bir direngenlikle değerlerin geçerli kılınması gerekir. Aşkın yaratıcılığı o noktada belirginleşir... kırar... döker... onarır... sarar... sarmalar yeni bir insan yaratır. Savunduğum ütopya ancak mücadele içinde yaratılabilir... kendi üslubunu dayatan aşk savaş açar kendine uymayan ne varsa ona... bu insanın kabuğunu çıtlatarak yücelişidir. Kabuğun çatlamasıyla sarsılan yerkabuğu kendini yeniden oluşturma kaygusu güdecektir. Aşkın değiştiriciliği bir gereksinimden kaynaklanır... sarsılan bilincin yerine yenilenen yeni insanın bilinci oluşacaktır... ancak aşk değişimin güçlüğünün üstesinden gelebilir. Yeni insan ancak yeni bir aşk anlayışıyla oluşabilir. Aşksız dünyayı değiştirmeye çıkmak anlamsızdır. Aşk bireyin varlığını geçerli kıldığı yerde eylemlidir. Sistemin aşkı kim baskın gelirse onun... ötekinin kimliğini bastırmasıyla belirginleşir... çoğunlukla toplumumuzda aşk adına kişiler birbirlerinin özel alanlarına girerler... ve karşılarındaki insanların üstünde baskı kurarak kendilerini geçerli kılmaya çalışırlar. Bu yanlış bir dildir... aşkı durağan bir gerçekliğe hapsetmektir... daraltılmış yaşantıların aşkı da kısır kalır... meyve vermez. Aşkta güven esastır... yaşamın çeşitli dönemeçlerinde sınanan kişiler aşklarında kendilerini görürler. Kendi başarını... başarısızlığını... tırıl yanlarını... gelişmiş yanlarını aşkında izlersin. Aşk engelleri ortadan kaldırır... güvenin geliştiği yerde başarı kaçınılmazdır. Bütün savunmaların kırıldığı yerde koşulsuz bir kendini verme vardır. Aşkta güven... güvensizlik birbiriyle içiçe yaşar... ama temelde güvensizlikleri ortadan kaldırmak için bir sınavdır bu... kişiler güveni arar.

Aşk'ta kişiler biriciktir... bir başkasında asla bulamayacağımız niteliklerin bir kişide toplanmasıdır aşk... Ona yalnızca **öyle olduğu için** aşıksınızdır... ve onu **öyle oluşu içinde** değiştirmek istersiniz. Onu başka bir şey yapmaya çalışmazsınız... onun kendi olabileceğinin **en iyisini** olmasını istersiniz. Bu durumuyla aşk onu kendini aşmaya çağırmaktır... onun benim istediğim gibi olmasını kesinlikle istememektir... o hakkı kendinde görmemektir. Bu anlamda aşk bir aşkınlık durumudur... sürekli bir kendini yenileyiştir.

Günümüzde aşk yeni insanın dili olmak zorundadır.

Afşar Timuçin'e Afşar Timuçinle Merhaba

Mehmet BAŞARAN

Yazın öğretmeni olarak işe başladım ben Aksu Köy Enstitüsünde. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünde Sabahattin Eyüboğlu "Metinlerle Batı Yazını" okutmuştu bize. Yooo "okutmuştu" diyerek yanlış söyledim. Başka bir eğitimciydi o. Okutmaktan çok, birlikte çalışmayı; karşısındakilerin yaratıcılıklarını devindirmeyi, onları düşünmeye yöneltmeyi amaçlayan biri. Bir yol gösterici, tıkanılan yerde yardımcı olan biri. Coşkulu bir imeceye dönüştürürdü dersi. Önceden dağıtılan metinler üzerinde düşünür, özgürce tartışırdık.

Türkiye'de "Yazın eğitimi"ni gerçek çizgisine oturtmak, ezbercilikten, yaşamöyküleri bellemekten, günümüzden kopuk yazın ürünlerinin düşünmeyi engelleyen, beğeniyi geliştirmeyen, okumaktan soğutan tutumundan kurtarmak istiyordu. Değişmeliydi geçmiş dönemlere özlem yaratıcı tutum. Türkçe Metinler diye ders kitapları hazırlamışlardı Mustafa Nihat Özön, Pertev Naili Boratav ile birlikte. Metin incelemelerine dayanan bir kitaptı bu. Bir tür devrim yaratıyordu yazın eğitiminde. Ben işte o kitabı izlemiştim Aksu Köy Enstitüsünde. Olağanüstüydü verim.

Ne ki, yazın öğretmenliğime doyamadım: Gezici Başöğretmenlik, İlkokul öğretmenliği, Milli Eğitim Müdürlüğünde memurluk... Neden sonra yeniden yazın öğretmenliği...

Bir sarıldık ki işe 50. Yıl Tahran Lisesinde...

Önce yurtta ve dünyada düşün ve sanat olayları, ardından onlara bağlanarak inceleyeceğimiz metinler... Bakanlığın okutulmasını istediği kitaplar mı? Ne ki kitap, bir araç, asıl amaç okumayı sevdirmek, düşünme, beğeni düzeyini geliştirmek... Eyüboğlu'nun yolunu izliyordum derslerde. Çok da güzel, çok da verimli oluyordu. Büyük bir susamışlıkla kitaplara yönelmişti öğrenciler. İstanbul'daydık, pek çok ozan, yazar yanıbaşımızdaydı onları dersliğe getiremesek de, konuşmalarla dersimize katamaz mıydık?

Coşkuyla işe sarıldı öğrenciler. Sıkıdenetimcilerin (sansürcülerin) bizden kaçırmaya çalıştıkları değerleri doğrudan doğruya tanıdık.

"Ölü Ozanlar Derneği"nden çok önce, o havayı soluduk biz.

Elimde on beş yıl önce Afşar Timuçin'le yapılmış bir konuşma var. Bu sessiz, çalışkan, alçakgönüllü, bilge ozanımızı, yazarımızı kimi değerbilmezlere inat çok güzel tanıtan bir konuşma. Üstelik tazeliğini yitirmemiş hiç, bugün de yararlanabiliriz o düşüncelerden.

Sıkıntılı bir yaşamdan gelen ülkenin çeşitli yerlerinde öğrenimini sürdürmeye çalışmış, tökezlemiş, evin geçimine katkıda bulunmak için çeşitli işlerde çalışarak pişmiş bir öğrenciydi Nedim Aydoğan, Afşar Timuçin'le konuşmayı seçmişti. Soruyordu Timuçin'e:

-Yaşamla sanat arasında nasıl bir bağlantı kuruyorsunuz?

-Yaşamla sanat kendi bağlantılarını kendileri kuruyor. Bakın yaşam bir sanattır, sanat da bir yaşam. Yaşamayı bilmek sevinmeyi, kavga etmeyi, düşünmeyi, sevmeyi bilmek sanatıdır. Sanatta da bütün bunlar var, kavga, sevinç, sevgi, duygu, düşünce... Sanat yaşamı en yüksek bilinç düzeyinde kavrayabildiği zaman kalıcı oluyor. Yaşamın en yoğun anlatımıdır sanat, en doğru açıklamalarını, yorumunu içerir yaşamın.

-Felsefeyle ilginizi biliyoruz, Felsefe Dergisi'ni çıkarıyorsunuz. Bilim ve sanat karşısında tutumunuz?

-Felsefe okudum. Bilgimi bir işe yaratayım de-

dim. Bir ara üniversite kapılarında dolandım. Anladım ki okurla ilişki kurmak daha önemli, çekildim köşeme. Doktorluk payemi de aklımdan silerek başladım çalışmaya. Dar olanaklarla yeterince yararlı olamadığımı biliyorum, Ama işin sevindiğim yanı birlikte çalıştığımız genç arkadaşlar ilerde çok yararlı olacaklar.

-Çok yönlü bir sanatçısınız, şiir, öykü, roman, çeviri alanlarında ürünler veriyorsunuz, ne dersiniz bu çok yönlülüğe?

-Sağolun. Hiçbir çalışmamı zorlamayla yapmıyorum. Bence bu çalışma alanları birbirini çelici değil, tersine birbirini destekleyici. Ben sürekli çalışan bir arkadaşınızım, günde on iki, bazen on altı saat. Çok yönlülük dediğiniz şey bu çabanın ürünü oluyor.

- Şiirde her zaman sözü edilen öz ve biçim konusunda ne diyorsunuz?

- Yaratıcı, özü biçimden ayırarak kurmaz ürününü. Hiç değilse böyle yaptığı zamanlar çok azdır. Genellikle yaratma kendiliğinden bir olaydır. Öz ve biçim uyuşması başarılı yapıtın başlıca koşuludur. Gerçekte özü biçimden, biçimi özden ayırmak kolay değil, bunlar bir yapıtın birbirlerinden ayrılmaz yüzleridir.

-Şiir çevirisi konusundaki düşünceniz? "Yazıldığı dilden başka dile çevrilemeyen yazı" nitelemesini nasıl yorumlarsınız?

-Doğrudur şiir çevrilemez gerçekte. Çeviri, özgünlüğü bozma pahasına yapılır. Ne var ki dil bilmeyenlerin şiirdeki gelişimi izleyebilmeleri için çeviri kaçınılmaz oluyor.

- Yayıncı olarak okuyucuyu eğitme konusunda düşünceniz?

-Okunması gereken kitaplar diye bir şey belirledik kendikendimize. Bizce bunlar gerçekten Türkiyede okunması zorunlu olan kitaplar. Bazı bilgilerin öncelikle alınması gerekir. Zorluklar, olanaksızlıklardan kaynaklanıyor. Parasızlık yani. Okuyucuya boş verdiniz mi yayıncılık iş değil ama okuyucuyu düşününce durum değişiyor.

-Yazınımızın genel durumu?

-Yazar bilgisizlikle sakatlanmış genel durumda, Bazen okurlar yazarın önüne geçiyor, o zaman yazarın dramı, okurun zorluğu bağlıyor. Genel bir dağınıklık. Ama bir aşılıp serpilme de gündemde.

-Son çalışmalarınız?

-Ben ipin ucunu kaçırmış durumdayım. Tezgahta birçok çalışma var. Bunların tümü ben ölmeden bitecek sözde. Oysa eskisi kadar gücüm yok artık. Ama yakınmıyorum. Ben seçtim bu yaşamı. Güçlüklerini göğüslemek zorundayım.

-Böyle bir sırada yöneltilmesini istediğiniz, düşündüğünüz bir soru?

-Bir sorum yok. Sağolun. Sizlere de iyi günler. Tekrar görüşelim.

Bu konuşma derslikte okunduğunda çalışmanın, düşünmenin, alcakgönüllülüğün önemini öğrendi öğrenciler . Sessiz ve derin çalışan bir güzel yazarı, ozanı daha yakından tanıdılar, yapıtlarına yöneldiler.

Afşar Timçin'e on beş yıl öncelerden Afşar Timuçin'le merhaba!...

Sen Şimdi

Sen şimdi
sokaklarsın
özlenen uzaklardan
şarkılarla
dağlara taşınan.

Sen şimdi
çiçeklersin
üzerine gece sularının değdiği
anılarsın yarın için
çocukların getirdiği.

Yağmur gibi bir şeysin şimdi
sıcak kumların
emirverdiği...

Faruk BAL

Yıkılamayacak Bir Çınar Ağacından Susturulamayacak Bir Ses:
Sevdalınız Komünisttir

Nazif KAYA

Gazetenin birinde "Nazım Hikmet Heykeli Açılıyor" başlıklı haberi okuduktan sonra, "Bakalım devlet Nazım'dan nasıl özür dileyecek?" diyerek, Ankara Hipodrom'nun yolunu tuttuk. Tören yerine vardığımızda Fikri Sağlar konuşuyordu:

"Bu tarihi günde büyük Türk şairi Nazım Hikmet'i devletiyle barıştırmanın mutluluğunu yaşıyoruz. O, kendini hiçbir dar kalıpla, ideolojiyle sınırlamayan büyük bir ozandı. Bugün ondan özür diliyoruz. Bir zamanlar vatan haini denilerek kitapları yasaklanan bu büyük insanın şiirleri artık zafer bayramında büyük medyanın birinci sayfalarından yayınlanıyor. 12 Eylül öncesinde cebinde Nazım'ın kitabını taşıyanları öldürenler, bugün kongrelerinde Nazım'ın şiirini okuyorlar. Bunlar, umut veren, önemli gelişmelerdir..."

Onun adına vakıf kuranlardan başka bir ses Aydın Aybay "Türk kültürü için, Türk siyaseti için tarihi bir an..." diye övünüyordu. Nazım'ın "hiçbir dar kalıba sığdırılamayacağı"nı söyleyenler, onu Türk bayrağına sarılı heykelinin önünde attıkları nutuklarla kemalist milliyetçiliğin dar kalıplarına sokmaya çalışıyorlardı. Halbuki Nazım'ın kitaplarını, yazılarını birazcık okuyanlar, onun sadece Türk kültürüne hizmet etmek gibi bir amacı olmadığını bilir. O, sınıfsız bir dünya kuracak olan işçi sınıfının şairidir. O, yalnızca Anadolu insanını anlatmaz şiirlerinde, Yunanistan'da, Japonya'da, Küba'da, Afrika'da, Amerika'da, Sovyetler Birliği'nde... onurlu mücadeleler vermiş insanları anlatır.

Tezelden hazırlanarak, seçimlerden önceye yetiştirilen Nazım'ı, bir elinde kitabı, rüzgara karşı mağrur duruşuyla betimleyen heykeli, Devlet Çoksesli Korosu'nun 100. Yıl Marşı ile açıldı. Düzenlenen tören, coşkulu konuşmalar ve hatta heykelin yerleştirildiği yer bile "Nazım'ı Devletleştirme" oyunundaki kuurgunun çok iyi yapıldığını gösteriyordu. Eskiden para için atların koşturulduğu, artık askeri törenlerin yapıldığı Ankara Hipodromu'nun devlet erkanının giriş kapısına bakıyordu Nazım Hikmet Heykeli. Bakan'a göre "Askerler, bürokratlar, politikacılar onun önünden saygıyla geçerek ulusal bayramlarını kutlamaya gidecekler".

Bu cıvık cıvık mizansenlerin arasında gördüğümüz Ataol Behramoğlu'na merakımızı gidermek için şunu sorduk. "Gerçekten devrimci Nazım, bu devletle barıştı mı? Ellerinde devrimci kanı olanların onun şiirini okuması anlamlı mı?" Devletin gönüllü kültür memuru Behramoğlu, "Uzun mücadelelerimiz sonucunda, yöneticiler, onu kabul etmek zorunda kaldı. Bunlar olumlu gelişmeler" deyiverdi.

Gözleri yaşlanarak heykeli öpenler, hatıra fotoğrafı çektirenler, acı çekerek Nazım'ın elindenki bronz kitabı okşayanlar... Törene katılanlar için aralığın soğuk Ankara'sında Nazım'ın saçları TC'nin üstüne güneş gibi doğmuştu! Sanki karşılarında ikinci bir Atatürk vardı. Bir tanrı yaratılmış ve ona tapılmaya başlanmıştı. Kısacası Nazım'ı sınıfından ve sınıfsız toplum mücadelesinden koparmak isteyen kemalistlerin, Nazım'ı nasıl gördükleri, nasıl sevdikleri anlaşılıyordu. Gerçi heykeli tavaf edenler henüz yoktu ama, yaşadıklarımız karşısında heykel şimdi dile gelecek "Sevdalınız Komünüsttir", diye bağıracak duygusuna kapılıyordu insan.

Özellikle sosyal demokrat kültür bakanlarının görev aldıkları dönemlerde Komünist şair Nazım Hikmet'i kendilerine yakınlaştırmak, onu, savunduğu düşünceleri, uysallaştırıp kendi düzenleri içerisine hapsetmek için büyük bir uğraş içerisine girdiler.

Tören yerinden ayrılırken insanın aklına bazı sorular takılıyor; Nazım Hikmet şiirleriyle komünistlik yapmak, ordu mensuplarını devlet aleyhine kışkırtmak gerekçeleri ile yargılandığında, hapis yattığında iktidarda kim vardı? CHP. Bugün aynı çizgiden ödün vermeden yürüdüklerini söyleyen Kültür Bakanı hangi partiden? CHP. Bakanın önemli bir gelişme olarak gördüğü, Nazım Hikmet kitaplarını yanında taşıdığı için adam öldürenler bozuk gramofonu andıran sesleriyle Nazım'ın şiirini nereye kadar okuyabiliyorlardı. "Dörtnala gelip uzak Asya'dan" dan, "Bu memleket bizim"e kadar. Peki faşistlerin, sosyal demokratların, kültürsüz Kültür Bakanlarının ağızlarına almaktan çekindiği "Yokedin insanın insana kulluğunu" dizelerini okumak kime düşer? Kitabını taşıdı diye öldürülen insanlara, insanın insanı sömürmediği, işçi sınıfının elinden yükselecek komünizm hedefini yüreklerinde, beyinlerinde taşıyanlara, bu uğurda savaşanlara... Nazım, devlet törenlerinde değil, binlerce devrimcinin haykırarak şiirlerini okuduğu alanlarda yaşıyor.

Törendekiler bahçelerine küçük bir çınar fidanı diktiler. Ancak daha büyümeden öldürme istedikleri fidanın dalları arasından, hiç susturulamayacak bir fısıltı yayılmaktaydı, farkedemedikleri. Ağaçların arasından gökyüzünün bu kadar geniş ve mavi olduğu uyarına gelmeyenlerin kulaklarının asla duyamayacağı, yalnızca onun kavgasına inananların yükselteceği ince bir ses: "Sevdalınız Komünisttir"

Sevgide Katkı

Ayşe GÜZEL

Sabah erkenden kalktım. Ne çok gürültü var sabah sabah. Kaldığım cezaevinin kendine has bir özelliği var. Kargaları...Sanki şehrin bütün kargaları bu cezaevinde toplanmış. Hayatımda hiç bu kadar kargayı bir arada görmemiştim. Başka da bir allahın kuşu yok. Çok ender olarak bir serçe uğrar havalandırmaya. Onu da alıştırmak için bir tek göbek atmadığımız kaldı. Ekmek parçaları ile alıştırmaya çalıştık önceleri. Böyle böyle arada sırada hatırımızı sormaya başladı. Onlarca, hatta abartmasız yüzlerce karganın yerleşim yeri haline gelmiş bu küçük cezaevinde, bir serçenin bize ne kadar sevimli ve hoş gözüktüğünü düşünün bir!

Sabah kalktığımda önce çıkıp temiz hava alayım dedim. Gardiyana kapıyı açtırdım. "Oh, hava mis gibi". Biraz volta attım. Kargalar o kadar gürültücü ki! Daha sabahın o saatinde "gark, gurk, gaarrk"...

Artık alıştık sayılır ama bazı sabahlar insan dehşet içinde uyanıyor. Serçeye ya da birçok hoş sesli kuşların cıvıltısı ile uyanmayı ne çok özlüyor insan! Bu sabah bir iş var bu kargalarda. Havalandırmanın üzerinde tur atıp, basbas bağırıyorlar. O arada başka bir ses daha duydum.

-Geek! Geek!...

-Aaaa, o da ne!

Havalandırmada bir yavru karga. Yuvaları da bizim çatıda olduğu için çok şaşırmadım.

Baktım, henüz minicik bir yavru. Ağzının kenarı bile henüz sapsarı. "Eee, n'apıcaz şimdi bunu?" Tepemde bir sürü karga, aşiret gibi birikmiş basbas bağırıyorlar. Yerde de bu garip mahluk "Geek"liyor. Yaklaştıkça kanadını açıp koşuyor, uçamıyor. O gün pek ilgilenmedim. Arada ekmek veren arkadaşlar oldu ama o her seferinde havalandırmanın köşesindeki masanın altına kaçıyor. Çok komik bir görüntüsü var. Kanatları ve kuyruğu henüz büyümemiş. Vücuduna göre kocaman bir baş, gaga ve iki çırpı bacak! Tüm olanı bu!

Bize ters ters bakıyor, yanına yaklaşınca, iki kanadını açarak doğru masanın altına kaçıyor. Orada güvencede (!)

İkinci gün farkettim, annesi bizim ufaklığı baştan beri takip ediyormuş. Arada duyduğum boğuk, çirkin, geğirirmiş gibi "Gaaooorrrk" sesi bu anne karganınmış. Biz yavruya yaklaştıkça o "Gaaooorrrk" diyor. Aklına korkunç ve kızgın ses çıkarıp bizi korkutuyor (!) Yavrusuna yönelik ise sadece "gak, gark, guk" diyor. Ufaklıkta farkında annesinin etrafta olduğunun. Annesi bağırdıkça, o da başlıyor. "geek, giik, geek".

Ufaklıkla iki gün içinde yüzgöz olduk. Önce oturduğumuz sıraya, oradan da masaya sıçrıyor. Uçamıyor ama zıplaya zıplaya gitmediği yer yok.

İnsanda alışkanlıklar ortama göre ne kadar çabuk değişebiliyor. Kargadan başka kuş olmayan bu cezaevinde değil de, dışarıda normal koşullarda olsaydık, şu çarpık bacaklı karganın yüzüne bakar mıydık?

Havalandırmaya düştüğünde bile, başlangıçta kimse fazla ilgilenmedi onunla. Ama şu an tüm koğuşun maskotu oldu. Kimi parmağına kondurup volta atıyor, kimi yem veriyor, kimi de masasını rahatça paylaşabiliyor. Arada laf atanlar da olmuyor değil.

-Besle kargayı oysun gözünü, ne olursa olsun sonuçta karga bu, çok yüz vermeyin!

İnanır mısınız, bu lafları söyleyenler bile en az bizim kadar sevdiler minik kargamızı. Düşünüyorum da, şu minik çırpı bacak bile yaşamaya layık, sevgiye değer.

Peki ya insanlar? Hele ki yüreği sevgi dolu, nice güzellikleri taşıyan insanlar? Onlara ne kadar tanıdık yaşam hakkını ve ne kadar kattık sevgimizi?

Bir Varmış, Bir Yok Muymuş ?

Seval ESASLI

Kemal Sülker adını ilk kez bir kitabın üzerinde gördüğümde 9 yaşımdaydım. Yıllar boyunca daha pek çok kez karşılaşacaktım bu adla. Kendisiyle 31 Ekim 1984'te tanıştım. Konuşkanlıkta benden fazlası var eksiği yok kızıyla hemen kaynaştık. 1985 yazında da kısa bir süre evlerine konuk oldum. Geleni gideni bol, telefonu pek susmayan bir evdi. Kemal Sülker'den herkesin istediği bir şey vardı: Röpörtaj, yazı, belge, bilgi. O güzelim akşam yemekleri boyunca edebiyat ve politika konuşuldu. Anılar anlatıldı, şiirler okundu. Kendine has, ince, yumuşak açıksözlülüğüyle yaptığı eleştirileri dinledim. Kızının arkadaşıydım ama ona hiç "Kemal amca" diyemedim. O da bana hep "Seval Hanım" dedi. Babam gibiydi diyemem, o kadar yakın olmadık ama şunu hep söyledim: O bence baba imgesiydi. Yüksek sesli ve buyurgan olmayan, içimdeki baba imgesi. Eşine küçük sevgilisi gibi davranan; kızının arkadaşı; ışıklı bir pencerenin önündeki masasında daktilosunun başına geçip, belleği ve birikimiyle bize ışık tutan; mesafeli ama bu mesafeyle insanı incitmeyen bir insan. Kemal Sülker buydu. O, kimileri için öncelikle sendikacı, Türkiye solunun, işçi hareketinin önemli ismi. Benim içinse, kendini bizden esirgememiş bir yazar.

Bizim yasaklı, sansürlü kültür yaşamımız sık sık hıçkırığa tutulur. 40'larda olanlar 50'lerde, 50'lerdekiler 60'larda, 60'lardakiler 70'lerde anılamaz, anlatılamaz. Yasaklardan sıyrılıp, olanları anımsatmaya çalışanlarınsa hepsi dürüst davranmaz. Olayların kendilerince önemli bölümünü öne çıkarma eğilimindekiler sansüre sansür eklerler. Özel olanakları olan kişi ve grupları saymazsak, tarih kamuya açılamaz bir türlü, bu da bizi hep eksikli kılar. Belge ve anı yazarlığını önemsediğim kadar, nesnel olunmasını da önemsiyorum. Öznelliğin ustaca katılmadığı bir nesnellikse kara kuru kalıyor. Kişilerin kanlı canlı anlatılmasının verdiği 'sahicilik' duygusunu da arıyorum ben. Kemal Sülker bunu verebilenlerdendi. Belki de o öncelikle gazeteciydi. Kendisini doğru haber vermekle yükümlü hisseden bir muhabir. Doğup, büyüdüğü Antakya'da lise çağlarında başladığı işiydi bu ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından 1980 darbesine kadar onca yaşadığını-çoğu kez anında-not edip saklarken, işini yapıyordu titizce. Bu titizlik, onun üslubuyla işlenip, yazılınca, edebileşiyordu da. O-zaman zaman başka adlar da kullanarak-ömrünce, ağırlığınca yazdı. Kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri. Peki sonra ne oldu, bileniniz var mı?

Halk arasında, yaşanıp unutulan şeyler için "Bir varmış, bir yokmuş" denir. Biz de Kemal Sülker Okur'u böyle anlatalım. "Bir varmış, bir yokmuş, çok çalışkan bir adam varmış. Sürülmüş, hapsedilmiş, ömrünün son yıllarına dek sanık sandalyelerine oturtulmuş ama hep yazmış. Eylemciymiş de. DİSK'in 'iki Kemal'inden biri'ymiş; 15-16 Haziran'ın baş sanıklarındanmış. TİP'nin, TYS'nın yönetim kurullarında da, daha pek çok etkinlikte de yıllarca o varmış. İster ünlü yazar, ister genç gazeteci, kim belge ve bilgi istese ona koşarmış ve Kemal Sülker 66 yaşında hala uygun kirayla ev arayan bir yazarmış. Bir yandan telif alacaklarının peşinde koşup, bir yandan onca kitap, dergi, gazete ve belgeyle yeni bir eve yerleşmeye çalışmış ve 30 Mart 1989'da olan olmuş: Beyin kanaması, aylarca kalınan hastaneler, kısmi felç...Sürekli çalan telefon çalmıyor, kapısı da artık aşındırılmıyormuş. Kişisel olarak ilgilenenler dışında, başta DİSK olmak üzere, hiçbir örgüt örgüt kimliğiyle gelip, ona sahip çıkmamış. Fıtık boğulmasından, bacak kırılmasına, Kemal Sülker pek çok acı ve sıkıntı yaşarken, ailesinin minnetle anabildiği bir kaç isim varmış yalnızca. Onca politik görüş ayrılıklarına karşın, bir Doğu Perinçek varmış yardıma koşan. Bir genç hekim Serkan Bolluk, bir SSK Okmeydanı Hastenesi Başhekim Yardımcısı İrfan Gökçay varmış. Şişli Etfal Hastanesindeki son günlerinde, basından ve sendikalardan dostları değil, Ortopedi Doçenti Dr. Ünal Kuzgun çırpınıyormuş başında. DİSK Danışma Kurulu Üyesi Avni Erakalın- tüzel kişiliğiyle değil, kadim dost sıfatıyla-hep yanındaymış da, o son günlerden birinde dayanamayıp DİSK'teki arkadaşlarına "Hiç olmazsa ailesine yardımcı olmak için geceleri refakat edecek birkaç gönüllü bulalım" demiş. "Başkanlar Kurulunu toplayıp, bunu karara bağlayalım" demişler. Kurul toplanmış mı toplanmamış mı belli değil ama Kemal Sülker yüreğine "artık dur" demiş.. "

Su gibi yazmayı severim ben ama bu yazıyı su gibi yazamıyorum, tıkanıyorum. İçim acıyor. Vefadan, erdem ve vicdandan vazgeçtim, görülmesi için çıplak gözün yettiği gerçekler var: Hastalık gibi, ölüm gibi, cenaze gibi. Dardaki insanlar halkla ilişkiler sekreteri tutup, durumlarını basın bültenleriyle mi duyurmalılar? Bir sendikadan, bir örgütten, bir yayın organından hiç kimse çıkıp da araştırmaz mı, üyemiz, kurucumuz, yazarımız olan insanlar neredeler diye? Kim sağ, kim ölü, bu "iletişim ve bilgi çağında" kimse merak edip, öğrenmez mi? Bu ülkenin aydını olmak, erkekse bıyığından, kadınsa at kuyruğundan vazgeçip, talk-show'larda, tartışmalarda, panellerde, köşe yazılarında fikir açıklamaktan öte bir anlam taşımıyor mu artık? Güzel insanları belleklerinin kör kuyusunda ölmeden öldürenlerle, hepimizi topluca kör kuyuların ağzına sürenler, hey! Bir varmış, bir yokmuş değil, hep varmış hep varmış kötülük ve hep olacakmış, hep olacakmış kör kuyuları taşlarla doldurup, kötüye dur diyen ellerimiz. Dünyadaki bunca acıdan çatlamayan ar damarları daha da çatlayacak değilmiş avaz avaz anlatmazsak olan biteni.

Toroslardan Duran Geçti

Abdullah ŞANAL

"Hayat yarım, sanat sonsuz" demişler. Çoğu kez istencimiz, düşlerimiz, direncimiz dışında akıp giden zaman bir değeri daha aldı sonsuzluğuna. Öykücü dost Duran Yılmaz'ı da kaybettik. Zamansız ölümü yöremiz sanatsever halkı kadar, Türk Yazını için de büyük bir kayıptır.

Varlıkla yokluk birbirini yadsımadan tamamlar. Yaşamak, ölümün kardeşidir. Bu gerçeği aklımızın ölçeğine vurursak, kavramlar boyut kazanıyor; insanoğlunu olaylar karşısında hazır tutarak dayanma gücünü artırıyor. İyi de duygularımız ne olacak? Varlığımız her zaman akıl ile şekillenmiyor ki! Bizler, belki de asıl duygularımızla insanız. Duygularımız güzelleştiriyor yaşamı..

Kimdi Duran Yılmaz? Nasıl yaşadı? Sevdi mi, sevildi mi? Ne bıraktı halkımıza? Bu sorular hakedene sorulursa dolu dolu gelecektir yanıtı. Boşuna geçirilmiş bir ömrün sığlığına düşmedi Duran. Sıradanlığa başkaldırarak yaşamı hakedenler katına erişti. Zor olanı seçti hep. Has insanlar soyundandı. Hayatı anlamlandırarak yaşanılır kılma savaşımını sürdürdü ömrünce. Kalemini, halkın kaderini değiştirme yolunda bilinçle kullandı. Görev ve sorumluluk adamıydı O. Aydındı kısacası. Köklerini, toprağına derince salarak meyvelere çiçeklendi. Kalıcı değerlerimizden birisi olmayı başardı.

1981'de **Keloğlan ve Ak Ülke** adlı çocuk öyküleriyle merhaba demişti yazınımıza. Bu başlangıç kitabını, Dayanışma Yayınları'nda ikimizi buluşturan **Yörük Hikayeleri** (1983) izledi. Yörük Hikayeleri; dağların destanıydı bir bakıma. Dağlar ki özgürlüğün yurdudur! Hayvanı, otu, ağacı, dalı, kuşu, kurdu, rüzgarı, karı büyülü göğsünde barındırır. Her satırı şiir gibi okunası bu kitap; özümsenip kavranılan doğayı obasıyla özdeş kılan Şaman soylu göçerlerin çileli, horlanmış ama sevdalı yaşantısına ortak etti bizleri. Dadaloğlu'ndan beri duyumsadığımız Anadolu gerçeğinin bu zorlu, insani ve biraz da feodal boyutunu, doğduğu Toroslarda hakkıyla yakalayıp sağlıklı açımlayarak sanatının köşe taşlarını yonttu Duran. O'nun sövgüye, isyana ve bilinçli bir yönelişle toprağı işleyip Vatan kılmaya can atan kahramanlarını tanırsanız; bir başka iklimde duygulanır, yitirilmiş folklorik zenginlikler kaynağına dalarak adeta yeniden varolursunuz !...

Evet, Duran öldü ne yazık ki. Ete-kemiğe bürünmüş suretiyse aramızda yok. Ama O'nun 'başeseri' saydığım **Yörük Hikayeleri** bile tek başına yeter ölümsüzleşmesine !

Karayağız dostum benim. 1992'de yayınladığı **Kadın Korkusu** ile, kente indirdi öykülerini. Yeni imgelerinin "Birden gelen ilham ve kurgu akımı bozulmasın diye" evine koşarken-adeta kentin karmaşasından kaçarken-Çılgın Bir Gülümseme'nin girdabına tutuldu. Onu çarpan eşsiz bir güzelliği içerken, ilmeğinden kopuverdi aklındaki imgeler. "Aşk, yazacaklarımdan daha gerçek" umarsızlığında dervişçe gülümsedi ve durakta kalakaldı..

Üç kitap, 53 yıllık bir ömür. Üstelik yayıncılarıyla da, hakkını gaspetme gerekçeli öfkeli bir cebelleşme.. Öğretmendi. Emekliye ayrıldı. "Artık kendimi yaşayacağım!", yani sanatım için yaşayacağım dediği bir anda, eşinin onulmaz hastalığıyla altüst oldu. Döküldü, saçıldı. Düşleri ummana sığmaz mutsuz bir yiğitti. Türk Dili'ni iyi bilir; sözü, dikine söylerdi. Boyuneğmez bir sanatçıydı o. Sevdi mi "afat yangın severdi"...

Bu yaz, Hasan Ağa'da oturmuş, bir güzel demlenmiştik! Neler konuştuk neler?!.. Birlikte Türki Devletlere gidecektik. Sanatımıza yeni açılım damarları arayıp değişimlerin fırtınasını yaratacaktık yeni çıkışlarımızla!.. Ben, O'nu aldattım galiba. Gazete **Atılım**'a girdim. Pasaport işlemim yarım kaldı. O durmadı ver elini Almanya...

Toros yaylalarında kıl çadırlarına sığmayarak 'Yurt Yeri' arayan göçerlerin çileli, horlanmış ama gizemli sevdalarına mum ettiği aydınlık yüreği çarpmıyor artık. Bu kardeş yürek söndü. 22 Ekim 95'te çağrılı olarak gittiği Almanya'da okurlardan gördüğü sıcak duyarlılığın mutluluk şokuna yenik düştüğünü sanırım! O, çoğu sanatçımız gibi ilgisizliğe, bilgisizliğe, anlaşılmamaya, dışlanmaya ve boşuna çektirilen acıların sarmalında her bir şeyimizi karartan aymazlığa-kıskançlığa karşı mücadele vermeye alışıktı çünkü!..

"Bir çıkmaza girdi bugün yolumuz/Geçit vermez sağımızla solumuz/Kalır gayri bizim burda ölümüz.." dizelerini, kendisi alıntılamıştı "Karakış" öyküsüne girerken. Eşe Gelin'in kaderiyle biryerlerde kesişeceğini sezmiş miydi ne?

Kaçamadı "kalp krizi" denilen illetten. Hazırlıksız yakalandı gurbette... Zamansız göçüp gitti Toroslardan öteye... Dönülmez yollara düşmüştür şimdi.. Toprağı bol olsun kardeşimizin !.....

Tiyatro Din Değildir

Hüseyin Hilmi BULUNMAZ

Taaa ilk çıkışından başlayarak, tiyatro dinsel bir olgu değildir... Zaman zaman dine bulansa, dinle koşut gitse ya da dinin egemenliği altına girse de tamammıyla dinselleştirelememiştir.

Malumunuz, ilk tiyatro olarak; avdan dönen avcının, nasıl avlandığını (bir tür üretim biçimi) yansılaması bağlamında tarihlendirilir olgumuz. Her ne denli somut Her ne denli somut sayılarla tarihlendirmek olsaı değilse de insanlığın ilk oluşumuyla birlikte; tşyatro da oluşmuştur denilebilir.

Tiyatronun "din"selleştiği süreçte, mutlaka egemen ideolojinin boyunduruğuna teslim olmasına da başlamış demektir. Diyalektik maddecilik açısından bakarsak, (ki başka türlü bakmak gericiliktir) bir leyin egemen ideolojiye teslim olmaya başlamısıyla, bir başka şeyin yeniden filizlenip, egemen olana karşıt bir düzlem yaratmaya başlaması atbaşı gider.

(Özellikle) 12 Eylül Faşizmi'yle birlikte hızla düşüş gösteren Türkiye Tiyatrosu, her geçen gün, hızlı biçimde devlet aygıtlarına eklemlenmeye başlamıştır. "Özel Tiyatrolara Devlet Desteği" kavramının katkısıyla, özel olarak teslim alınan tiyatro, burjuvazininçirkin emellerine alet olmakta gecikmemiştir. İşçi sınıfından yana sanatsal üretim yapma gibi kaygıları olmayan küçükburjuvaların elinde bulunan tiyatro, vahşi kapitalizmin süreğenleşmesi için elinden geleni ardına koymamıştır.

Örnekse, 12 Eylül Faşizmi öncesi, Teoebaşı Deneme Sahnesi'nde anti-faşist etkinlikte oyunlar sahneye koyan Beklan Algan, faşizmin dolaysız tahribatları sonucu, çürümeye yüz tutmuş İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın değirmenine su taşımaya yeltenen Tiyatro Araştırmaları Laboratuarı'nın dar uzamına sıkışıp kalmıştır...

Yine Seksen Öncesi, her salı günü tam sayfa tiyatro değerlendirmeleri yapan **Cumhuriyet Gazetesi,** hiçbir bilimsel değeri olmayan, sıradan çiziktirmelerle tiyatro eleştirileri yaptığı yanılsaması içerisinde. Örnekse; 23 Kasım'95 tarihli sayısında iki tam sayfa ve üç "önemli" imzayla tiyatro konusuna "derinlikli" göndermeler yapmış... Tamamıyla ahbap-çavuş ilişkisi bağlamında yazılar döşenen **Cumhuriyet Gazetesi**, sınıfsal çözümlemelerden uzak, (Bir yanıyla sınıfsal= burjuvazi), tiyatronun soyutluluk kazanması için çaba harcıyor adeta...

Anılan sayıda: Tiyatronun içsel dinamiklerini hiç bilmeyen, öğrenmek gibi (de) bir derdi olmayan Duygu Durgun, Dostlar Tiyatrosu'nun "gelecek programı"nı duyuran çığırtkana benziyor. Yaklaşık yarım sayfa tutan yazıda, tiyatro dışında her şey var. Başta; özel kanalların katkısıyla düzeysizleştirilmeye çalışılan yaşamın bir uzantısı görünümünde olan yazı, irdeleme-inceleme-değerlendirmeden hiç mi hiç nasibini almamış.

Bol fotoğraflı ve tiyatronun tinsel-dinsel ve düşsel olduğunu duysatmak için elinden geleni yapan Yavuz Pekman imzalı bir diğer yazı, Bilsak Tiyatro Atölyesi'nin oyununu değerlendirmye çalışıyor... Devirmci söylem ve eyleme karşıt sözcüklerin cımbızla seçilerek, bir tür kolaj yapıldığı "eleştiri" oldukça can sıkıyor. Özellikle, son tümce bardağı taşıran son damla: "... Yine unutmamalı ki kötülüğe kötülükle karşılık vermek kötülüğe kötülükle karşılık vermek kötüşüğe son vermez, tersine kötülük sayısını ikiye çıkarır." Tam da İsevi bir mantık... Yanağımıza tokat atana ses çıkarmamamız gerektiğini vurgulayan bir yargı... Bırakalım bu düzen böööyle sürüp gitsin anlayışı...

Gelelim tam sayfa yazma ayrıcalığı olan Selim İleri lordunun yazı-larına... Daha üst başlığından ne demek istediği saptanan lordumuz, incilerini döktürmekten erinmiyor. Compact-Diskin egemenlik kurduğu post-modernist (daha acımasız kapitalist) çağda, feodalizme göz kırpan "Gramofon İğnesi" kavramıyla yandan çark eden lordumuz, gerici Vasfi Rıza Zobu olmak üzere, birçok gerici ögeyi devrimci insanlara sos olarak buluyor. Örnekse, Ulvi Uraz gibi devrimci ruhlu bir tiyatro proleterini Muammer Karaca gibi aristokraisye hizmet eden insanla yan yana koyabiliyor. Ya bilgisizliğinden, ya da art-niyetinden... Her ikiolasılıkla da affedilmez...

12 Eylül Faşizmi öncesi, ülkücüler için "faşist" sıfatını kullanan ve devrimci saflara yakın duran **Cumhuriyet Gazetesi**, günümüz Türkiye'sinde her türden acımasızlığı yapan faşist Çiller'in başını çektiği hükümete en büyük tarihsel dayanağı veren C.H.P'nin bülteni olma durumuna düşmüştür. Sınıfsal çözümlemeler yapan tiyatro yazıları beklemek doğru olmayabilir. Ancak, her şeye karşın, düşüncelerimi belirtmeden edemiyorum...

23 Kasım... 9 Kasım tarihinde Tahir Özçelik'in ölümü üzerine çektiğim faksı yayımlamayan ve yanıt verme çağdaşlığını göstermeyen **Cumhuriyet**'e tiyatrosal bağlamda eleştirilerimi sürdüreceğim.

Türküleri Yakanlar

Lütfiye AYDIN

Adı bu olan bir kitaba nasıl başlanır, bilemiyorum. Nasıl yansız okunabilir, hakkında neler yazılabilir... Adı bile yetiyor kalemimi savurmaya: **Türküleri Yakanlar**[1]. Oylumuna bakıyorum, hepten ürkütücü. 622 sayfa. Biliyorum ki bu tuğla gibi yapıtın ikinci cildi de gelecek bir süre sonra.

"Tuğla gibi" diye yazdıktan sonra epeyce düşündüm. Bu nitem kitabın yalnızca biçemini anlatmakta geçerli. İçerik açısından ipek yumuşaklığında, doğa tadında, aşk renginde demek gerekiyor belki de. Türü için ne diyeceğimi de bilemiyorum açıkçası. Yazarı **Azime Korkmazgil**, "Ozan Hasan Hüseyin'in Yaşam Öyküsüne Bir Yaklaşım Denemesi" demişse de bence çok daha boyutlu bir tanım bulmak gerekiyor. Çünkü ne düpedüz ozanın yaşam öyküsü, ne yazarının duyguları, yaşadıkları... İsteyen roman niyetine okuyabilir, dileyen anlatı niyetine... Bence yaşam boyu sürmüş direnç yüklü, kavga türküsü tınılı bir sevda öyküsü. Yazarının söylediğine göre, 20 yıl, 6 ay, 8 gün, 8 saat sürmüş bir birlikteliğin soluk kesen öyküsü.

Bir kadın yüzünü hiç görmediği birine salt şiirlerinden yola çıkarak aşık olabilir mi?.. Evet. O kadın **Azime Korkmazgil** olursa, olur. Belli ki yazar kitaba başlamadan önce çok kıvranmış; çok hesaplaşmış kendisiyle, yüreğini sürekli sorgulamış. Bu nedenle olmalı, "Kişisel yaşam belli bir yöntemle mi anlatılır?" sorusuyla başlıyor bu büyük serüvene. Sürdürüyor: "O yöntemi biz yaşarken kullandık mı?" Gerçekten gizli bir yöntem mi kullanmış yazar; yoksa akılla birlikte çağıldayan duygu selinden mi doğmuş **Türküleri Yakanlar**, kestirmek zor. "Tutuver öyleyse... dedim kendi kendime, bir ucundan yakala anıları; uzandığın uç 3 Haziran 1963 gecesi olabilir örneğin.

Sonra notları gözden geçiriyor **Azime Korkmazgil**. 30 yılın tutanaklarını... Anılar, günceler, şiirler, gazete kesikleri, öteki tanıklıklar... Bir bilimci titizliğiyle döküman topladığı günlere tanıklığım olmasa, bu kadarı da olmaz diyeceğim. Kutular dolusu belgeyle, omuzunda kedisi Mingu, Ağlasun'a "çalışmak" için gittiği sancılı günleri bilmesem, belki de bu kitap beni böylesi derinden etkilemeyecekti. Bir çuval keçi boynuzundan çıkarılan bir damla bal değil; binlerce kır çiçeğinden oluşturulmuş saf yayla balı mı desem; öyle bir ürün işte. Ya da incelikli bir fırça devinimiyle yaratılmış tablolarla bezenmiş senfonik bir yapıt.

Evet, senfonik bir yapıt **Türküleri Yakanlar**. Eğer yazarın 60'lı yılların başında **Yeni Ufuklar**'da Azime Karabulut o zamanki soyadı olmalı- imzasıyla yazıları çıktığını bilmesem, buna bir tansık diyeceğim. Bir başka söylemle akşamdan sabaha oluşmuş bir kimliğin (') sayıklamaları değil. Düşünülmüş taşınılmış, tortulardan arıtılmış seçkin bir ürün. Anadolu'nun gözlerden uzak bir yöresinde **Hasan Hüseyin**'in şiirleriyle-yalnızca şiirleriyle- tanışıp da allak bullak olduğu o günlerde, radyodan Nazım'ın ölümünü haber aldığı geceye ilişkin satırlar şöyle: "Belki bulanık bir acıydı beynimdeki. Tanımsız. Bir yerlerde bir deprem olsa, bir köy, bir kent, bir orman yansa, dev bir kütle yerle bir etse yarıküremizi... ama ben yerimde kalsam... duyabileceğim o uzakçıl, o şaşkın, o bedenimde yeri belli olmayacak yabanıl yıkıntıyı duyuyordum belki şimdi. Ne işimde paylaşabilmiştim Nazım Hikmet'in gurbetini, ne aşımda! O yaşta en sevdiğim şiir ustasının bu dünyada bir yerde nasıl olsa yaşıyor olduğunu bilmek, bilinç altımdaki güzel ve yaşamsal avuntummuş benim."

Sonra birdenbire kurduğu bağıntı: "Son yıllarda ben, Nazım gibi korkusuz bir ozan daha keşfetmiştim anadilimde."

Araya yazarın 30 yaş duyguları giriyor. Sürekli ördüğü kozasını delip çıkacağı günü bekliyen (mi?) o sıradışı kadın, ilerleyen sayflardan birinde şöyle diyor? "Ya bana Onu şu saatte ölüm gibi özleten sen; kimdin, etinle kemiğinle bu dünyada mıydın, gerçek adın mıydı Hasan Hüseyin, yoksa acılı bir halkın ölümsüz simgesi miydin?"

Evli, iki çocuklu bir kadın o yıllar Azime. İyi bir eşi var; hoş, saygın bir adam. Güzel iki çocuğu, bir de minicik çevresi. Uşak'la Ağlasun arasında devinen bir yaşam. Buna karşın birine tutuluyor işte. Nice sonra şöyle yazacak ya da söyleyecek o adama: "Evet, benden beklediğin buydu diyebilir miyim; bireyin özgürlüğü yani. Onun tadını bilmesem, dedim, seni arayıp bulmazdım." Sonraki satırları daha çarpıcı **Azime Korkmazgil**'in: Ben köylülükten almışımdır özgürlüğün tadını, kırlık yerlerin, kirlenmemiş gökyüzünün, dalgalı buğday tarlalarının, kır çiçeklerine özgü inceliğin ve saflığın, zincirsiz suların, dağbaşlarının, kısacası doğanın etkisi büyüktür bende; bir de diyebilirim ki talih sonucu karşılaştığım, bu demek öğ-

retmen babamın elleri altındaki Halkodası Kitaplığında bulduğum, Bakanlığın beyaz kaplı çeviri kitaplarından..." Sonra yine aynı açık yürekliliğiyle kendini anlatıyor Hasan Hüseyin'e bir yerlerde: Ben senin gibi toplumu değiştirmek istemiyordum ki; ben kendimi bir belirsizlikten kurtarmak istiyordum. Hiç çatışma olmuyordu demek gerçekçi olmaz. Ne ki gelişen sağduyum değil mi ki beni bir noktaya yöneltiyordu; elyordamıyla ya da bilinçle, bilerek ya da özleyerek, iyiye, doğruya, güzele yönelmiştim ben."

Kaç insan kendini böyle sakınmadan anlatabilir?.. Kaç yazar kendine yazılan sevda mektuplarını çekinmeden, hem de yaşarken başkalarıyla paylaşabilme yürekliliğini gösterebilir?.. Kaç kadın sevdiği adamın yaşam öyküsünü yerli yerine oturtmak için kilometreler kateder; virgülünü atlamadan binlerce sayfayı inceler?.. En önemlisi de böyle büyük -ve riskli- bir serüvenin kıyısındaçıldırma noktalarına gelebilir?

Şöyle yazmış bir mektubunda Hasan Hüseyin:

"...... Yemeği bir kaymakamla yedim. Sanat gevezeliği ettik bir süre. Türkiye'de sanatla politika gevezeliği aynı kapıya çıkar.(......) 1951 başında yargılanıyordum, tıklım tıklımdı duruşma salonu. Saatlerce gırtlak patlattıktan sonra, bir manga candarmayla cezaevine götürüldüm. O gece, şöyle bir şiir yazmıştım; tamamını unuttum, elimden aldılar çünkü." *varsın dava görüledursun/yargıç sorsun/ tanık vursun/dosya dolsun/ ne çıkar/ yirminci yüzyılda çocuklar/sanık parmaklığında/ kelepçe altında sever"*. "Sonra Kavel'le Hiroşima kitaplarının başına gelenler... "Bu toprakta pek az namuslu adam yetişiyor; bunu nice sonra öğrendim...... Çok üzgünüm Azime! Çok, çok, çok, sinirliyim. Nasıl düzeltilir bu kepazelik."

Yurt aşkıyla içiçe sürüp giden bu güzel okuma yolculuğunun bir yerinde de -sona doğru- şöyle bağlıyor **Azime Korkmazgil**":"Her gün mektup yazmışız birbirimize. Her gün mektup almışız birbirimizden; temmuz 63'ten haziran 64'e, senden bana üçyüz yetmiş zarf dolusu mektup gelmiş 12 ayda bin sekiz yüz altmış sayfa. Ben de sana 12 ayda yüz seksen beş zarf postalamışım, bin üç yüz elli yedi sayfa yazmışım... Aylarca ve aylarca sarı, beyaz, pembe, mavi... pelürler gidip gelmiş aramızda..... üstünlük her zaman sende kalmış; Biz Ankara'ya geldikten sonra, eve yerleşirken seninkileri ve benimkileri numaraladık; tümünü senin Erzincan'dan, Sivas'tan, Gürün'den dolaştırıp getirdiğin içi çamsakızı kokulu asker çantasına yerleştirdik... O mektuplar o çantada bekledi..."

Birinci kitap yaklaşık bu sözlerle bitiyor. Ancak o çamsakızı kokulu asker çantasındaki mektuplar artık beklemiyor; yerinden çıktı. Kitabın sonunda yeniden başa dönüyorum; H. H'in şu dizesiyle karşılaşıyorum: "İki turna geçti gök mavisinden." Evet geçti. Ancak yıldırım homurtularının ortasından süzülerek, geride büyük, geniş kanat şakırtıları bırakarak... Yaşadığımız can yongası çağında mekanik gürültülerin üstüne can yangınından alazlar düşüren bu sevdalı kitabın okunması gerektiğini düşünüyorum. Mutlaka. Belki insan olduğumuzu biraz olsun anımsatır bizler.

---

(1)Türküleri Yakanlar. Prospero yayınları. 1 Basım 1 kitap. Temmuz 1995

Haberleşme Adresi P.K 45 Yenişehir/Ankara

Düet

I.

İlkbaharın sessizce gelişi gibi
gülümsemen.
Bir gözümü açıyorum ki
sımsıcak dokunuşuyla taze güneşin
bir gün öncesinin tomurcukları
kocaman güller olmuş dallarda.
Gözümü kapatıyorum
gitmiyorsun içimden
sen,
bahar gülleri gibi şaşırtan ruhumu
hep öylece kal bende
öylece.

II.

Çağlayana koşan
zıpır bir çakıltaşı gözlerin
çağlayan olası geliyor insanın
bunca anlamsız akıntıya rağmen.
Ya da zıpır olmak
ya da çakıltaşı olmak gözlerine.
Ne dersin?

Yudum İŞBECER

"Yazar, Şair Yerin 500 Metre Altında Yemek Yemeli"

Gürel SÜRÜCÜ

Direnişin 196. günü 12 Aralık 95
Yer: İpragaz A.Ş Prima Gaz CO. (Fransız Firması) Kurtköy - Pendik.
Çalışan (daha önce) işçi: 24
Direnişi sürdüren işçi : 19 - Hepsi erkek
İştan atılma gerekçesi : İşten atılan yedi işçinin işe alınması için direniş başlatmak.,
İşyerinde örgütlü olan sendika: Türk-İş'e bağlı Petrol-İş

Direniş sürecini anlatır mınız?

31 Mayıs 1995 günü 7 arkadaşımız işten atıldı. Bunun akabinde sıra bize gelecekti. Bunu önceden görerek bir hafta üretimden gelen gücümüzü kullandık. Yedi gün sonunda işten ilk atılan 7 işçi arkadaş tazminatını aldı. Bunun sonrası işveren toplam 24 işçinin de iş aktidine son verdi. Direnişimiz 8 Haziran 1995 tarihinden bu zamana sürüyor.

Kitle örgütlerinden yeterli desteği görebildiniz mi?

Kitle örgütlerinden yeterli desteği göremedik. Sendikalar düzeyinde değil ama; Pir Sultan Abdal Derneği, SİP, Emek Partisi girşimcileri, Sosyalist basın ve çevrelerinin desteğini gördük. Mahalle halkından güçlü bir destek görmedik. Çevremizdeki fabrika ve atölyelerden hiç destek gelmedi. Yalnız Petrol-iş'in örgütlü olduğu Arılı Plastik ve Neşe Plastik'ten işçi arkadaşların yardım ve desteğini gördük. Ailelerimiz direnişin başından bugüne kadar kısmi desteğini gösterdi, gösteriyor.

Sendikal bürokrasi ve sendikal ağalığı nasıl yıkabiliriz?

Mustafa: Bugün sendikalar "çağdaş sendikacılık", "ücret sendikacılığı" diğer bir tabirle sarı sendikalar işçi sınıfının önünde tam bir barikat. Nerdeyse patron gibi davranıyorlar. Bizler patronumuza gösterdiğimiz tavırları sendikacılara gösteremiyoruz. Bunu sınıf sendikacılığını hayata geçirme temelinde örgütlersek sendikal barikatları aşabiliriz.

Kamil: Sendikal bürokrasi var. Sendikal ağalık da var. Bunları redetmiyoruz. Ama bunları oluşturan yine biz işçileriz. Sendikalarımıza sahip çıkmıyoruz. Biz işçiler, devrimciler herşeyi asıp keserken sendikal bürokrasiyi de oluşturduğumuzun farkında olmuyoruz. Bence her işin başı yine bizim örgütsüz davranış biçimlerimizden oluştuğu kanısındayım.

Halil: Sendikalarla sendikacıları birbrina karıştırmamak gerekiyor. Sendikaların organları var. Merkez yönetim kurulu, şube yönetim kurulu, işyeri örgütlükleri (temsilcilikler, komite ve konseyler) var. Bu hıyararşik yapı ister istmez olacak. Ama bun hantallaştıran biz işçileriz. Yöneticileri oraya getiren bizsek onları indirecek yine biziz. Yukarda oluşturulan kurumsallaşmaları, işyeri temsilcilikleri, komiteleri gibi yapıları sade sözde savunmak değil gereklerini yerine getirerek taban örgütlerini sağlayabiliriz ve sendikal bürokrasi ve sendikal ağalığı bu şekilde yıkabileceğimiz kanısındayım.

Kamil: Sendikalarda bürokrasi yaratan biz işçileriz. Sendikayı bile tam olarak bilmiyoruz. Okumuyoruz, araştırmıyoruz bizler sendikaya üye olarak tüm işleri sendikal yönetime bırakarak sendikal bürokrasinin önüne geçemeyiz. Bilinç herşeyi aşar. Yeter ki donatalım, kuşatalım ve besleyelim.

Sendikalarda eğitim nasıl? Yeterli buluyor musunuz?

Sendikamızın bir gazete ve bir dergi olmak üzere aylık çıkan iki yayını var. Bir tanesi kültürel sanatsal ağarlıklı diğeri de istatislik ve sendikanın yaptığı çalışmalar var. Bizlere ulaşıyor. İlgi duyduğumuz yazıları okuyoruz.

Sendikamız bir eğitim çalışması başlattı. Belli bir süre gitti. İşçilerin bilinçlenmesini gören bürokratik yapı bu eğitim çalışmasını bıçak gibi kesti. Çünkü eğitim sürecinde işçilerde bir gelişim oldu. Sendikayı ve kendini sorgulayan, temsilci ve delege olan genel kurullarda rahatsızlık verdi. Oralarda olup biteni görme olanağı oldu. Artık sıralarda izleyen değil bizatihi olayın içinde olmasını bildi ve biliyor. Bunu gören o andaki sendikal bürokrasi heyacanlanarak eğitimi durdurdu. Eğitimi veren hocaların "kellelerini" bile götürdüler.

Ben de olaya farklı bir açıdan yaklaşmak istiyorum. Arkadaşın dediği doğru olmakla birlikte, şu gerçeği de göz ardı etmememiz lazım. İki yüz kişi çalışan bir iş yerinde hafta sonu eğitim çalışmasına davet etsek gelen işçi sayısı on beş yirmiyi geçmiyor. Asıl bunun nedenini araştırmak lazım. Her şeyi sendikaya yüklemenin doğru olacağı kanısında değilim. Buna etken olan işçilerin okur yazarlık oranı ve

feodal zihniyeti aşamamasına bağlayabiliriz. İşçileri böyle bir çalışmaya katsak birçok şey değişecek. Ne sendikal bürokrasi ne sendikal ağalardan bahsetmiş olacağız. Gelecek güzel günleri konuşuyor olacaktık.

Bu direnişin, siz işçilere sosyal yaşamda kattıkları şeyler var mı?

Tabi bir etkileşim değişim olmasa direnişin yüz doksan altıncı günüde burda olmazdık. Demek ki yaşamımızı etkileyen bir yön olmuştur.

Burada bir direniş var. Bu aile fertlerini yakından ilgilendiriyor. Benim eşim direniş boyunca yanımda. Direnişimizden komşu bakkal ve manav da etkileniyor. Geniş bir destek almak için bunlarla konuşuyor sorunlarımızı aktarıyoruz. Direnişi en geniş alan yayma çabasındayız.

Daha önce köyedeki yaşamda tarlanın dışında yardıma gelmeyen aileler direnişimz boyunca yanımızda oldular. Direnişimize güç kattılar. Bundan patron rahatsızlık duydu. Bunu sendikal görüşmelerde belirtmişti.

Şunu da demeden edemeyeceğiz. Bu süreç içinde yakın ailevi ilişkilerimiz (baba, kardeş) bizlerden koptu. Bu direnişi sürdürmenin anlamsızlığını öğütlüyorlar.

Kadın erkek eşitliği hakkında ne diyorsunuz?

Kamil: Ben şahsım olarak ailemle kendimi eşit görmüyorum. Şöyle: Bizde yöresel olarak aileyi çalıştırmazlar. Ailemizin görevi çoluğuyla çocuğuyla meşgul olmak ve yemek yapmaktır. Ben de onları beslemekle mecburun. Ben getiririm o kotarır birlikte yeriz. O evin işini bilecek ben de onu geçindirmeyi bileceğim.

Halil: Ben de arkadaş gibi düşünüyorum. Eşim ev işlerine ben de dışarı işlerine bakmalıyım.

Direnişçi Mustafa'nın eşi: Bence eşlerin böyle zamanlarda yanlarında olması gerektiğini düşünüyorum. Eşitlik konusunda ise diğer arkadaşlardan farklı düşünüyorum. Kadınları hep eve hapsetmek doğru değil. Kadının yeri toplumun her alanında olabileceği gibi, ev işlerine bakması o kadar doğaldır. Erkek ne kadar beden gücünü kullanıyorsa, kadınlar da ev işlerinde onlardan daha fazla beden gücü kullanıyorlar. Kadın evde otursun bize hizmet etsin görüşüne kesinlikle katılmıyorum. Kadın günlük yaşamda daha fazla sömürülüyor. Erkek sekiz saatlik iş gücünden sonra gazetesini okur, TV'sini izler, yemeğini yer ama kadın sabahtan akşam yatana kadar bilfiil çalışmaktadır.

Türkiye'de aydın, yazar ve okur ilişkisini nasıl görüyorsunuz?

Türkiye'de aydın ve yazarların yazması tabii ki çok güzel. Bir örnek: Bir yazar Anadolu'daki insanı biliyor hatta işçilerin sorunlarını da biliyor. Fakat bu sorunları yaşadığı ve içiçe olmadığı için ifade etmesi biraz daha yüzeysel kalıyor.

Düşünün maden işçisini anlatabilir ama maden işçisinin yaşadığı giruzuyu yaşamamış ve o heyecanı duyamamıştır. Hatta yerin 500 metre altında yemek yememiştir. Yazar, şair yerin 500 metre altında yemek yemeli. En iyi sanat yaşanılan olaylar ve yaşayan kişilerin bunu aktarması ve resmetmesidir. Burada sığ olan lafla ve yazıyla olmuyor. Bir yazar nerede bir grev var, direniş var orada olmalı. Bir örnek vermek istiyorum. Daha önce YSE'de çalıştım. Buradan camiye gittim. Karşımda uzun süredir görmediğim bir arkadaşımı, imamı gördüm. Bu çocuk daha önce bu tür şeylere inanmıyordu. Merak ettim. Namaz sonu yanına yaklaşarak yeniden tanıştık. Bu olayın nasıl olduğunu sorduğumda yine bunlara inanmadığını söyledi ama buradan ekmek yediğini söyledi. Bizim bir kısım aydınlarımızı da bir nevi buna benzetebiliriz. Aydınlar emek simsarlığı yapıyorlar. İllaki yazılması gereken bir şiir veya makale yazılacaksa bu çadırda ya da polise karşı oluşan bir barikattaki duyguları yazmak daha anlamlı olacaktır.

Aydınlar gazeteler ve dergilerdeki yerlerini dolduruyorlar. İşte size bir somut örnek daha. Polisan işçileri ile dayanışma için bir gece düzenlendi bu geceye Ferhat Tunç davet edildi. Ferhat Tunç geceden ikiyüz milyon lira aldı. Ama sadece ve sadece direnişçi işçilere kişi başına iki milyon düştü Direnişi daha ileriye götürecek eylemi motivize edecekken bu davranış Ferhat Tunç'un ne kadar emekten yana olduğunu gösteriyor.

Bunun yanında İmge Tiyatro topluluğu bizzat direniş çadırımıza gelerek burada sokak tiyatrosu gösterisi gerçekleştirdi. Öyle ki tiyatroya gidemeyen bizler tiyatronun yanı başımıza gelmesini çok anlamlı bulduk. Hatta o an ki gerginlikten kurtularak rahatladık. İşte bu da bir sanatsal bakış olayı.

İnsancıl'la ilgili düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Ne yalan söyleyelim, dergide bizi ilgilendiren yönü direnişçilerle yapılan röportajlar ve şiirler oldu. Diğer konular ağır geldi. Bizi ençok etkileyen Mamak ve Tetik adlı şiir oldu. Burda kendimizden bir şeyler bulabildik.

Okuyamamızdaki bir neden de ekonomik anlamda da olsa burda yaşadığımız olayların psikolojik etkisi var.

Bir sivrisineğin hayatı hayatım
İnsanların karanlık ruhlarını emiyorum
Ki ben böyle yaparak
Kendimi bir arı görmek
Çiçeklerden onak
İstiyorum

Mustafa TABAK

Aydın Öztürk "Şiir Aynı Zamanda Bir Fotoğraftır"

Nihat ATEŞ

Abi hoş geldin.

Hoşbulduk.

Yeni kitabın çıktı*. Hayırlı olsun diyorum. 1994 yılında çıkan kitabın Ağıtlara Yazıldı Zaman'la ilgili bir söyleşi yapmıştık İnsancıl'da hatırlıyorsun. Orada "Şiir serüvenimizin suları insanı kuşatmak zorundadır" diyordun. Bugün de insanı kuşatan bir kitapla karşımızdasın. Neler söylemek istersin? O insanı kuşatmak zorunluluğunda neler değişti? Neler aynı kaldı? Bize anlatır mısın?

Öncellikle teşekkür ediyorum Nihat. Şunu söyleyeyim; şiirimizin suları insanı kuşatmalı, benim yaşam felsefem. Şiirle uğraşmıyor olsaydım, politikayla uğraşıyor olsaydım politikanın insanı kuşatmasından söz ederdim. Diyelim ki işçi olsaydım, sendikal mücedelenin içinde olsaydım sendikal mücadalenin yaşamı kucaklaması gerektiğini söylerdim. Yani "şiirimizin suları insanı kuşatmalıdır derken bir yaşam felsefesini özetliyorum. Bu da şu anlama geliyor; sanatçıyı birazcık, -birazcık değil-aslında genel bir belirlemeyle çağının tutanakçısı, çağına karşı sorumlu, onu görebilen, en kör noktada bile onu yakalayabilen, o kör noktaları aydınlatıp insanların önüne yollar açan; hakim düşünceyi sorgulayan, o hakim düşünceyi sorgularken de toplumun oluşturduğu baskı normlarını veya devletin oluşturduğu baskı normalarını pek ciddiye almayan onlarla didişmeyi, kavga etmeyi göze alan bir tavır gerekiyor. Bu anlamda, şiirimizin suları insanı kuşatmalıdır derken başlangıçta böyle bir yarginın altını çizmiş oluyorum.

Kitaba adını veren Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim şiirinde çok çeşitli sözcük ilişkileri var. -sözcük ilişkileri diyorum ben buna- Yani şiiri okuduğumda acaba buna ne denir diye düşündüm ve sözcük ilişkileri demeye karar verdim. "İnsansız kalmış gitarlar", "insansız kalmış köpekler", "lirik gecenin metaforu", "ay kavalı"... gibi. Kaval ve gitar ne bileyim lirik gecenin metaforu gibi kentsel bir imge. Ama Dersim'in yıkılmışlığı, yakılmışlığı anlatılıyor şiirde. Bunu nasıl yapıyorsun? İşte kaval derken gitarı nasıl düşündün? Lirik gecenin metaforunu nasıl düşündün? Bunları öğrenebilir miyiz senden?

Aslında şiir sadece sözcüklerle yazılan ve sözcüklerden oluşan bir şey olsa da aynı zamanda görsel bir yanı da taşıyor. Fotoğrafla da ilgili çok ciddi bir gerçekliği var. Şiir aynı zamanda bir fotoğraftır. Bir insan çok güzel bir dizeyi, yüreğini yakalayan çok güzel bir dizeyi, resmeder aslında. Yani onu görüntüsel hale getirir. Bir fotoğraf karesi haline getirir ve bu fotoğraf karesine de kendi gerçekliğini, tanık olduğu gerçekliği ve ya özlediği gerçekliği koyar; öyle düşünür. Fotoğraf karesi olarak kalır. Öncellikle böyle bir yanı var şiirin. Şimdi durum böyle olunca oradan Dersim gerçekliğine bir çizgi çekiyorsun, ona doğru uzanıyorsun ve o dönem bütün manşetlerde bütün haberlerde, insanın duyarlı olduğu her noktada yakıcı bir tartışma var. Bu yakıcı tartışma bir sanatçının en çok etkilendiği, belki

en çok kanadığı bir gerçeğin de altını çiziyor. Taraf olmaktan kaynaklanan yani sisteme karşı olmaktan kaynaklanan bir duyguyla şunun altını çizmek istiyorsun. Diyorsun ki böyle bir gerçekliği çok ajitatif sözcüklerle yazdığınızda zalimlerin bu yaptıklarını kısa süre sonra unutturursunuz. Onu bir siyasi yapıya yakın olmak kaygısıyla daralttığınızda ya da insanın içini boşalttığınızda gene bir süre sonra onun unutulacağını bilirsiniz. Ama onu öyle bir fotoğraflamalısınız ki, öyle bir fotoğraf karesi yakalamalısınız ki, o fotoğraf karesi yüz yıl sonra da yakılan bir köyün trajedisini insanın mekanına taşıyabilmeli. Bunu düşünerek şunu yapmaya çalıştım: Fazla simgeleşmiş bazı şeyler vardır dünyada, yaşanan gerçekliklerden kaynaklanan. Diyelim Şili stadyumunda Pinochet faşistlerinin kurşuna dizdiği bir Victor Jara gerçeği vardır ve Victor Jara'nın bir gitarı vardır. Orada nasıl Victor Jara ile gitarının arasındaki ilişki Victor Jara'nın fiziki varlığına son verilince sonlanan bir ilişki değilse, aslında Dersim gerçekliğinde de, oradaki insanların içindeki müziğin, içindeki resimlerin bir yakılmayla, bir soykırımla kesilme durumları yoktur. O fotoğraf kalacaktır sonsuza kadar. Şimdi bir de o coğrafyanın insanı olmak bir Dersim'li olmak. Orda büyümüş olmak. Ordaki insanların yüzündeki ifadeden tutun, ses tonlarındaki yumuşaklığa kadar, tarih boyunca siyasi muhalif olma kimliklerine kadar... o türkülerdeki yakıcılıklara kadar benim herşeyiyle bildiğim bir fotoğraf karesiyse söz konusu olan; doğaldır ki o fotoğraf karesinde gezinirken daha rahat yürüyebiliyorsun. Yani daha doğrusu karanlık bir ortamda yaşadığın coğrafyayı bilmeden... Biliyorsun ki karanlık da olsa yürüdüğün yolun şurası şöyledir, şurasında bir kaya vardır, aşağısında bir nehir vardır. Şimdi şunu düşünüyorum ben. Köpeklerle insanların ilişkilerini... Köpekler insanlara çok sadık hayvanlardır. Onların daha doğrusu, bulundukları yerlerden kopamayacaklarını biliyorum. Çünkü ben de bir köy yaşamı içerisinden geldim. On yaşına kadar köyde yaşadım. Köyden kente göçerken köpeğimizin ardımız sıra yüz kilometre kadar uzağa geldiğini biliyorum. Ama ordan gelen insanlarla konuştuğumda o köy yakılmalarını izleyen süreçlerde, köpeklerin köyleri beklediğini, oradan ayrılmadıklarını sürekli acı dolu uluyuşlarla köyün etrafında dolanıp durduklarını duydum. İnsanlar da köpekler gibidir bir anlamda. Onlar da tanıdıkları mekanlara bağlıdırlar. İnsanlar bir başka kente göçe zorlanırken ve ya kentin varoşlarında acı dolu bir yaşama doğru sürüklenirken o köpeklerini ve mekanlarını düşündüm bir anlamda. Ve doğal olarak onu evrensel bir temayla ancak sahipsiz kalmış bir gitarın teliyle ifade edebildim. Çünkü sahipsiz kalmış köylerin trajedisini rüzgar bir başka yere bir başka fısıltıyla götürüyordu ve ya ay ışığı utanıyordu geceden. Çünkü gece ağaçların çiçeklerin yandığı bir coğrafya olmaya başlamıştı. Gece utanıyordu. Bir anlamda bunların fotoğrafı diyebilirim.

Yani şöyle mi dememiz lazım. Sen o kültürü çok iyi tanıyorsun. Orda doğmuş olmak orda yaşamış olmak. Mesala ben yakılan Dersim köylerini nasıl anlatabilirim? O coğrafyayı hiç görmemiş, böyle bir ulusal kültürden pay alamamış olmak bir etken mi? Çünkü en az ben de senin kadar o yakılmışlığı, parçalanmışlığı ve faşizmi duyuyorum. Ben nasıl anlatabilirim? Sen onu kendi kültürünle karşılıyorsun. Ordaki kültürü tanımış olmak temelinde söylediklerinle ilgili olarak soruyorum.

Önce bir belirleme yapmak istiyorum: İnsanların bir şeyi çok güzel ifade edebilmeleri için, eğer şairse o, şiirin yapısında onu anlatabilmesi için onu mutlaka yaşaması gerekmiyor. Buna kesinlikle katılmıyorum. O zaman ikinci dünya savaşında Nazi orduları Moskova kapılarına dayandığında Nazım Hikmet Tanya'nın şiirini yazamazdı Bursa'da. Ama şu var insanın çok iyi bildiği bir konuda yazarken, konuşurken rahatlığı iyi bilmesinden kaynaklanıyor. İyi bildiği için de yani zihinsel bir faaliyetle fazla kurguya gereksinme duymadan daha rahat yazabilir. Bir şeyi tanıyor olmak onu kurgulamaktan çok daha fazla şans veriyor insana. Ama kesinlikle şunu da söylüyorum, şu yargımda yok, insanlar, özellikle sanatçılar için söylüyorum, bir şeyi eğer görürlerse yazarlar yargısına katılmıyorum. Ben küçükken de o insanların iç dünyalarını daha doğrusu, ruhsal dünyalarını oluşturan temel kriterleri, basamakları hissediyordum bugün de hissediyorum. Zaten ordaki kırsal yaşamla, kent yaşamı arasında çok sıkı gelgitler vardır. Sözgelimi Dersim'in sürülmüş köylüleri, bugün büyük kentlerin kıyısındaki köylerde yaşarlar. Yarı kentli, yarı köylü ilişkileri canlılık içerisindedir. Her şeye rağmen yazın dönerler veya akrabaları vardır gider gelirler ve sürekli o fotoğraf karesini her yere adeta fakslanmış gibi, adeta binlerce milyonlarca dağıtılmış gibi dolaşıyor. Ben sadece bunu kullandım. Ne bileyim, Dersim gerçekliğini ayni içtenlikle, aynı evrensellikle o fotoğraf karelerindeki çirkin çizgileri sen de yakalardın o hiç fark etmezdi. Yani bir duyarlılığı başarılı kılan şey nereye baktığı değil nasıl baktığıdır.

Ortak bir dünya görüşünden söz ediyorsun

Evet bu anlamda aynı bakacağımız için baktığımız yerlerin farklı olması önemli değil. Yani böyle bir benzerliğimiz olacaktı.

Şimdi kitabın iki bölümden oluşuyor. Yıkık Duvarlar gibi Kaldı Gözlerim ve Kendimi Bağışlamaktan Korkuyorum. Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim bölümü üç uzun soluklu şiirden oluşuyor. Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim, Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica. Bu üç şiirde yoğun bir anlatım göze çarpıyor. Tabii ben ikinci bölümdeki şiirlerin daha az yoğunlukta olduğunu söylemek istemiyorum. Giderek daha süzülmüş bir işçilik. Giderek nesirleşen bir anlatım. Böyle bir anlatım biçemini neden seçtin. Burda Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim'de Dersim anlatılıyor. Ah Gurenica'da Sıvas, Gazi'yi anlatıyor. Bu içerikteki yoğunluğu daha iyi yakalayabilmek için mi böyle bir biçeme başvurdun?

Şöyle denebilir belki. Buna teatral bir yaklaşım da denebilir. Bilirsin tiyatroda oyuncular uzun detayları insanların zihnine çarpıcı bir sözcük kazımak için yaparlar. Yani bir yığın detay vardır. Işıkta, oyuncuların davranışlarında, okunan tekslerde bir yığın ayrıntı vardır. Tiyatro dediğimiz şey o ayrıntılarla yavaş yavaş toparlanır. Sonra bir yerde bir sözcük o insanın o tiyatroyu bir yaşam boyu aklında resmetmesini sağlar. Ben şimdi burada, daha çok şiiri oluştururken böyle bir kurgu üzerinde yürüdüm. Bir Dersim'li ana var. Bu ana yaşadıklarını çok şiirsel bir biçimde şöyle ifade ediyor. "Aynı mavi göğün altındayız/ Aynı güneş ısıtıyor bizi/ Geceleri aynı ay/Niye öldürüyorsunuz bizi." Şimdi bu sözü söyletinceye kadar bu Dersimli

anaya bu dizeleri söyletinceye kadar önce onu bir basın toplantısının olduğu salonda düşlüyorum. Onu uzaktan gözlüyorum. Sesindeki titrekliği, üstüne sinmiş yangın kokusunu, gözlerindeki yaşı, acıyı... önce uzaktan gözlemliyorum. Onu hazırlıyorum hazırlıyorum en son söylediği bu sözcükle de bütün insanlığı Dersimli anayla yüzyüze bırakıyorum veya diyelim ki onu devam eden bölümde de uzun bir belirlemeden sonra şöyle bir dize ortaya çıkıyor. Kim demiş ki lavların daha yakıcı olduğunu acılardan. Bunlar izleyen bölümlerde de böyle devam ediyor. Bir nedeni bu. Yani şiiri okuyan insanı o şiirin ana mecrasına taşıyan noktaya hazırlayan bölümler var. Bir de ritmik. Giderek hızlanan, ritmik bölümlere taşıyorum. Böylece,.hem o şiirin içerisindeki şiirin sürekliliği, yükselen ivmeyı hazırlamış oluyorum hem de Yıkık Duvar Gibi Kaldı Gözlerimde insanların aklında dört dize kalacaksa o dört dizesinin altını çizmeye çalışıyorum. Bir de uzun dizeler var bu şiirde. Uzun dizeleri on dokuz buçuk on üç buçuk ebadında bir kitabın içine yerleştirdiğimizde çoğu zaman sayfaya sığmıyor. Onu kırmak gerekiyor, kırdığınızda da hem görsel olarak bir kırıklık oluşuyor hem de şiiri okuyan insanın o şiiri okurken zorlanmasına yol açıyor. Bunu büyük ebadlı bir kitapta gerçekleştiremeyeceğimize göre böyle uzun metinleri şiirsel metinlere dönüştürüp ikinci bir kolaylık sağlamış oluyorum. Gene bu şiiri izleyen Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica'da da bunu denedim. Orda dikkat edeceksin bu dediğim temel izlek var. Odaklama toplama, odaklama. Aynı zamanda o şiirin akışını sürekli kılma, sesi çoğaltma ve bu asıl altını çizdiğim noktalarda müziği en vurucu noktaya taşımak gibi bir belirleme de olabilir. İkinci bölümde daha çok kısa şiirler var. Uzun sayılabilecek bazı şiirler olmasına rağmen. Sanırım onu da izleyen bölümde soracaksın ona girmiyorum.

Ben daha çok bu üç şiir üzerinde durmak istiyorum. Çünkü bu şiirlerde bilinen Aydın Öztürk söyleyişinden bir sıçrama var gibi geliyor bana. Yıldızlar Şairlerin Komşusu ve Ah Guernica üzerinde konuşalım biraz. Yakın zamanda bizim acılı kentlerimiz oldu. Gazi mahallesi gibi, Sıvas gibi..

Aslında Dersim gerçeği, Sıvas gerçeği, Gazi gerçeği bu ülkenin farklı coğrafyalarında oluşmuş bir üçgenin köşeleri. Ama çok önemli köşeleri bu üçgeni belirleyen ana odaklar. Hem siyasi zeminde altını çiziyor hem de toplumsal muhalafet anlamında bir şeylerin altını çiziyor. Hem aydın sorumluluğu anlamında bir şeylerin altını çiziyor. Hem de resmi ideolojinin vardığı noktada giderek pervasızlığı anlamında giderek militarize olan, açık bir şekilde artık parmaklarla çizilen kurt sürülerinin bastığı kentler söz konusu oldu. Şimdi bu gerçeklik içerisinde ben, çağıma karşı sorumluluk hisseden bir insan olarak bir şeylerin altını çizmek istedim. Ama isterken de bu alışılagelmiş yakınmadan, alışılagelmiş söylemden, çok anonimleşmiş imgelerden ve ya sıcağı sıcağına insanın içindeki tepkileri derinleştirmeden, sığ bir zeminde odakladığı ifadelerden kaçınmaya çalıştım. İstedim ki bunlar içimde birazcık çöksün, durulsun, ben taraf olan bir şair olarak, kendi içimde tarafsız olmayı başarabileyim. Sisteme karşı olan bir insanım. Ama sisteme karşı olan insanlar içinde insanın tarafsız kalmayı başarması şu anlama geliyor: İnsanın kendi önyargılarından, kendisine empoze edilen siyasi bir yaklaşımdan, kendisine dayatılan estetik bir normdan veya kendisine dayatılan bir eleştirmenler sisteminden kendi yüreğini birazcık bağımsızlaştırma anlamında söylüyorum. Önce bir şeyin bilinmesini istedim. Ben fotoğrafımın içinde durulma ve berraklaşmayı yaşantımda gerçekleştirdim. Sıvas'tan iki yıl sonra yazdım sözgelimi. Ama şuna inanıyorum aradan biraz zaman geçti. O şiirsel metni okuduğumda ben şunun sıkıntısını yaşamıyorum. Keşke şurasını düzeltseydim, keşke şurasını birkaç dizede aktarsaydım, şurda dilime takılan bir sözcük var sıkıntısı yaşamıyorum. Bu şunu gösteriyor, olgularla ilişkilerinde doğru bir nesnel düzeyi yakalarsan bu sürece karşı daha duyarlı bir ses yakalamanı sağlıyor. Aynı zamanda deminki söylediğin noktanın altını çizerek ben de katıldığımı ifade ediyorum. Ben şiirimde bu tarzın bir sıçrama, bir farklılaşma yani daha estetik düzeyini toparlayan bir çizgi olarak düşünüyorum. Yani senin gibi şair arkadaşlarım olsun, eleştirmenlerden olsun buna benzer duyumlar alıyorum. Ama bir de şöyle duyumlar alıyorum. Bu şiirsel metinlerin nitelikleriyle ilgili çok fazla göz aşinalığına veya okuma alışkanlığına sahip olmayan insanların da zorlandığını hatta daha önceki şiirlerimi daha anlaşılır bulduklarına dair daha net bir ifade de çıkıyor. Ben bunu eleştiri de bir denge olarak görüyorum. Zaten çok fazla övgü beni "Doğru yoldayım" sorusunda tereddütte bırakır. Yanlış mı yapıyorum derdim. Cengiz Gündoğdu'nun söylediği bir şey var katılıyorum ona: Bir yapıt hem eleştiriliyor hem beğeniliyorsa güzeldir.

İstersen ikinci bölüme geçelim. Kendimi Bağışlamaktan Korkuyorum. Burda da biraz önce değindiğimiz gibi daha çok kısa şiirler var. Benim burda sormak istediğim. Hemen hemen her kitabında olduğu gibi bir nehir, bir dere izleğine hep raslıyorum. Burda da rasladım. Yanılmıyorsam bir deneme kitabının da adı da Derin Nehirler Gibi. Nedir bu nehirler? Hele bu bend vurulmuş nehirler?

Aslında nehirlerle ilişkilerimi sağlayan şey yanılmıyorsam Dostoyevski söylüyor bunu. Diyor ki orda Dostoyovski "sığ ırmaklar gürültüyle akarlar, derin ırmaklar sessiz" der. Şimdi ben bunu düşündüğümde sözgelimi sanatsal bir eylemde gürültüyle, saman alevleriyle, pohpohlanmış değerlendirmelerle, iktidar odaklarınca belirlenmiş bir sanatla uzun soluklu bir sanatı karşılaştırıyorum bir anlamda. Sözgelimi kırklı yıllardan itibaren daha öncesine uzanan bir dönemde şiirler yazan bir Enver Gökçe'nin şiirinden sadece aradan otuz yıl geçtikten sonra sözedilmesi olayında olduğu gibi otuz kırk yıl unutulan bir şairin bu derin nehir gibi yürüyüşüyle, o süreç içerisinde çok abartılan çok öne çıkarılan, üstünde çok yazı yazılan ama gerçekten şiir belleğimiz de kalmayı başaramayan örneklerini bir anlamda karşı karşıya getirmiş oluyorum. Ben kendi yaşamımda bir Enver Gökçe soluğu bir Enver Gökçe koşusu, bir Enver Gökçe dürüstlüğü, bir Enver Gökçe namusluluğu bir Enver Gökçe çoşkusu yaşamayı hep önemsiyorum.Diyorum ki; tek başıma da kalsam doğru bildiğimi, kimselere yaranmadan, kimsenin iktidar odakları üzerine kendimi inşa etmeden, birilerinin verdiği suflerle kendimi önemsemek önemsememek duygusunu yaşamayacağım bir eksen içerisinde bulmalıyım. Bunu yapmadığım zaman bir iskeleye rampa yapan gemi gibi halatlarımı bağlarım.

Bunu yaşamak istemiyorum. Bendeki nehir imgesi aslında bu. O nehir çok fazla gürültü çıkarmayan, bağırmayan, çağırmayan hatta gecenin bir saatinde kıyısında olduğunuzda bile sesini duymadığınız ama uzun soluklu, ama uzun akışlı olması. İkinci boyut da bir nehirin yolu dağlarla kesildiği zaman yaşadığım trajediyi yaşıyorum çoğu zaman. Bazen o dağın altında yer altı ırmaklarıyla tekrar yoluna devam eden bir nehir düşünüyorum. Bu ülkede sanatla uğraşan ve politika ile uğraşan ama namuslu bir şekilde uğraşan yaratıcı insanların önündeki dağdır. Yani sistemdır veya yandaşı olduğumuz gibi görünen veya yandaşımızmış*gibi görünen ama özünde o dağa hizmet eden yolumuzu kesen dağa hizmet eden kesimlere de bir tepkidir. Ben orada o nehrimi koca dağların altında yeraltı ırmaklarıyla ama için içi yanarak ama kıvrılarak ama parçalanarak sonra tekrar o dağı aşıp yoluna devam edecek bir güzergaha taşımak istiyorum. Ben de o lirik imgelerin nedeni bu görsellikten kaynaklanıyor.

Bir de Aydın yine kitabının ikinci bölümünde hep bir üçüncü tekil şahıs, hep bir "o"var. Bir "o"na sesleniş var. Bu Aydın Öztürk'teki O'ya sesleniş nedir? Ben bunu Ağıtlara yazıldı zamanda da görmüştüm.

Denir ki göz herşeyi görür ama kendisini göremezmış. Ama bazen de göz bir aynada kendisini görür ama hiçbir şey göremezmiş. Şimdi benim orada aslında üçüncü tekil şahıs gibi görünen senin "o" dıye altını çizdiğin yüzyüze kaldığım nokta şurası. Aslında o aynasız, kendisini bir yansımada bulamayan bir gözün bir başka aynanın şahsında kendini sorgulama biçimidir. Aynı zamanda kendimi sorgularken o aynada diğer taraftan toplumun yapısında kireçlenmiş bır takım omurgalar vardır. Bunlar öyle kalın omurgalardır ki tüm toplumsal sistem bu kireçlenmiş omurgların üzerinde durur. Bunlar da önyargılardır, varsayımlardır, ortodoks değerlendirmelerdir tartışılmasına tahammül edilmeyen gerçekliklerdir-karşısına bir ünlem koyuyorum-, siyasal rantlardır, oluşmuş siyasal teamüllerdir. Şimdi bunların hepsi toplumda kireçli bir omurga gibi duruyorlar. Toplum bu kireçli omurganın üstünde iğreti duruyor. Ben istiyorum ki şiirimde o diye tarif ettiğim kendimizi sorguladığımız gerçekler olmasını sağlayalım. Yani bir başka dönüşümü içimdeki dönüşümle sağlayabilirim ancak. Bir insanı kendi içimden süzerek anlayabilirim. Hem bu anlamda ben burada toplumun kireçlenmiş omurgasını o aynada sorguluyorum, hem de kendim için kaçınılmaz gibi görülen mutlak değerler olarak görülen şeyler varsa onları sorgulamaya kapı aralamak için yapıyorum. Ayrıca orada bir "o" var. Yani böyle yüreğimde yer etmiş, insan aşkı içerisinde yüreğimde büyüyen bir takım değerler de var. Yani kavramlarla sesleniyorum ama burada daha çok iyi bir okuyucu -ki sen iyi bir okuyucusun orada onların altını güzel bir şekilde yakalamışsın- kendimi sorguladığım "o"lar, kireçlemiş omurgaları sorguladığım "o"lar, içimde gül gibi büyüyen "o"lar. Bütün bu "o"ların toplamından doğal olarak bir üçüncü tekil şahıs çıkıyor. Bir de abartıdan kaçınmaya çalışıyorum yani "ben" "ben" sözcüklerinin içinde gizli narsisizmden, içerisinde gizli mutlak doğruculuktan da kaçınmak duygusuyla yapıyorum bunu.

94 Temmuzunda yaptığımız şöyleşi de -böyle göndermeli sormaya çalışıyorum ki Ağıtlara Yazıldı Zaman'ı da söyleyelim. Çünkü o kitap ile bu kitap birbirinin devamı niteliğinde bence. İzlediği izlekler açısından tabii. İlk üç şiiri bu değerlendirmenin dışında tutuyorum tabii. Orda bir soru sormuştum ben yanlış anmısamıyorsam. Şiirde raslantısallık, zaman, an konularında ne düşünüyorsun demiştim. Sen de bir şair arkadaşın giderek aforizmalar yazdığını söylediğini aktarmıştın bize. Burda da neredeyse aforizma diyebileceğimiz şiir yapılanmaları göze çarpıyor. Bunda ısrarcısın. Neden bu yapılanmada bu kadar ısrarlısın. Senin şiirsel metinler dediğin ilk üç şiirdeki biçemle aradaki farkı nasıl koyuyorsun.?

Öncelikle şunu diyeyim. Bir şair için, bir öykücü için, bir romancı için romanlarının birbirini izler gibı görünmüş olması zaten o sanatçının kimlik arayışıyla ilgili bir problemdir. Yani bir sanatçı birey olma, özgür bir birey olmayı başarma yolunda değilse zaten zamana karşı direnme şansı yoktur. Bu anlamda Ağıtlara Yazıldı Zaman'la Bir Sevgi Kırılmasıydı arasında yer alan benzerlik benim şiir kimliğimle ilgili, şiirimdeki bireyle ilgili veya şiirimin bireyi ile ilgili. Ikincisi benim son dönemlerde sıkça karşılaştığım bir tartışma, şiirin uzunluğunu ve kısalığını belirleyen şair değildir aslında şiirdir. Şair bir şiirin uzun olmasını isterken bir şiiri bozabilir veya kısa bir şiiri uzatmak isterken o şiiri tekrar bozabilir. Aslolan o şiirde sözcüklerle, müzikle, imgeyle, armoniyle, uyakla, kendi içinde bütünsellikle yüzünü döndüğü ütopyayla kuracağı dengedir. Eğer bu dengeyi çok uzun bir şiirde yakalayabiliyorsan uzun bir şiirde oluşturursunuz. Ama bir de öyle kısa bir şiir oluşturursunuz ki ona ekleyeceğiniz her sözcük o şiiri eksiltir. Ben buna özen gösteririm. Buna aforizma da dense. Eğer ben o iki dizeyle ikna ettiysem kendimi problem yok. Yer yer şu da var. Derler ki bazı ozanlar uzun soluklu şiirler yazamazlar. Benim burda nerdeyse kitabın yarısını oluşturan uzun bir şiirim de var, kısa bir şiirim de var. Ben burda bir tane örnek vermek istiyorum. Mutsuz Nehirler diye bir şiirim var. Yani bu güzel bir örnek: Barajların terbiye ettiği/ nehirler mutlu değildır/ Eski zamanlara hapsedilen sular/ tahliye gününü bekler/ bakır tellerden uzak kentlere/ bir ışık selinde akmak güzel olsa da/ ampüllerin yandığı yer gurbettir. Bunu ben uzun bir şiir halinde kurgulayabilirdim. Irmak bir şiir haline getirebilirdim. Ama bu yedi dizede ben söylemek istediğim vermek istediğim o fotoğrafın tüm kadrajlarını, tüm renklerini, tüm ışığını koyuyorum ortaya, yani buna yapılacak bir ekleme şiirin aforizma olmaktan kurtulmak adına şiirin eksilmesini de bereberinde getirecektir. Öyleyse bir aforizma olarak mı kalacak aforizma olarak kalsın, küçük lirikler olarak mı kalacak küçük lirikler olarak kalsın. Bir ırmak şiiri midir bir ırmak şiir olarak kalsın. Şair bir anlamda bedenine uygun elbiseden büyüğünü ya da küçüğünü giydiğinde yaşadığı o şekilsel bozukluğu şiirde yaşamamalı. Aslolan sözcüklere giydirilmiş duyguların, düşüncelerin, gerçekliklerin, ütopyaların sözcüklerle dengesidir. Bu çok önemlidir. Bir şiirin bitmesini sağlayan bence bu.

Çok teşekkür ediyorum Aydın

Ben teşekkür ederim.

***Aydın ÖZTÜRK, Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim, Berfin Yay. 1995 İstanbul**

Yusuf Ziya Bahadınlı: "Sosyalist düşünce benim yapı taşımdır"

Yılmaz ELMAS

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın ilk hikâye kitabı **İtin Olayım Ağam** ilk romanı da **Güllüceli Kâzım**'dır. İkisinde de konu köy ağırlıklıdır. Her köy enstitülü yazar gibi o da köy ve köylü konularını işledi. Ardından **'Güllüceyi Sel Aldı**'yı yayınladı. O da köy romanı: Yeni kasaba olan Güllüce de seçim dalavereleri konu edinilir. Bir de bu arada Bahadınlı'nın başka alanda da kitaplarının yayımlandığını görüyoruz:

Deyimler ve Kaynakları (araştırma) ;

Türkçe Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü (Aydın Su takma adıyla) **Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm** (inceleme), **Dört Sosyalist Ülke** (gezi).

Bundan sonra Bahadınlı hikâye ve romanlarında köye değil evrensel denebilecek konulara yer vermeye başladı. Sözgelimi **'Gemileri Yakmak**'; önce bir lümpenken, içindeki iyi insan cevherinin açılıp gelişmesiyle sosyalist harekete katılan ve bu yolda öldürülen bir kişiyi konu edinir.

Daha sonra Bahadınlı'yı, 12 Eylül Asker darbesi sonucu Almanya'da sürgünde izliyoruz:

Sürgün hayatı Bahadınlı'ya iki hikâye kitabı (**Geçeneğin Karanlığında, Titanik'te Dans**; iki roman **Açılın Kapılar, Devekuşu Rosa** ve bir de anı yazılarını içeren **Öyle Bir Aşk**'ı kazandırdı.

Yusuf Ziya Bahadınlı'yı 1965'lerde Türkiye'de ilk kez Millet Meclisi'ne giren 15 sosyalist milletvekilinden biri olarak tanıdım. İlk iki kitabı zaten o yıllarda yayımlanmıştı. Artık onu iki yönüyle biliyordum. İlgimi çeken bir başka yanı da köy enstitülerinde (Yüksek Köy Enstitüsü' nde de) okumuş olmasıydı. Bir de öğretmenlikten ayrılarak İstanbul'da önce "Hür Yayınevi; sonra "Yeni Dünya Yayınlarını kurup **İlke** dergisini (6 sayı sürdü) **Yeni Dünya** dergisini (o da 6 sayı sürdü) çıkardı ve yüzlerce kitap yayımladı.

Onunla İstanbul'da Galatasaraydaki eski bir binanın beşinci katında,iki odalı deniz manzaralı evinde konuşuyoruz; soruyorum:

-Neden sosyalist oldunuz ve bir gün özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bazı kişilerde olduğu gibi sosyalizm üzerinde kuşkuya neden düşmediniz ya da caymadınız?

Bir başkası olsaydın ben de sana sorardım, sen neden olmadın diye. Doğum yerim Bahadın, bir Alevi köyü idi-şimdi kasaba. İlkokulu köyde okudum; sonra ortaokulda okumak üzere Yozgat'a gittim. (Yozgat, insanı ya faşist yapar ya komünist) Tohum orada atıldı, nasıl mı? Yozgatlı beni (okul arkadaşlarım, öğretmenlerimin kimileri, kaldığım evin kadını, bakkal, kasap, kahveci, polis ve her kimse Yozgatlı tümü, öylesine aşağıladı ki, düşünmeye başladım. (Düşünmeye neden karşılar, şimdi anlaşılıyor!) ve ardından köy enstitüsüne gittim. Köy enstitüsünde benim öğretmenim kitap ve orada esen özgür hava oldu. Bütün bir dönem okulun kitaplığı'na baktım. Okumaya raflardaki kitapların ilkinden başladım: Sadri Ertem'i Sabahattin Ali'yi, Nâzım Hikmet'i, Marks'ı orada keşfettim ve hep merak etmişimdir, insan muamelesi görmeyen milyonlarca insan var yeryüzünde, Türkiye'de; akılsızlar, bilgisizler, emeksiz yaşayanlar dışında normal bir insan (hele okumuşlar), nasıl olur da sosyalist düşünceye ilgi duymaz? Oysa bu düşünce insan olmanın bir harcıdır.

Sosyalist düşünce benim kişiliğimin yapı taşıdır.

Değişen nedir, yeni bir yöntem mi bulundu insanı mutlu eden. Neden caymalıyım, yani dönmeliyim?"

-Bir kitabınız "Aydın Su" takma imzasıyla yayımlanmıştı neden ve soyadınızı neden değiştirdiniz; bildiğim kadarıyla önce Çalışkan'dı.

Sözlüklerim uzun yıllar bana ekmek kapısı oldu; zamanla okullara sokulmak istendi. Daha sonra çıkan sözlüğüm bu nedenle "Aydın Su" adıyla yayımlandı.

Soyadıma gelince, çocuk yaş "aşağılanmayı" kaldıramaz, bu nedenle saklanacak delik ararsınız. Yozgat'tan dersimi aldıktan sonra Bahadınlı oluşumu sürekli sakladım. Belli bir kişiliğe ulaştıktan sonra bu durumdan utanır oldum ve geçmiş günlerden bir tür özür dilemek için olmalı soyadımı "Bahadınlı" olarak değiştirdim."

-Neden öğretmenlikten ayrılmıştınız?

Öğretmenliğim on yıl sürdü. O günlerde sosyalist düşüncenin yayılmasında kendimi görevli hissediyor-ve daha etkin olabilmek için yayınevi kurmak, dergi çıkartmak ve bu işi İstanbul'da yapmak istiyordum; öğretmenliğimse İstanbul dışındaydı, ayrıldım. "

-Nasıl yazar oldunuz desem sorumu tuhaf bulur musunuz?

Bulmam; okuyan insan zamanla 'ben de yazabilirim' diye düşünebilir ve bazen bu istek uygulamaya dönüşebilir; ucundan, kıyısından derken hevesiniz artar, bir de çevrenizden destek görürseniz bu işi sürdürmeye başlarsınız. Sorunlarımı duyurmak için yazmak istedim başlarda, öğrendiklerimi öğretmek istedim; şimdi düşünüyorum bu bir yazarlık kuşkusuz ama bir hikâye, bir roman yazarı olarak yeterli miydi? Değildi. Şimdi zor yazıyorum ve müthiş keyf duyuyorum, mutlu oluyorum."

-Yurt dışında kalmanızın yazarlığınız açısından bir yararı oldu mu?"

En çok Almanya'da biraz da Fransa, Hollanda, İngiltere'de kaldım. 1980'den 1991'e kadar; sonra kapılar açıldı, döndüm.

Bu zaman içinde çok sıkıntı çektim ama çoğunlukla okuma ve yazma imkânı buldum. Yazdıklarım yine toplumsal içerikli olmakla birlikte dil, anlatım, estetik alanlarda çok düşündüm."

-Türkiye'ye döndüğünüzde bir değişme gördünüz mü?

Evet, büyük bir değişme, insan ilişkilerinde büyük bir yozlaşma gördüm. 12 Eylül faşizmi Türkiye üstünden bir silindir gibi geçmişti. Arkadaşlıklar, dostluklarda anlam kayması olmuştu. Kişilerde var olan idealizm, bencilliğe, boşverciliğe dönüşmüştü.

-Yeni bir çalışmanız var mı?"

Var, devletin kendi ideolojisi dışındaki düşünce ve kültür birikimine karşı uyguladığı baskı yöntemini işleyen bir roman yazmaya çalışıyorum."

Fısılda Rüzgarlara Tanırım Nefesini

arı sabrına dönüşmüş direnme rengi
meltem gözlü rüzgarla yoklar gecenin yüreğini
yumurta sarısıyla elimize bulaşan güneş
döner halayımızın başında gümüş martıca

bulsun artık beni gülüşün göçmen kuş sevinciyle
heyelan gürütüsüyle düşeyim karlıdağ doruklarından
bir parçam esir kalsın fırtınanın gözlerinde
su olayım çıksın buharım çoban avuçlarında
belki bir deste çiriş anaların peştemalinde...

nasıl unuturum gözlerindeki isyan hırsını
ihanet sayar bunu yüreğimin bütün ceylanları
sen öyle teğet geç burnumdan papatya kokularınla
ve öğrensin gözlerim dürüstlüğü
salıp bir damlasını korkaklığın üstüne
duyarım sesinin dağlara çağıran izini kaybederek

gel artık kabzaların coşkusu unutkanlığa dönüşmeden
atayım terkimden hüznü kuşlara kalsın yuvalar
fısılda rüzgarlara tanırım nefesini
belki bir işe yarar şafakları kazmaktan yorgun ellerim
su damlası olurum patikaların sertliğine...
mecalsiz tipi duyuruyor sesini dağlardan
ellerimize kuş cıvıltılı dallar kalacak
karasaban dilinde halkın namusu
belki çiçekler kan hüznü düşürür güvercin gurultusuna
ve küfürlü fatihalarla korumaya alınır zulmün mezarları...

Vahdettin YILMAZ

Valla Sizin İşiniz Zor

Çetin DİNÇER

Bir akşam eve döndüğünde, evdekiler ona polislerin eve gelip arama yaptıklarını, daktilo ve bazı kağıt parçalarını alıp gittiklerini ve en kısa sürede mali şubeye gelerek ifade vermesi gerektiğini söylemişler. Ne olduğunu anlamamıştı. Bir an gözlerini kapattı ve düşünmeye çalıştı. Ne vakit ve nerede suç işlemiş bir olaya karışmıştı. Bulamadı. Korkuyordu ama yapacak başka bir şeyi olmadığını ve gerçekleri anlaması için mali şubeye ifade vermeye gitmesi gerektiğini düşündü. Ertesi gün, kardeşi ve amcaoğluyla birlikte mali şubeye gittiler. Cengiz, onlara dışarıda beklemelerini, ifadesini verip hemen döneceğini söyledi. Yukarıya çıktı, başkomserin odasına girdi. Efendim, dedi başkomsere. Benim adım Cengiz Biçer, ifade vermek için gelmiştim. Cengiz sen misin? dedi başkomiser. Yanıtlandırmasına vakit bırakmadan memurlardan birini yanına çağırdı, alın götürün bunu dedi. Şaşırmıştı Cengiz. Ama sayın başkomserim izah edeyim, ben şey için geldim, eee.. Hani evimde daktiloyu şeyetmişsiniz ya ben onun için ifade şeyetcektim. "...mına goduğumun çocuğuna bak hâlâ gonuşuyo lan. Şimdi yumruğu godummu sinek gibi duvara yapıştırırım Allahsızım" dedi başkomiser kibarca, aldılar götürdüler. Ceplerini boşaltıp, botlarının bağcıklarını aldılar. Koridorda sağlı sollu dizilmiş hücreler vardı. Bir tanesinin önüne geldiler. İçeride on kişi vardı. Memur, bunların suç ortakları olduğunu söyledi Cengiz'e. Onu da yanlarındaki hücreye tıkıp döndü gitti. Ne olduğunu, ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Neler olduğunu anlamak için yandaki hücreyi dinlemeye çalıştı. Bir süre sonra tanıdık bir ses duyar gibi oldu. Evet doğruydu, Remzi idi bu. Sansar Remzi. Hani şu evinde bulunan daktilonun sahibi. Arkadaşları ona, Sansar derlerdi. Neden derlerdi bilinmez. Belki de ayakta birisiyle konuşurken ellerini oğuşturması ve topuklarını birbirine vurmasından. Daktiloyu ondan bazı notlarını temize geçmek için almıştı Cengiz. "Remziii" diye seslendi yan hücreye. Buradayım Cengiz, dedi Remzi. Remzi ve arkadaşlarını sahte evrak düzenlemek suçuyla gözaltına almıştı polis. Evrakları hazırladıkları daktiloyu sorduklarında ise Cengiz'in adını vermişti Remzi. Artık o da şebekeye dahildi. Kapının önündeki Nöbetçi memurlara masum olduğunu anlatmaya çalışıyor ama kimse dinlemiyordu. Ben suçsuzum, avukatımı istiyorum diye bağırarak hücrenin demir kapısını yumruklamaya başladı. Sonunda peki dediler. Yalnız bu geç saatte avukat bulmanız zor, bizim şubede avukat Haydar bey var sizi ona götürelim dediler. Hücreden çıkardılar koridorun sonundaki karanlık odaya götürdüler. Cengiz o akşam Haydar ile tanıştı. Hücresine döndüğünde uyumak için amuda kalkması gerekiyordu. Bir hafta sonra onbir kişi topluca mahkemeye çıkarıldılar. Cengiz mahkemede serbest bırakılacağını sanıyordu ama onbir kişinin dosyası o kadar kabarıktı ki, hakim dosyayı incelemeden hepsinin tutuklanmalarına karar verdi. Artık Bayrampaşa'ya yolculuk başlamıştı. Cezaevi gözüktüğünde içini bir korku sardı. Acaba içeride dayak yiyecek, tuvalet temizletilecek, çamaşır yıkatılacak mıydı. Kimlik tespitleri yapıldı, tek sıra halinde koridorda yürümeye başladılar. Beton, demir ve rutubetten başka birşey yok içeride. Kokusu bile tuhaftı... Bir süre sonra karantina adı verilen koğuşa geldiler. Cezaevine gelenler önce bu koğuşta dört-beş gün kalıyor, daha sonra suçlarına göre koğuşlara dağıtımları yapılıyordu. Karantinaya girdiler. Mahkum ve tutuklular yeni gelenleri merakla seyrediyor, hangi suçtan geldiklerini öğrenmeye çalışıyorlardı. Kimileri ise umursamadan voltalarını atıyorlardı. Onlar kesinlikle cezaevinin müdavimlerindendiler. Kalabalığın arasından "Allah kurtarsın arkadaşlar" sesleri yükseliyordu zaman zaman. Usul böyleymiş, önce koğuş mümessilinin odası ziyaret edildi, "Allah kurtarsın" deyilip ayakbastı parası ödendi. Mümessil çay söyledi. Bir demlik çay getirdiler. Sadece bir tane çay kaşığı vardı o da tahtadan ve elde yapılma. Ama bu çaylar bir aydır içilen ilk çaylardı. Herkes büyük bir zevkle yudumladı çaylarını. Daha sonra mümessil iki tane oda ayarladı. On beş metrekarelik odalarda ikişer kişilik ranzalar vardı. Onbir kişiye dört yatak. Çarşaflar kirden simsiyah olmuş, yerler pislik içinde ve her taraf sidik kokuyordu. Duvarlarda kan izleri vardı. Odalar-

dan birinde geçen hafta tecavüz suçuyla gelen beş kişi şişlenerek öldürülmüştü. Herkes yorgundu ve uyumak istiyordu ama korkuyorlardı aynı şey kendilerinin başına gelir diye. Sonunda nöbetleşe uyumaya karar verdiler. Akşam karavana geldi. Pirinç pilavı ve içinde patates yüzen bir kazan sıcak su vardı menüde. Çok acıkmışlardı. Yemeği almak için ne kapları ne de yemek için çatal ve kaşıkları vardı İçlerinden Mustafa daha önce cezaevinde yatmıştı. Hemen öteki odalardan birine koştu, yüzbin lira vererek bir tepsi kiraladı. Kaşıkları olmadığı için sadece pilav aldılar. Onbir kişi tepsinin etrafını sardı. Pilavı elleriyle yemeye başladılar. Çok yağlıydı pilav. Ellerinden ve ağızlarından yağ damlıyordu. Sadece açlık duygularını bastırmak için yiyorlardı. Yarı aç yarı tok sofranın başından kalktılar. Kimi ranzanın üzerine, kimi bir kenara gazete kağıdı serip üzerine oturdu. Vakit geçirmek için fıkralar anlatılmaya başlandı. Artık hepsi, mahkeme sonucuna kadar en az birkaç ay burada kalacakları gerçeğini kabullenmişlerdi. İçlerinden Osman'ın sesi güzeldi. Ankara Polatlı'dandı Osman. Kürt'tü. İnce uzundu ve yanık bir sesi vardı.

"Bir türkü patlatta moralimiz düzelsin" dediler Osman'a. Uzun havayla giriş yaptı Osman. Bir anda bütün koğuştaki gürültü kesilmişti. Sesi, koğuşların duvarlarında yankılanıyor, koridorları aşıp dışarıya taşıyor ve sanki yansıyıp dışarıdaki yaşamı taş duvarları ve demir parmaklıkları aşarak içeriye taşıyordu. Türkü bittiğinde sessizlik hâlâ sürüyordu. Bakışlarından hepsinin dışarıda olduğu anlaşılıyordu. Cemil'in o anda sevgilisiyle olduğu belliydi. Mustafa evliydi, eşi ve çocuğunun yanındaydı. Metin, dışarıya çıktığında kendisini ihbar eden Murat'ı nasıl döveceğini, Murat ise çıkınca Metin'den nasıl kurtulacağını; Remzi evinde yakalanan sahte evrakları mahkemede kimin üzerine atacağını düşünüyordu. Ertesi sabah, gardiyan elinde bir listeyle koğuşa girdi ve isimleri okumaya başladı. "Cengiz, Mustafa, Metin, Remzi, Cemil,.." Birden heyecanlandılar. Acaba tahliye mi olmuşlardı. Gardiyanın etrafında toplandılar, merakla ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Öğrendiler ki, cezaevinde kullanacakları kimlik kartları için fotoğraf çektirmeleri gerekiyordu. Bir odaya alındılar göğüslerinin üzerine adları yazan bir levha koyuldu ve fotoğrafları çekildi. Cezaevi kimliklerinin üzerinde suçları "Sahte evrak tanzim etmek" yazıyordu. Artık suçları tescillenmişti. Öğlen vakti ihtiyaç kantini geldi. Eğer paranız varsa bu kantinlerden çay, şeker, permatik, yağ, sabun, pirinç, makarna gibi gereksinimlerinizi karşılayabilirsiniz. Aralarında topladıkları paralarla permatik, çay, şeker ve yumurta aldılar. O gün ilk kez traş olacaklardı. Koğuşlardan birinden kırık bir ayna parçası edindiler. Cengiz traş olmak için aynayı aldı, camdan söktükleri bir parça macunla duvara yapıştırdı. Aynaya baktığında gördüğü kişinin kendisi olduğuna inanamadı Cengiz. Sakalları uzamış gözleri morarmış ve şişmiş, saçları yağlı dişleri sapsarıydı. Sekiz gündür üzerindeki elbise ile yatıp kalkıyor ve leş gibi ter kokuyordu. Televizyonda, haber programlarında seyrettiği terörist oldukları, suçlu oldukları savıyla sergilenen insanlar geldi aklına. "Şunların suratlarına baksanıza, bunlar kesinlikle suçlu, acımayacaksın böyle adamlara. Bana bıraksalar kendi ellerimle boğarım" dediği insanlardan birisi şu anda aynada kendisine bakıyordu. Ne kadar ön yargılı davrandığını düşündü birden. Cezaevlerinde, yazdıkları yazılar yüzünden yatan ve daha yıllarca yatacak olan insanlar vardı. Ya bir yazı yazsaydım deyip, evinde sadece daktilo bulunduğu için kendisini şanslı hissetti. Traşını oldu, volta atmak üzere koridora çıktı. Müdavimlerin voltasını kesmemek için koridorun dibinde kendine çizdiği rotada kısa ama hızlı adımlarla yürüyor, bir yandan da çevresini inceliyordu. Gruplaşmalar vardı mahkumlar arasında. Herkes güçlü ve kendisine yakın hissettiği kişilerin etrafında toplanıyor, sadece o grupla sohbet ediyordu. Kendilerine yer edinmek isteyen bazıları ise güçlü gördüğü gruba girebilmek ve onların ayak işlerini görebilmek için birbirleriyle yarışıyorlar, yaltakçılık yapıyorlardı. Ne kadar da zavallı gözüküyorlardı. Halbuki tek başlarına ayakta kalabilmek için uğraşsalar, onların bir lokma etli yemekleri yerine karavanaya talim etseler, sıkıntılarını yüreklerine gömüp başları dik gezseler çevrelerinden ne kadar çok saygı görecekler.

Çok şey öğreniyordu Cengiz. Cezaevi dışarıdaki yaşamın küçük bir maketiydi. Doğrular, yanlışlar, iyiler, kötüler burada daha net gözlemlenebiliyordu. Her insan yaşamı boyunca bir kez cezaevine girmeli diye düşündü. Ertesi gün ilk ziyaret günüydü. Herkes erkenden kalktı. Kapı gardiyanı zaman zaman içeriye girip bir kaç kişinin adını okuyor adları okunanlar bir ok gibi yerlerinden fırlayarak görüş kabinlerine gidiyorlardı. Mahkumlar sabırsızlıkla bekliyorlardı kendi görüşçülerini. Görüşe gidenler ellerindeki poşetlerde yiyecekler ve temiz giyeceklerl geri dönüyorlardı. Gözünaydın kim geldi diye soruyordu diğer mahkumlar, görüşçüsü gelenlere.

Görüşçüsü gelmeyen kimi mahkum ve tutuklulular bir kenarda yürekleri hüzün dolu oturuyorlar ve "senin ziyaretçin gelmedi mi" diye soranlara buruk bir "yok ben zaten gelmelerini istemiyorum, sonra ayrılık çok zor oluyor" veya "bizimkiler memleketteler" gibi masum yalanlar söylüyorlardı. Diğerleri de biliyordu bunu elbet. Bu yüzden görüş bitiminde kendilerine gelen yiyeceklerden onlara da ikram ediyorlar, onların yalnızlıklarını paylaşıyorlardı. Bu nedense sadece görüş günlerinde oluyordu.

Karantinada geçen beş günün ardından dağıtım günü geldi. Sabah erken kalktılar, traşlarını oldular, eşyalarını hazırladılar Bir süre sonra gardiyan elindeki listeyle içeriye girdi. Listeden adlarını okudukları sırayla koridorda dizildiler. Hepsi heyecanla gidecekleri yeni koğuşu düşünüyordu. Listenin okunması bitti. Gardiyan L Bloğa gideceklerini söyledi. Tek sıra halinde yeni koğuşlarına doğru ilerlemeye başladılar. Her ne kadar bilmedikleri yeni bir koğuşa gitmenin endişesi olsa da içlerinde bu cezaevine ilk girdikleri günkü duygulardan farklıydı. Koridorda bir süre ilerlediler ve koğuşlarına ulaştılar. Yine ilk önce koğuş mümessili ziyaret edildi. Mümessil koğuşta uymaları gereken kuralları anlattı. Yeni koğuşları karantina gibi değildi. Temizdi, banyosu ve mutfağı vardı. Yemeklerini kendileri pişiriyorlar, karavanaya pek rağbet etmiyorlardı. Koridorda volta atmak yasaktı. Odalar altışar kişilikti ve her birinin ayrı tuvaleti vardı. L blok alt ve üst koğuş olmak üzere iki bölümden oluşuyordu. Mümessil, aralarından isteyenlerin üst koğuşta da kalabileceklerini bu yüzden konuşup anlaşmalarını istedi. Toplandılar. Ankaralı Kürt Osman grubun ayrılması gerektiğini, dışarıda da genellikle ayrı çalıştık-

larını, aynı koğuşta birlikte olmalarının ileride sorun yaratacağını söyledi. Olmaz dedi Cemil. Biz kader ortaklığı yaptık. Birbirimizden ayrılmamız gücümüzü yitirmemize ve koğuşta ezilmemize neden olur Mustafa söz aldı Ayrılalım dedi. Nasılsa koğuşlar arasındaki kapı sabah yediden akşam yediye kadar açık, gündüz birlikte olur akşam koğuşlarımıza çekiliriz. Böylece gücümüzü kaybetmez ve ezilmeyiz.

Mustafa'nın önerisi üzerinde anlaştılar. Yeni mümessile de ayakbastı parası ödendi. "Allah kurtarsın" dilekleri ardından odalarına yerleşmek üzere ayrıldılar. Ürkek adımlarla yerleşeceği odaya girdi Cengiz. Yeni koğuş arkadaşları masanın etrafında oturmuş sohbet ediyorlardı "Hoşgeldin buyur, eşyalarını şöyle kenara koy önce tanışalım sonra yerleşirsin" dediler Cengiz'e. Sandalyenin kenarına çekinerek oturdu Cengiz. İlk önce "suçun ne?" diye sordular. Cengiz "abi arkadaşın daktilosunu benim evimde buldular da. Aslında birşey yapmadım". "Hadi ya" dediler "biliyor musun beni de camiden aldılar" dedi birisi. Diğeri söze girdi "Koçum bırak sen bu ayakları. Malı götürdünüz, en az iki sene ceza alırsınız. İnfazını iyi halini düştün mü on-onbuçuk ay yatar çıkarsın" dedi. Sonra tanışma faslına geçildi. Ruşen'di en yaşlılarının adı. Sahte para basmak ve tedavüle sürmek suçuyla tutuklanmıştı. Harun, gasp suçuyla toplam yüzkırk yılceza almıştı. Halen devam eden iki mahkemesi daha vardı. "Yüzkırk yada ikiyüzkırk yıl farketmez. Nasılsa otuzaltıya bağlarlar. Oniki yıl yatar çıkarım" diyordu. Erdal iki aydır tutuklu olarak kalıyordu. Koğuştaki lakabı mutemetti... Çalıştığı işyerinin parasını bankaya götürürken çaldırmış, patronlarının davacı olması nedeniyle tutuklanarak cezaevine gönderilmişti. Yirmiüç yaşındaydı Erdal. Bir bacağı sakattı. Yakalanmasaymış iki hafta sonra evlenecekmiş. "Uyanık adammışsın, başlık parasını çıkartmışsın" diye takılıyordu koğuş arkadaşları ona. Zeynel Erzincanlı idi. Sürekli okur, güncel olayları takip ederdi. Söylediğine göre bir arkadaşına verdiği hatır çekinin ödenmemesi yüzünden tutuklanmıştı. İnsanlar arasında ayırım yapmadığını, onlara her zaman inandığını "Benim kâbem insandır" sözleriyle anlatıyordu.Trabzonlu Hasan oto hırsızıydı. Araçları başkaları için çalıyor, komisyon alıyordu. Geçirdiği bir trafik kazasından sonra bacağına platin takılmıştı. Bu yüzden yürürken aksıyordu. "Adamlar çalışıyorlar para biriktirip bir araba alıyorlar ben de gidip çalıyorum. Görüyorsunuz işte Allah cezamı verdi" diyordu. Zorunlu olduğu için yapıyordu bu işi. Aslında oto tamircisiydi. Birkaç gün içinde yeni koğuşlarına alıştılar Cengiz ve arkadaşları. Koridorda dolaşırken bazı kişiler "suçun neydi senin" diye Cengiz'e sorduklarında "arkadaşın daktilosunu evimde buldular onun için tutuklandım" diye yanıtlıyordu. Söyledikleri aynıydı "bizi de camiden aldılar". Aşağı yukarı bütün koğuşa aynı yanıtı verdi, aynı yanıtı aldı. Kendisine kimsenin inanmadığını anlamıştı. Artık o da koğuşa yeni gelenlere suçlarını soruyor ve "valla sizin işiniz çok zor en az iki sene ceza alırsınız. İnfaz minfaz derken on ay-bir sene yatar çıkarsınız" diyordu. Kendi suçunu sorduklarında ise "adımı duymadınız mı? Bu âlemde kime sorsanız bilir. Türkiye'de ve Avrupa'da benim üstüme sahte evrak hazırlayan yoktur" diyordu. Cengiz, bir ay sonra ilk mahkemede tahliye oldu.

Ateşe Verdim

Ağırlığı omuzlarıma çökmüş
Gece gündüz
Ölümcül bir çabaya dönük
Arıtma uğrunda
Geçen puslu günleri.

Düşüncenin uç noktalarına
Alabildiğine bir koşu
Varlığın ta özüne inmek
Dağıtmak için belirsizlikleri.

Gerçek yaşamı bulmada
Dipsularda kulaç atıp
Çıkardım kıyıya
Dostlukların yalın diliyle
Varoluşa el veren sevinçleri.

Üşüyordu evler üşüyordu sokaklar
Üşüyordu emek ve onur
Tutup bir bir topladım
Dönüşü olmayan
Sıcak ilişkileri.

Arayışın engebeli yollarında
Yeniden diriltim
Coşkulu türkülere şarkıları
Karışık kafaları silkelemek için
Ateşe verdim
Kuşkularla kötülükleri.

Mehmet AYDIN

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

7 Kasım Salı

Sabah kalktım baktım... yağmur... soğuk. Giyindim kuşandım, çıktım dışarı. Boğaz yakan, kömür kokulu pis.. çirkin bir kent İstanbul. Tek güzellik, ıslak sarı yapraklar. Islak sarı yapraklı yolda yürürken o mimarı düşündüm... Konya'ya giderken tanıştığım. Otobüste "Mimarım" deyince "kafası kesilecek insanların başında geliyorsunuz" demiştim. Şaşırmıştı. Tabii anlattım neden kafasının kesileceğini...

Kapitalizmin bir estetiği var. Kapitalizmin estetiği durmadan çirkinlik üretiyor. Her alanda böyle. Binalar... yollar... taşıtlar... giysiler... reklamlar... sanat eserleri... Böylece insanı çirkine alıştırıyor. Çirkini güzel diye gösteriyor. İnsan, daha güzel bina, daha güzel yol daha güzel taşıt, daha güzel giysi, daha güzel reklam, daha güzel sanat eseri düşünemiyor.

Çirkin... kötü evlerde büyüyen çocuk, çirkin çantalarla, çirkin yollardan, çirkin... kötü okullara gidiyor. Bilinç, daha oluşurken çirkine örgütleniyor. İşte bundan ötürü Selim İleri... Orhan Pamuk çıkıyor.

İnsanımız çirkine bütünüyle koşullanmış. Bundan ötürü, "Orhan Pamuk'un romanı kötü" dedin mi, şaşırıyor. Bilinç, sistem eliyle tıkalı olduğu için güzeli düşünemiyor.

Marksistlerin bu sorun üstünde ciddiyetle durmaları gerekiyor. Çünkü sorun, iktidarın bir sınıftan, bir başka sınıfa geçmesi değildir. Sorun, kapitalist sistemin, yüzyıllarca, milyonlarca insanda oluşturduğu kötü koşullanmalar... kötü alışkanlıklardır. Bugün Türkiye'de insanımız, kendiliğinden güzeli seçecek bilinçte değil. Dumura uğratılmış bilinç parçayla bütün ilişkisi kuramıyor üstelik. Köylüler, yüksek taban fiatı, işçiler yüksek ücret, memurlar yüksek aylık, öğrenciler bedava sınıf geçme mücadelesinde. Bunların bir tekinde bile güzel kavramı yok.

Kötü... çirkin, kötüyle, çirkinle tamamlanır. Çirkin evlerde büyüyen çocuk, çirkin romanlar yazar.

Mimara bunları anlattım. "Her evin her odasında.. her köşesinde çirkinlik ürettiniz" dedim. "Bunun hesabı, sizden sorulacak. Kafanız kesilecek" dedim. "Haklısınız" dedi, "ama ben çoktandır mimarlık yapmıyorum"

Marksistlerin, bilinç açıcı ideolojik mücadele alanlarını genişletmeleri gerekiyor. Sözgelimi, son derece basit görünse bile, son derece önemli bir sorundur plastik kapla çay içmekle kristal fincanda çay içmek. Kapitalist sistem, modernlik... rahatlık diye insanı plastiğe zincirledi. Böylece, insanın yaratıcı gücünü... atılım gücünü... doğayı değiştirme gücünü dumura uğrattı. Tabii bu, kapitalizmin son derece işine geliyor. Bilinci dumura uğratılmış insanın beyni çıkarılmış bir yaratıktan farkı yoktur. Edilgendir... tepkisizdir. Her alanda bütün çirkinlikleri hayat diye... güzel diye kabul eder. Ankara'da beş altı parti başkanının çirkin oyunlarını politika sanır... sessizce katlanır.

Bizler, kapitalizmin çirkinleştirdiği her alanda mücadele etmek zorundayız... milimetrik.

11 Kasım Cumartesi

Türkiye'de kitap basımını, noter, maliye, Kültür Bakanlığı'nın üçgenine kelepçeliyor Fikir ve Sanat Eserleri Yasası. Yasa çıktı. Yasada öngörülen işlerin nasıl yapılacağını gösteren yönetmelik çıktıkta, kitap basımından önce Kültür Bakanlığı'ndan bandrol istenecek. Yasaya göre bandrolun 15 gün içinde gönderilmesi gerekiyor. Bakanlık bandrol göndermezse kitap basılmayacak.

Böylesine karışık... gerekirse kitap basımını önleyici yasa kimin icadı diyordum. Bu mücidin kimliğini merak ediyordum. Bu işin mücidi meğerse **Edebiyatçılar Derneği** ile, bu derneğin Genel Başkanı Mustafa Şerif Onaran'mış.

Ne için bu bandrol işini savunmuşlar... böyle karışık bir işi icad etmişler. Korsan yayıncılık önlenecekmiş... bir de dürüst yayıncı yasal güvenceye kavuşacakmış. Bu gerekçelerin ikisi de doğru değil. Bandrol, Türkiye'de kültürün demokratikleşmesini önleye-

cek Sorun burda. İstanbul'da **Yayıncılar Birliği**, Ankara'da **Edebiyatçılar Derneği**, kültürde tekelleşme mücadeleşi başlattılar. Sözgelimi, Yayıncılar Birlığı, **Tüyap**'tan son derece rahatsız. Neden. Rahatsız, çünkü dağıtım kanallarıyla engellediği, kitapları, okur, **Tüyap**'ta bulabiliyor. Bu, Yayıncılar Birliğini ciddi bır biçimde rahatsız ediyor.

Tüyap boyunca sık sık basında göründü **Yayıncılar Birliği** Başkanı Atıl Ant. Bütün konuşmalarında tekelleşmenın ideolojik zeminini hazırlıyor. Bütün bunlar olup biterken KAR-YA'nın önemini bir kez daha söylemem gerekiyor

Şunun bılınmesini istiyorum. **Yayıncılar Birliği** de **Edebiyatçılar Derneği** de hesap hatası yapıyorlar. Türkiye'de kültürde tekel kuramayacaklar Bütün uğraşları... yasal.. ideolojik zeminleri kayıp gidecek... cıddi bir başarısızlığa uğrayacaklar.

14 Kasım Salı

Dün .. ılkyaz gelmişti sanki. Yolda yürürken sabah.. bir su birikintisinde güvercinlerin yıkandığını gördüm Sevindim Güvercinlere bakarken Aydın Doğan geldi aklıma. Cumartesi akşamı geldi güzel haber. Aydın Doğan hapishaneden ayrılmış.

Sistem, Türkıye'de kültür emekçisini üzmek için elınden geleni yapıyor Üzüntüyle kahrolmanızı istıyor edilgenleşmemizi istiyor. İşte Aydın Doğan... düşündü diye... düşündüğünü söyledi diye, üzülsün diye .. eziyet çeksin diye hapise kondu. Ama bizler üzüntüleri sevinçlere dönüştürüyoruz. Üzüntüler direncimiz oluyor.

Öğlen sularında Aydın Doğan'la konuştum.. telefonla Sesı güzel... sesi direngen. Hapisteyken öykü yazmış. "Sistem, öykü yazasınız... kafanızı dinleyesenız diye sizi hapislere koyuyor... siz, sistemın değerını bilmiyorsunuz" dedim. Gülüştük

Suç-ceza kavramı, bir futbolcunun... kaçak taşıt kullanan bir futbolcunun özel bağışlanmasıyla nasılda netleşiyor. Sistem, kendi adamlarının suçlarını kaldırıyor insan için mücadele edenlere yeni suçlar icad ediyor Böylece sınıf açısına göre neyin suç olduğunu... neyin suç olmadığını görüyoruz Böylece hukuk fakültelerinde okutulan suç-ceza-adalet kavramları çöküyor Sözgelimi, İsmail Beşikçi, hapislerde çürütülmek isteniyor... kaçakçılar bağışlanıyor Söylenenler kanıtlanıyor. Kapitalist sınıf, bütün insanlar için adalet getirmiyor.

Sabah... dün... ilkyazdı sanki. Güvercinler bir su birinkintisinde yıkanıyordu. Yıkanan güvercinleri seyrettım Sevindim... Öğlen sularında... dün... Aydın Doğan'la konuştum. Sevindim.

16 Kasım Perşembe

Salı günü Retrans'a gittik. Retrans, temizlik ürünlerinin dağıtımını yapan bir şirket. Aylar önce bu şırkette çalışan 130 işçi sendika kurmak istemişler Bunu haber alan patron, sendika kurmak isteyen işçileri, ışten atmış. İşten atılan işçiler, fabrikanın önünde dırenişe geçmişler Salı günü, işte bu işçilerle görüşmeye gittik Berrin Taş.. ben... Gürel Sürücü

İlk başta tedirgindi işçiler. Kimin neyiz..niçın geldik... bilmiyorlar. Bu yüzden uzak durdular Sonra baktılar biz, aynı dili konuşuyoruz. Çay... cigara derken çevremiz doldu... söyleşi, dallandı budaklandı

Bılıyorsunuz **İnsancıl**'ın temel işlevinden biri, ışçi sınıfını doğrudan doğruya kültür hareketine sokmak Türkıye'de ciddi bir aydınlanma doğrudan doğruya ışçi sınıfından çıkacak şairlerle, yazarlarla... bestecilerle... felsefecilerle mümkün. İşçi sınıfına, "Siz durun ben size güzel şiirler yazayım.. güzel romanlar yazayım.. güzel türküler söyleyeyim" demeyi doğru bulmam Biz, işçi sınıfına kanal açmak zorundayız. İşçi sınıfı, bu kanallardan hem kültür hareketine... hem siyasal harekete doğrudan doğruya girmeli

Bu doğrunun üstü ciddi bir bıçimde örtülmüş Türkiye'de. Sözgelimi Füsun Akatlı, bir burjuva felsefecisı. Varlığa anlamı burjuva açısından verir. Bu açıdan Akatlı ıçin bütün insanların felsefecisi denemez. Akatlı, burjuvazinin anlamını.. yorumunu bütün insanlığın anlamı .. yorumu diye gözetiyor Böylece, proleterya, burjuvazinin değerleriyle dünyaya bakıyor Proleteryanın dünyaya böyle bakması isteniyor

Salı günü bütün bunları da konuştuk işçilerlerle. Ayrılırken alkışlarla uğurladılar bizi

18 Kasım Cumartesi

Hasta olacaktım. Perşembe günü iyi kalkmadım. Sabah uyandıkta tırıldım. Korktum, iyice hasta olacağım diye. Onca iş var İşin ötesinde hekimler... düşmeye gör, oranı buranı mıncıklar... Birçok sorun var insanlığın önünde Bu sorunlardan bırı de hekimlik. Hekimlerin sultasında oramızı buramızı mıncıklatmadan ölmenin bir yolunu bulmalı ınsanlık. Bir gün bunu bulacak, inanıyorum

Üzülüyorum İnsanlığın önündeki ışıltılı günleri görüyorum. Hissediyorum. Faşistler.. emperyalistler naparsa yapsın insanlığın ışıltılı bir dünya kuracağına inanıyorum. O günleri görmeye yaşım elvermeyecek... bunun için üzülüyorum. Napayım, erken doğmuşum... Şimdi yaşlandım. Ölüme yaklaşıyorum her gün. Oram buram mıncıklanmadan... kesilip biçilmeden bir ölüm düşünüyorum... hekimsiz. Kimseyi üzmeden... bıktırmadan... rahatsız etmeden güzel bir ölüm. Sözgelimi Vivaldi dinlerken tık diye başım düşmeli... ya da bır sabah kalkmamalıyım.. güzel bir düş görürken ölüp gitmeliyim. Başka türlüsü çok tatsız olur. Herbir ışe mücadele diye baktığım için ölüm şöyle bir yoklarsa, hissedersem "Vay sen misin beni öldürmek isteyen hastalık" diye, o hastalıkla ciddi... samimi bir mücadeleye girişirim. Hastalığı dizçöktürmek... yenmek için akıl almaz işler yaparım

Perşembe günü, hastalığın yandan yandan gizlice sokulduğunu hissettim. Hemen karşı saldırıya giriştim Şimdi iyiyim.

23 Kasım Perşembe

Sabah kalktım, baktım, kar serpiştiriyor Giyindim kuşandım düştüm yola. Kar serpintileriyle yürürken **Şafak** dergisini düşündüm. **Şafak**'ta Mücahit Mümin'in **Asmalı Sokak Güncesi** var... Asmalı Sokak Güncesi... ne güzel değil mi. Günce'de öğrendim, Okuma Tiyatrosu kuruluyormuş Yunanistan'da. Şöyle diyor Mücahit Mümin "Okuma Tiyatrosu'na doğru ilk somut adımı attık bugün" Sevindim. Şunun için Okuma Tiyatrosu, insani mücadelede son derece önemli bir etkinlik. Okuma Tiyatrosu'yla felsefe eserleri bıle okunabilir... okurun bu eserleri dinlemesi. tartışması sağlanabılır. Okur böylece edilginlikten çıkarılır.

Okuma Tiyatrosu'yla ayrıca insanın ayağına gidilebilir Bır kahvede... bir meydanda bır sokakta bile ışlevlidir Okuma Tiyatrosu Okuma Tiyatrosu'yla bilinçli bir seyredenler yetiştirilir. Tiyatro opera... bale zengin işi olmaktan kurtulur

Mücahit Mümin şöyle diyor "Okumaktan kopan insanların sanattan... edebiyattan... felsefeden uzaklaşmalarından doğan boşluk... Durum böyle olunca dünyanın pek çok yerinde insani değerlerin yerlebir edilmelerine pek şaşmamak gerekiyor" İnsani değerlerin korunması için sanatın insanileştirilmesi gerekiyor... mutlaka. Şöyle diyor Mücahit Mümin **Asmalı Sokak Güncesi**'nde "Sanat.. edebiyat insanın yanındadır, yanında olması gerekir. Sanatın... edebiyatın siyaseti budur. Tersi olduğunda... o, sanat... edebiyat değildir. Olamaz."

İşte bütün sorun burda. Türkiye'de insani sanat mücadelesi **Kar-ya** ile örgütlenirken Yunanistan'da bu mücadeleyi Okuma Tiyatrosu'yla örgütlüyor. Buna milimetrik mücadele diyorum. Hiç ödün vermeden... hiçbir koşulda karamsarlığa düşmeden insan için mücadele.

Serpintili karda yürürken bunları düşündüm. Sonra belki kediye rastlarım dedim. Soğuk ama belki... Her zaman durduğu... sağa sola bakındığı yerde yoktu. Caminin avlusuna girdim. Arandım. Göremedim. Bu toplumda canlı olmak zor. Ağaç olsan keserler... yakarlar. Hayvan olsan aç bırakırlar... işe koşarlar. İnsan olmak en zoru. Katlederler... hapise atarlar... durmadan üzerler. Birden içim acıdı. Avludan çıktım. Yürüdüm. **İnsancıl**'a... Kar serpiştiriyordu.

28 Kasım Salı

Düşüncede idealist yöntemin temel bir niteliği var Gerçekliği asla kabul etmiyor. Bu, ister istemez sorunları içinden çıkılmaz duruma getiriyor... Feodalitenin papazları böyle düşündükleri için dünyanın döndüğünü kabul etmediler. Galilei'ye dünyanın dönmediği konusunda pişmanlık yazdırdılar. "Ben Galileo Galilei, merhum Vencenzo Galilei'nin oğlu, Floransalı, yetmiş yaşında, bu mahkemenin huzuruna şahsen çıktığımı, önünüzde diz çökerek, çok saygıdeğer ve çok Kutsal Kardinal Hazretleri ve tüm Hıristiyan Cumhuriyetinde kafirlerin ahlaksızlığı ve fesatıyla savaşan Engizisyon Kardinalleri önünde, Kutsal Peygamberleri gözlerimle görerek ve ellerimle dokunarak, Kutsal Katolik ve Apostolik Roma Kilisesinin benimsediği, vazettiği ve öğrettiği her şeye inandığıma, her zaman inanmış olduğuma ve Tanrının yardımıyla bundan sonra da inanacağıma yemin ederim. Fakat bu kutsal makam tarafından bana güneşin dünyanın ortasında ve kıpırdamaz olduğu, dünyanın evrenin özeği olmadığı, devindiği yolundaki ilkeyi benimsememem, savunmamam herhangi bir biçimde, sözle ya da yazıyla, öğretmem bana yasalar gereğince bildirilmiş olduğu halde, ben suçlanmış bulunan bu ilkeyi tartışan, bu ilkeden yana büyük yanılgılarla dolu savlar taşıyan, ama hiçbir çözüm yolu göstermeyen bir kitap yazdım ve yayınladım, bu nedenle de bu Kutsal Makam tarafından sahtekarlıkla, yani güneşin evrenin ortasında hareketsiz olduğuna, dünyanın ortada olmayıp hareket ettiğine inanmakla suçlandım."

Galilei, bu pişmanlığında daha sonra görüşlerinin yanlışlığını kabul eder. "Ben" der "adı geçen Galileo Galilei, başeğer, yemin ederek, söz vererek, yukarda belirtildiği biçimde kendimi bağlamış bulunuyorum, pişmanlık belgemi, 1633 yılının haziran ayının yirminikinci günü, Roma'da Minerva Manastırında kendi elimle imzaladığımı ve kelime kelime okuduğumu beyan ederim. Ben Galileo Galilei yukarda belirtilen hususlarda feragatimi kendi imzamla belgeledim."

Galilei, on yargıcın önünde dünya dönmüyor diye bu pişmanlık belgesini imzalarken... yargıçlar başarıdan ötürü gülerken... kasılırken, dünya dönüyordu... Dünya dönüyor... adamlar dünya dönmüyor diye belge imzalatıyor.

Düşüncede idealist yöntem budur işte. Neden böyledir. Çünkü doğru diye bellediği mutlak doğrudur. Bütün öbür doğruları, mutlak doğrusundan çıkarır... gerçekliğe... deneye hiç önem vermez. Doğru sandığı o mutlakı korumak için bilimin... sanatın gelişmesini durdurur... mutlak doğruya karşı çıkanı... mutlak doğruyu eleştireni yerlebir eder.

Bütün bunları şunun için yazdım. Gazetede okudum. İsmail Beşikçi'ye verilen ceza 200 yılı geçmiş. Beşikçi'ye verilen ceza 200 yıl 2000 yıl olsa bile, bu, Beşikçi'nin söylediklerinin yanlışlığını göstermez. Benim şimdi burda söylediğim şu söz, insanlık tarihinde yüzlerce değil, binlerce kez kanıtlandı. Herhangi bir kişi, dünya tarihini... İnsanlık tarihini kendinden başlatamaz. Hiç kimse daha önce yaşanmadı.. kendinden önce yaşanmadı gibi yaşayamaz... insanlığın birikimini yok sayamaz. Her insan, her davranışında insani birikimle sınırlıdır. Bu sınır kırılırsa... ben keyfime bakarım... ben çıkarıma bakarım... ben bugün ne gerekliyse onu yaparım... doğrunun ölçüsü bugündür derse bu hesap, hayattan geri döner.

29 Kasım Çarşamba

İnsan günlük hayatını olgusal bilinçle sürdürür. Sözgelimi, su kaynatmak istersek, ateşin üstüne koyarız. Karanlık olunca düğmeye basar elektiriği yakarız. Ağzımız... kulağımız... gözümüz nerde... kış mevsimi geldikte soğuk olur... yağmur yağınca ıslanırız... her sabah güneş doğar. Bütün bunları olgusal bilinçle biliriz. Ama suyun nasıl kaynadığını... ışığın yapısını... ağzımızda olup bitenleri... nasıl duyduğumuzu... nasıl gördüğümüzü... mevsimlerle gezegenler arası ilişkisini olgusal bilinçle kavrayamayız. Dahası olgusal bilincin böyle bir sorunu yoktur. Okullarda olgusal bilinç bunları sınıf geçmek için öğrenir... sonra unutur. Olgusal bilinç olgulara göre yaşar... ama olguların ilişkisini kuramaz... hakikatını bilemez. Sözgelimi, Beşikçi'nin 200 yıl hapiste cezalandırılmasının emperyalizmle ilişkisini kuramaz.

Olgusal bilinçle felsefe... bilim yapılmaz. Herkes bilimci... felsefeci olacak değil. Ama olgusal bilinçle hiçbir olgunun yorumlanmaması gerekir. Tabii özellikle Türkiye'de durum böyle değil. Olgusal bilincini kıramamış birçok kişi yazarlık yapar... olguları yorumlar. Olgusal bilinçle felsefe yapanlar bile var.

Biliyorsunuz 24 Aralık'ta genel seçim var. Milletvekili adayları saptandı. Olgusal bilinci kıramayan birçok yazar şöyle diyor. Milletvekili adaylarının saptanma işi demokratik değil.

Bu doğru. Olgusal bilinç bu doğruyu görür. Ama bu doğrunun nasıl oluştuğunu bilmez. Olgusal bilincini kırabilseydi şunu görürdü. Kapitalizm demokrasi üretmez.

Şimdi ben bu durumu olgusal bilincini kıramamış birine anlatsam çok şaşırır... bir de şunu söylesem, üçgenin iç açılarının mutlak doğruluğuna inanç antidemokratik bir bilinç durumu yaratır. Yüzüme şaşkın şaşkın bakar, benim için sapıtık der. Çünkü olgusal bilinç dünyayı tek tek olgulardan görür... bu olgular arasında hiçbir ilişki yoktur der.

Bütün bunlardan sonra şunu söylemem gerekiyor. Yazar olacak kişi, önce olgusal bilincini kırmalı..olgusal bilinçle tek bir olgunun bile yorumlanamayacağını bilmeli.

Yazarlık cümle kurmak değildir.

30 Kasım Perşembe

Yağmurlu bir gün... Islana ıslana dergiye geldim. Gazetelere bakarken... Yeni Yüzyıl'da, Anı-Kronik bölümünde şöyle bir haber. Günay Akarsu. Tiyatro eleştirmeni ve yayımcı Günay Akarsu 30 Kasım 1982'de İstanbul'da öldü.

Günay Akarsu, benim arkadaşım. Demek öleli 13 yıl olmuş... Hastaneye yatarken yalnızca biraz iyi hissetmiyordu kendini. Yatar... çıkar diye düşünüyordum. Olmadı. Birden kötüledi. Bir pazar günü ziyaretine gittikte konuşamıyordu. Öleceğini düşünmedim. "Çabuk iyileşiniz mücadele etmemiz gerekir" dedim.

Salı günü ölüm haberi geldi. Hastanenin ölüm odasında güzel yüzünü görene kadar ölümüne inanmadım. Ama ölmüştü. Kırgın... dargın... yalnız saatlerce yürüdüm yollarda.

Günay Akarsu'yla arkadaşlığımız l978 yılının mart ayında başladı. Arkadaşlığımız... dayanışmamız o dönemde birçok insanı kıskandırdı... sisteme karşı... tartışmalı... çekişmeli direngen bir arkadaşlıktı Günay Akarsu'ya rastlamam... Günay Akarsu'yla dost olabilmem benim hayatımda önemlidir... şanstır. Benim insanlaşmamda Günay Akarsu'nun önemli katkısı vardır. Arkadaşlık sürecinde benim ona bir katkım olmadı... olamazdı. Çünkü Günay Akarsu, her yönden benden yetkindi.

Günay Akarsu, son derece kibar... sesini yükseltmeden konuşan... ölçülü gülen insandı. Bana geldikte... kibarlığı bir türlü beceremeyen... sinirlenince masaları yumruklayan... testere gibi gülen... vurdulu kırdılı bir adam. Bu iki insanın arkadaşlığı herkesi şaşırtırdı.

Peki, neydi bizi birleştiren nokta. Kayıtsız şartsız sevgi. Bu, son derece önemli. Çünkü ciddi arkadaşlıklar çevrede rahatsızlık yaratır. "Biz arkadaşlık kuramadık... bunlar nasıl becerdiler bu işi" diye düşünürler. Dedikodularla... sözde eleştirilerle arkadaşlığı bozarlar. Bu, ancak kayıtsız şartsız sevgiyle önlenir. Sözgelimi ben, Günay Akarsu'yla ilgili hiçbir dedikodu çukuruna düşmedim... kimsenin Akarsu aleyhine konuşmasına izin vermedim.

Bu dört yıl içinde Akarsu'yla ilgili sorunlarımız olmadı mı. Oldu. Ama ben, bu sorunları hiç kimseye anlatmadım. Sorunları yine Akarsu'yla konuşarak çözdüm. Bu sorunları duyup bana akıl vermeye kalkanı susturdum. Arkadaşlık tam burdan bozulur. İki arkadaş arasında sorun üçüncü kişinin diline düşerse çözülebilecek bir sorun mutlaka çözülemez duruma gelir.

Günay Akarsu da aynı şekilde davrandı. Bu tavrımızdan ötürü arkadaşlığımız bozulmadı... Dedikodulara kulak asmadı. Benle bir sorunu varsa, bu sorunu benle konuştu. Bu konuda bir örnek vermek isterim. Bir sorun çıkmıştı aramızda. Eşi, sevgideğer Nur, benden yana tavır koydu. "Siz karışmayın, bu ikimizin arasında" demiştim. Akarsu da "Evet Nur, sen karışma" demişti. Nur Akarsu'nun arkadaşlığımızı bozma niyeti yoktu. Ama, ikimizin arasına girmesi arkadaşlığımızı bozabilirdi. Arkadaşlığı korumak gerekir. Biz koruduk.

Günay Akarsu öleli l3 yıl olmuş. Tuhaftır, ben, buna hiç inanmadım. O uzaklarda... bir gün gelecek. Tabii hemen konuşmayacağım böyle habersiz çekip gittiği için. Sonra çıkıp arabasını park ettiği yeri ararız. Çünkü arabasını park ettiği yeri unutur mutlaka. Arabayı ararken ben söylenirim.

1 Aralık Cuma

Bugün... birkaç saat sonra Adana'ya hareket ediyoruz... Berrin Taş, Afşar Timuçin, Ayhan Ergün, Celal Ergün, Pelin, ben. Yarın Adana'dayız **İnsancıl** Şenliği için. Pazar günü Antakya'da.

Tedirginim. Adana Temsilciğimiz 600 kişilik bir salon tutmuş... Belediye Tiyatrosu'nu. Bir deneme bu. Kimse gelmeyebilir... az kişi gelebilir. Bir kişi gelse bile benim iç dünyam bozguna uğramaz. Ama genç arkadaşlarım... onları düşünüyorum. Ben **İnsancıl** mücadelesini 25 yıl önce yalnız başlattım. Bakalım nolacak Adana'da. Boyumuzun ölçüsünü alacağız hepimiz.

2 Aralık Salı

Dün geldik.

Şimdi Adana'da... Antakya'da olup bitenleri anlatacağım. Özetle. Adana **İnsancıl Emekçileri**, ciddi... disiplinli çalışmış. Her zaman söylüyorum. Ciddi.. disiplinli çalışma olumlu sonuç verir. Adana'da böyle oldu. 600 kişilik salon tıklım tıklımdı. Davetiye bittiği için en azından yüz kişi geri döndü.

Önce Adana **İnsancıl Emekçisi** Hasan Hüseyin'le Muhittin Çoban konuştu. İkisi de pek heyecanlıydı. Sonra sırasıyla Berrin Taş'la Afşar Timuçin çağrıldı. Sonra ben... Sahneye çıkarken yüreğime "Sıkı dur... tekleme" dedim. Heyecandan... sevinçten yüreğim tekler, paldır küldür düşebilirdim... Tam burda **İnsancıl Emekçisi**... yolarkadaşımız Tuna için bir iki söz. Şenliği, baştan sonra teklemeden sundu. Soğukkanlı... sevimli davranışlarıyla... güzel... uyumlu ses tınısıyla. Şenliğe güzellik kattı.

Berrin Taş'la Afşar Timuçin aşk üstüne düşüncelerini söylediler. Şenliğe gelenler son derece canlıydı. Hemen sorular geldi. Ama zaman kısaydı. Daha sonra ben konuştum. Kısa. Şunu söyledim. Bazen bütün bir hayat bir gün... bir dakika için yaşanır. O dakika benim için şimdi bu dakikadır. Yalnız çıkılan bir yolda binlere... insana kavuşmanın sevinci İstanbul barlarında yılgınlık edebiyatı yapanlar gelsinler de sizi görsünler. Ama sizde gösterin kendinizi onlara. Star sistemi sanatçılarını reddedin. Gücünüzü bilin. Siz burdasınız... bunca insan. Şunu söylüyorum. Faşizm, bu ülkeyi karanlığa götüremeyecek. Bizler..hep birlikte faşizmi yerlebir edeceğiz.

Özetle bunları söyledim. Söylediklerim anlaşıldı. Kavrandı. Olumlu karşılığı aldım.

Daha sonra Şenlik başladı. Şiirler okundu... türküler söylendi. Adana **İnsancıl Emekçileri**, Adana'da **İnsancıl**'ın gücünü gösterdi. Şu bilinsin. **İnsancıl**'ın gücü, emekten yana... sınıfsız... sömürüsüz bir dünya için... bu güzel ütopya için mücadele eden insanın gücüdür. Bizler... **İnsancıl Emekçileri**, başka yöntemlerle bu alanda sömürüsüz bir dünya için mücadele eden tek bir insanı bile yok saymadan... dışlamadan... böyle bir tutum haddimiz değildir... sınıfsız... sömürüsüz dünya ütopyasına milimetrik katkı yapıyoruz. **İnsancıl**'ı abartmıyoruz... ama küçümsemiyoruz. **İnsancıl**, sömürüsüz... sınıfsız bir dünya ütopyası için mücadele ettiğinden ötürü onca insan bizle kucaklaş-

tı. İşte bu anlamda **İnsancıl**'ın gücü, emekten yana insanın gücü dedim. **İnsancıl**, insanın bilincini dumura uğratan burjuva dergisi olsaydı bu noktaya gelemezdi. **İnsancıl**'ın dışında o güzel ütopya için mücadele edenler olmasaydı **İnsancıl** yine bu noktaya gelemezdi. Adana'da salonu dolduran o güzel insan, **İnsancıl**'ın karakaşına... karagözüne gelmedi. **İnsancıl**'ın başüstünde tuttuğu düşüncelerin doğruluğunu kavradığı için geldi.

Peki **İnsancıl** naptı. **İnsancıl**, doğru düşünceleri hayatla... insanla buluşturmak... somutlamak için doğru eyledi. Doğru eylem, Adana **İnsancıl Emekçilerinin**, ciddi... samimi çalışmasıyla betonu parçaladı... çiçeği güne çıkardı.

Bütün arkadaşlarıma söylüyorum. Savruk... sorumsuz... ciddiyetsiz kişilerle **İnsancıl** tek bir adım atamaz. Herhangi bir adın çevresinde oluşan görüntü bizi hiç ilgilendirmez. **İnsancıl**, söz verdiğini yapan... yapamıyorsa bunu açıklayan... gerekirse özür dileyen bir dergi olmak zorundadır. Yoksa **İnsancıl**'ın güvenirliğine gölge düşer. Bütün arkadaşlarımın bu konuda titiz davranmalarını reca ediyorum.

İnsancıl Şenliği bittikten sonra doğruca temsilciliğimize gittik. Berrin Taş kızıyla Afşar Timuçin'i aldı, ailesinin evine gitti. Hasta yatağından kalkan Afşar Timuçi'nin iyice dinlenmesi gerekiyordu. Bizler, bir hayli kalabalık.. Antakya Temcilciliğimizden gelen Müslüm, Cuma, Niyazi arkadaşlarla birlikte Ezgi Restoran'a gittik. Ezgi Restoran'ın sahibi Mürşit Bey de **İnsancıl Emekçisi**ymiş. Mürşit Bey bizi pek güzel karşıladı Güzel yemeklerle rakılarımızı içtik. **İnsancıl**'da bir türlü doyuramadığımız Celal arkadaşımız Ezgi'de pes etti. Doydu. Bu bizim Adana'daki ikinci zaferimiz oldu. Celal'e "İşte **İnsancıl** böyledir. Seni bile pes ettirdi." dedim.

Ezgi'den sonra doğruca Hasan Hüseyi'in evine gittik. Biraz oturduktan sonra yattık. Ertesi gün, ben, Müslüm Kabadayı, Afşar Timuçin, Berrin Taş, Cuma'nın arabasıyla... öbür arkadaşlar otobüsle Antakya yoluna düştük. Müslüm arkadaşı Antakya'da bıraktıktan sonra biz Samandağı'na devam ettik. **İnsancıl Emekçisi**, yolarkadaşımız Zübeyde'nin birkaç gün önce babası ölmüş. Zübeyde arkadaşımıza başsağlığına gittik. Ordan doğruca Antakya'ya döndük... Antakya'daki etkinlik Müslüm Kabadayı'nın konuşmasıyla başladı. Kabadayı, kültürün, bilinçlenmenin önemini anlattı. Daha sonra Berrin Taş, aşk üstüne... Afşar Timuçin insan felsefesi üstüne konuştu. Sıra bana geldi. Soğuk bir havada... bahçede düzenlenmişti toplantı. "Bende konuşursam burda soğuktan donacağız" dedim. Afşar Timuçin'in imza günü başladı. Okurlar, Afşar Timuçin'in çevresini sardılar. İmza günü... söyleşi bu kez salonda devam etti.

Ayrılma saati yaklaşıyordu. Biraz dinlenmek... karnımızı doyurmak... ısınmak için Lades Restorana gittik. Lades Restoran'ın sahibi de **İnsancıl Emekçisi**ymiş. "Her kentte böyle **İnsancıl Emekçisi** olursa işimiz iş" dedim. Dinlendik... ısındık... karnımızı doyurduk. Saat 20.30'da ayrıldık Antakya'dan.

Pazartesi günü saat 14.00'de İstanbul'daydık Yorgunduk. Sevinçliydik. Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Türkiye'de tatsızlıklara bakıp kimse yılgınlığa düşmesin. İnsan, güzel bir dünya yaratacak. Faşistler... karanlık güçler başarılı olamayacak.

Sevgili

sevgili
hangi yalnızlığı ortak ediyorsun
akşam güneşinde ışıldayan suya
yüreğinde açan bir kardelen mi
çiğdem mi navruz mu karların koynunda
dayanamam
yitmesin gözlerindeki ışıltı
zemheride dağlara çıkar
kardelenler getiririm sana

Nerden Gelirsin

bu geliş nerden böyle güzelim
dağların kırağısı var gözbebeklerinde
söyle kaçıncı kilometrede
seni bekleyen sevinç
kim koklayacak kekik kokuyor saçların
hangi yüreği ısıtacak
sımsıcak dudakların

Doruklarda Kurumuş Bir Ardıç

sis yalnızlığını örter kocamış bir ardıcın
bir sevgiliyi sarar gibidir
kayalara dolanmış dalları
bulutlar sarar
bir kırağı boncuklanır
pörsümüş kabuklarda
kimbilir kaç bin yıl kaç bin öykünün
tanıklığını etmiştir
gölgesinde kaç bin sevdalı
türküler çağırmıştır kimbilir

İvrizli İki Yaşlı Anaya

ne zaman böyle görsem sizi
körpe yürekleriniz gelir aklıma
evlat acısı çekmemişsiniz belli
akşamüstleri dert değil
eve sevinç taşımış kocanız
işkence yitik ahlaksızlık yolsuzluk
ve daha ne kadar sözcük varsa
kötülük adına
yoktur dilinizde biliyorum
ne zaman böyle görsem sizi
bütün analar sizin gibi gülse diyorum

Hüsniye AYHAN

İNSANCIL
Gülümsüyor

OCAK AYI ETKİNLİKLERİ

ANKARA İNSANCIL

Söyleşi
Yeşil Hareket
Aslı Delikara
6 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Dinleti
Haydi Şimdi Türküler Söylemeli
Mehmet Özer
13 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme
Edebiyatın Politikası
Edebiyatta Politika
Akif Kurtuluş
20 Ocak Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme
Partili Sanat
Fettah Köleli
27 Ocak Cumartesi Saat 15.00

KONYA İNSANCIL

İmza Günü
Ahmet Çobanoğlu
Galip Candoğan
20 Ocak Cumartesi

İSTANBUL

Seminer
Estetik
Cengiz Gündoğdu
7 Ocak Pazar Saat 14.00
Yer: Beksav

Seminer
Estetik
Cengiz Gündoğdu
14 Ocak Pazar Saat 14.00
Yer: Beksav

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi	
İnsanın Ayak Sesleri Berrin TAŞ	**100.000.-TL.**
Pazar Resimleri Ali Ersin GÜNÇE	**100.000.-TL.**
Dinlenen Cadı Nihat ATEŞ	**100.000.-TL.**
Açık Gece Ömer BİLGE	**100.000.-TL.**
Öbür Yanı da Ateş Bozan YAMAN	**100.000.-TL.**
Gül Dikenini Öpünce Arif MADANOĞLU	**100.000.-TL.**
Saklı Süleyman Sırrı KAZDAL	**125.000.-TL.**
Havass'ın Sözleri Halid ÖZKUL	**125.000.-TL.**
Kırmızıyı Unutma Aliye ÖZLÜ	**100.000.-TL.**
Bir Saksılık Dünya Ayhan ERGÜN	**150.000.-TL.**
Abc Denemesi Aytekin ARIK	**150.000.-TL.**
Öykü Dizisi	
Arka Balkon Kezban ÖZBAY	**100.000.-TL.**
Uzaydan Gelen Kadın Fatma KETHÜDAOĞLU (İkinci Baskı)	**150.000.-TL.**
İnsan Eli D. Mehmet ŞEKEROĞLU	**100.000.-TL.**
Sengisemai Ölüm Lütfiye AYDIN(Tükendi)	**100.000.-TL.**
Roman Dizisi	
Proxima Centauri Ömer BAYTAŞ	**250.000.-TL.**
Çağrısız Hayalim Kaan ARSLANOĞLU	**250.000.-TL.**
Kişilikler Kaan ARSLANOĞLU	**250.000.-TL.**
Deneme-Eleştiri Dizisi	
Denemenin Kıyılarında Yusuf ÇOTUKSÖKEN	**150.000.-TL.**
Yanılmanın Gerçekliği Kaan ARSLANOĞLU	**150.000.-TL.**
Eleştiri Cengiz GÜNDOĞDU	**150.000.-TL.**
Şiir Gündemi Sennur SEZER	**100.000.-TL.**
Felsefe Dizisi	
Felsefe Bir Sevinçtir Afşar TİMUÇİN	**200.000.-TL.**
İnsancıl Dergisi: 1. Yıl Cildi (Tükendi)	**800.000.-TL.**
İnsancıl Dergisi: 2. Yıl Cildi	**800.000.-TL.**
İnsancıl Dergisi: 3. Yıl Cildi	**800.000.-TL.**
İnsancıl Dergisi: 4. Yıl Cildi	**800.000.-TL.**
İnsancıl Dergisi: 5. Yıl Cildi	**800.000.-TL.**

Not: Posta masrafları nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstenen kitabın bedeli banka veya postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra istenen kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi **İnsancıl** adresine gönderilmeli.